

moderního sociálního románu českého (1940); K. Krejčí: J. A. Život a dílo (1946) + Kapitoly o J. A. (1955); sb. Kandidát existence J. A. (1963, usp. K. Gruber a A. Vaňková); sb. J. A. a Česká Lípa (1964); J. Moravec: J. A. (1966); J. Janáčková: A. romaneto (b. d., 1978). ■ ■ ref. Romaneta 1: J. Thomayer, Lumír 1878; S. Heller, NL 29. 11. 1878; P. Sobotka, Osvěta 1879; B. Čermák, Čes. Včela 1879; faš (F. A. Šubert), Pokrok 17. 1. 1879; S., Květy 1879; O. Mokry, Lumír 1879 ■; J. Neruda: J. A., Humorist. listy 1879 → Podobizny 1 (1951); F. Chalupa: J. A., Světozor 1884; an. (F. Roháček): Romaneta Arbesova, Niva 1893; F. X. Šalda: Z nové české beletrie (ref. Poslední dnové lidstva), Rozhledy 1895/96 → KP 2 (1950); jv (J. Vodák): ref. Etiopská lilie, Obzor literární a umělecký 1899; F. Bílý: J. A., Květy 1900; A. Novák: K Sebraným spisům J. A., Lumír 1901; J. S. Machar: K Sebraným spisům A., Naše doba 1901/02; V. Dyk: Sebrané spisy J. A., Přehled 1902/03; A. Pražák: J. A., Zlatá Praha 1908/09 → Míza stromu (1940); -il (A. Novák): A. o K. Sabinovi, LidN 4., 11., 18. a 25. 6. 1909 + J. A., Přehled 1909/10; A. Pražák: J. A. sedmdesátníkem, Zlatá Praha 1909/10; ■ nekrology: F. X. Šalda, Čes. kultura 1913/14 → KP 9 (1954); V. Dyk, Lumír 1913/14 + Samostatnost 9. 4. 1914; I. Olbracht, Dělnické listy 1914 → O umění a společnosti (1958); Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 1913/14; A. Vyskočil, Přehled 1913/14; R. J. Kronbauer, Máj 1914; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914; K. (F. V. Krejčí), PL 9. 4. 1914 ■; G. W. (Winter): Sociální motivy u Arbesa, PL 12. 4. 1914; F. Sekanina: Glosa o životě a literárním díle J. A., Zvon 1913/14; Fdký (F. Frýdecký): Motiv k A. romanetu (Zborcené harfy tón), Zvon 1915/16 + Z literárních začátků J. A., Topičův sborník 1918/19; J. Hora: J. A., PL 12. 6. 1920; J. Karásek: K jubileu A. romaneta Newtonův mozek, Lumír 1927/28 → Tvůrcové a epigoni (1927); J. Müldner: Medailón J. A. + Dodatek k medailónu J. A., Zvon 1927/28; F. Dlouhán (Bulánek): První cenná česká detektivka, Zvon 1927/28; K. (J. Knap): Zapomenuté divadelní kusy z Archivu Družstva ND, Venkov 8. 7. 1928; J. Vozka: J. A., průkopník českého socialismu, Děln. osvěta 1929; F. Dlouhán (Bulánek): J. A. jako dramatik, Zvon 1929/30; G. (F. Götz): J. A., NO 8. 4. 1934; F. X. Šalda: Několik slov o J. A., SZáp 1934/35; A. Prchlíková: A. a Poe, Lumír 1938/39; K. Polák, K. Krejčí, J. Moravec, A. Karasová v doslovecích k Dílu J. A. (od 1940); V. Jirá: Sabina v A. Posledních dnech lidstva, SaS 1940 + Máchovské zrcadlení, KM 1941 → Uprostřed století (1948, s tit. Portrét v zrcadle); K. Krejčí: Skutečnost a fikce v díle J. A., LitN 1946; V. Jirá: A. a Springer, Slavia 1947/48; V. Tichý in Český kulturní Slavin (1948); K. Polák: A. boj s kritikou a o kritiku, Slovesná věda 1947/48 + Co je romaneto?, LF 1948 + Arbesův Neruda, Slovesná věda 1951; Z. K. Slabý: Nad A. Štrajchpudlíky, Var 1950/51; J. Štyrsa: Český novinář J. A., Čs.

novinář 1954; K. Krejčí: J. A. a Slované, Slovanský přehled 1954; J. Moravec a A. Karasová in J. A. (bibliografie, 1958); B. Fronková: Od romaneta k utopii, Sb. studentských prací z 3. celostátní stud. věd. konference z oboru společ. věd (Ostrava 1962); K. Krejčí: F. Kafka a J. A., Plamen 1965 → Česká literatura a kulturní proudy evropské (1975); M. Novotný: Pamětní kniha Mahábháraty, Lid. demokracie 10. 2. 1965; K. Krejčí in J. A.: Svatý Xaverius a jiná romaneta (1969); Z. Vyhliďal: J. A. a H. G. Schauer, sb. Václavkova Olomouc 1967 (1970); K. Krejčí: J. A. a revoluce, ČLit 1974 + J. A., Čtenář 1974 + A. a Zeyer. Dvojí konfrontace, in Česká literatura a kulturní proudy evropské (1975); B. Dokoupil: Vliv E. A. Poea na tvorbu J. A., SPFF Brno, D 23/24, 1976/77; K. Krejčí: Zemřel vnuk J. A., Lid. demokracie 20. 9. 1978; P. Janoušek: J. A.: Svatý Xaverius, Český jazyk a literatura 1983/84.

mř

Arcibiskupská knihtiskárna

1630—1852 (1928)

Významná pražská tiskárna a nakladatelství.

AK založil pražský arcibiskup, kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu jako nástroj pobělohorské rekatolizace Čech. Zpočátku (1630) byla AK přímo v arcibiskupském paláci na Hradčanech, už 1631 byla přemístěna do arcibiskupského semináře u Prašné brány (tzv. Králův dvůr — Aula regia); pak se uvádějí sídla: 1650—73 kolej sv. Norberta, 1674—76 Strahovský klášter, 1677—79 kolej sv. Norberta, 1679—86 Emauzy, 1686 u sv. Norberta, 1688—91 Králův dvůr, 1692—95 seminář sv. Norberta, 1695 Králův dvůr, 1696—1701 seminář sv. Norberta, 1701—1817 Králův dvůr, 1818—1928 Klementinum. Název byl uváděn různě a často měněn, hlavně podle umístění AK. Nejčastěji používané názvy byly: Arcibiskupská knihtiskárna (kněhtiskárna, tiskárna, impresi) v Králově dvoře, AK v kolegiu sv. Norberta, AK v semináři sv. Norberta, AK semináře v Emauzích, nebo Arcibiskupské písmo (typis) v uvedených místech, také jen stručně Arcibiskupský seminář, arcibiskupští tiskaři, Emauzy, Králův dvůr, v koleji sv. Vojtěcha,

Tiskárna arcibiskupská, Tiskárna pana kardinála z Harrachu aj., a to v latinském, českém i německém znění. Někdy byla nazývána zkratkovitě „kralodvorská“ nebo podle místního kostela „svatovojtěšská“. Až do 1700 byla většinou spravována faktory, později byla pronajímána. A. V. z Harrachu ji měl 1630–34, 1637–38 ji držel nájemce J. P. Dvorský z Gryfí Hory; potom jsou známi faktori: 1642 Zachariáš Aksamitek, 1663–64 Adam Kastner, 1664 Jan Götz, 1665–71 (Jan) Pavel Postřihač (Přistřihač, Tuchscherer), 1685 J. V. Koniáš, 1686 Jan Mattis, 1688–90 Vilém Knauff, 1690–92 J. M. Störiz (Strejc, Stüriz, Šteryč), 1692–94 Jan Mattis (Mattys), 1694 J. S. Beringer, 1695 J. M. Störiz, 1697–1700 J. S. Beringer (Berynr); následovali nájemci: 1700–26 Wolfgang Wickhardt, 1726–27 J. A. Schilhart, 1727 J. J. Hoffmann, 1727–28 Kateřina Schilhartová, 1728–39 M. A. Höger, 1739–45 J. N. Fický, 1745–46 Bohumír Lange, 1746–58 F. K. Hladký, 1758–70 Jakub Schweiger, 1770 Kateřina Schweigerová (faktor J. A. Beránek), 1770 J. A. Beránek, 1771–86 F. A. Höchenberger, 1786–1807 J. J. Diesbach, 1808–16 Josefa Diesbachová (faktori 1808–12 Jan Vašíček, 1815–16 F. S. Bouček), 1817–18 J. J. Vetterle z Wildenbrunnu, 1818 František Vetterle z W., 1819–38 Josefa Vetterlová (Fetterlová) z W. (faktori 1820–27 Tomáš Kubelka, 1832–38 Václav Špínka), 1838–42 V. Špínka, 1842 Anna Špinková, 1842–49 Synové B. Haase (1848–49 faktor J. V. Žák), 1849–50 K. V. Medau (1850 řed. J. Kračmar), 1851 J. Kračmar, 1852 Musil. 1852 koupili AK Bedřich Rohlíček a Leopold Sievers, kteří již předtím (1849) koupili tiskárnu vdovy Marie Táborové a oba závody spojili v jeden. Od té doby zněl název Rohlíček a Sievers (arcibiskupská knihtiskárna); majitelé tohoto nového závodu se dále měnili, firma trvala do 1928.

AK sloužila v první řadě potřebám arcibiskupství. Byla zde tištěna a vydávána literatura náboženská, hlavně biblická, dogmatická i polemická, církevněhistorická, kázání, modlitby a písně (od 1829 také Časopis pro katolické duchovenstvo). Jen řídce vycházela v AK literatura ostatní, a to zvláště právníká, historická, pedagogická, jazyková a užitková. Pokud byla vydávána díla světská, odrážel jejich výběr smýšlení, resp. hospodářské zájmy faktorů nebo nájemců. Ti většinou označovali knihy

také svým jménem, někdy dokonce název AK vynechávali. V 17. a 18. století patřili ke známějším tiskařům, kteří vydávali a tiskli také české knihy a díla českých autorů: A. Kastner (B. Balbín: Examen melissaeum..., 1663), P. Postřihač (J. A. Komenský: Janua linguarum reserata aurea... Zlaté dvěře jazykův otevřené..., 1667; J. I. Dlouhoveský: Ager benedictionis. Požehnané pole..., 1670 + Zdoroslavíček na poli požehnaném..., 1670), J. S. Beringer (J. F. Hammerschmidt: Historie klavírovská, 1699), W. Wickhardt (Vocabularium trilingue... – Vokabulář latinský, český a německý, 1704, opr. vyd. 1723; K. Račín: Operae ecclesiasticae, Robota církevní..., 1720), M. A. Höger (Dictionarium latino-germanico-bohemum, 1729; J. B. Schönplüg z Gamsenbergu: Gruntovní kámen královského karlovskeho Nového Města pražského..., 1730), F. K. Hladký (M. Cochem: Zlatý nebeský klíč, přel. Edlbert Nymburský, 1753; V. Procházka: Žáček škol pobožných..., 1755). – Vydávání české světské literatury nabylo v AK významnějšího rozsahu teprve v 19. století zásluhou faktora J. Vetterlové T. Kubelky a především V. Špinky. Soudobá původní literatura byla zastoupena řadou beletristických i odborných děl (např. F. L. Čelakovský: Ohlas písní českých, 1840; F. Doucha: Druhá zpráva o slovanském evangelium v Remeši, 1844; Š. Hněvkovský: Děvín, 1829 + Doktor Faust, 1844; J. Jungmann: Slovesnost..., 1820 + O počátku a proměnách pravopisu českého, 1828; J. Kolár: Básně, 1821; V. Nejedlý: Otakar, 1835–36; Sebrané spisy J. K. Tyla, 1844–45, nedokonč.), překladová mj. několika operními librety, Chateaubriandovou Atalou (přel. J. Jungmann) a četnými povídkami i hrami Ch. Schmidy (přel. F. Černohouz, K. Hausmann, J. Hýbl, T. Kubelka, J. V. Vlasák). Vydání některých těchto děl, zvl. původních, subvencovali autoři, mecenáši nebo instituce; tak např. Jungmannův Slovník česko-německý (5 sv., 1835–39) vycházel „pomocí Českého muzeum“ aj. (Nakladatelskou a tiskařskou produkci známějších tiskařů AK pojosefínské doby, J. J. Diesbacha, J. Vetterlové, V. Špinky a Synů B. Haase, uvádí LČL v heslech věnovaných jejich činnosti.) Během dvou století, kdy byla AK majetkem pražského arcibiskupství, byla v ní tištěna a vydána díla několika desítek spisovatelů, jako byli např.: K. Amerling, sv. Augustin (A. Aurelius), B. Balbín, A. F. J. z Blanckenfeldu, B.

Bílejovský, M. T. Cicero, M. v. Cochem, sv. Cyprián (C. T. Cyprianus), F. L. Čelakovský, J. F. Devoty, J. I. Dlouhoveský, F. Doucha, J. Filčík, J. F. Hammerschmidt, V. Hanka, J. E. B. Havelka, F. Havránek, Š. Hněvkovský, J. P. Horčice, D. A. Hubka z Lilienthalu, F. R. Chateaubriand, Jan Zlatoústý (Chrysostomus), J. V. Jirsík, J. Jungmann, F. S. Kodym, J. Kollár, J. A. Komenský, J. Kořínek, A. v. Kotzebue, J. E. Krbec, T. Kubelka, J. R. Macan, S. K. Macháček, J. J. Marek, J. V. J. Michl, V. Nejedlý, P. Ondrák, J. V. Paroubek, J. S. Presl, V. Procházka, V. F. Procházka, A. J. Puchmajer, K. Račín, F. A. Rokos, J. Rychlovský, J. V. Sedláček, J. B. Schönpflug z Gamsenbergu, F. J. Sláma (Bojenický), J. F. Smetana, Ch. Schmid, V. Staněk, P. Šedivý, V. S. Štulc, J. K. Tyl, F. A. Vacek, F. J. Vacek (Kamenický), V. V. Václavíček, F. Vambera, Varinus (Guarino), P. Vergilius Maro, K. F. van der Velde, F. B. Veverka, K. Vinařický, S. Vydra, J. J. Weingarten, V. Zahradník, K. V. Zap.

LITERATURA: J. Volf: Jak dlouho působila knihtiskárna arcibiskupského semináře v Emauzích, Vitřinka 1933.

mo, oh

Lutinov, Prostějov; 1918—48 (roč. 6—32) Družina literární a umělecká, Olomouc.— *Periodicita*: 1912—26 (roč. 1—14) měsíčně, 12 čísel do roka, někdy (o prázdninách, před uzavřením ročníku, při zpoždění) sdružovaných ve dvojčísla (1. číslo 1. roč. vyšlo na zlomu listopadu a prosince 1912); 1927 (roč. 15) 1 svazek; 1928 (roč. 16) 2 sešity; 1929—34 (roč. 17—22) čtvrtletník; 1936—48 (roč. 23—32) 6 × ročně, s nucenou přestávkou 1941—45 (z roč. 29 vyšla jen 3 čísla). — *Příloha*: 1918—21 Archiv literární. Prameny dějin české literatury katolické (2 samostatné ročníky); 1925 V. Bitnar: Rukověť dějin české literatury básnické (pouze po heslo Abrahamides).

Revui založil K. Dostál-Lutinov jako náhradu za svůj někdejší časopis Nový život. Podle programového prohlášení na začátku 1. ročníku se A. hlásila „k pravé lidskosti a ideálu, který vrcholí v Bohu,“ a k programu papeže Pia X. „vše znovu zbudovati v Kristu“; po převzetí časopisu Družinou literární a uměleckou se orientace nezměnila. Autorsky se časopis takto zaměřený opíral po celou dobu své existence o skupinu méně významných moravských katolických literátů, kteří se brzy po založení A. spojili v Družinu literární a uměleckou. Tato Družina, jejímž byl Dostál-Lutinov členem, učinila z A. svůj orgán a stala se i jeho vydavatelkou. Ještě předtím uveřejnila A. prohlášení katolických spisovatelů českých zemí ze září 1917 (antimanifest ke známému manifestu českých spisovatelů z května 1917), rovněž 1917 uveřejnil v A. její zakladatel prorakouskou báseň Vlast.

Původní tvorba v A. otiskovaná byla velmi problematické úrovně, přinášené texty rozhodně nemohly „upravit půdu pro velkého katolického básníka budoucnosti“, jak si redakce A. představovala v lednu 1918. Časopis nepodchytil ani významnější talenty moderní české literatury katolické a zůstával stranou literárního dění. Významnějších výsledků dosahoval v oblasti překladu (zvl. zásluhou O. F. Bablera) a v literární historii (díky spolupráci V. Bitnara). Bitnarův pokus (1923) o pronikavou formální modernizaci a laicizaci listu, jakož i o spolupráci s významnými katolickými autory, která by členům Družiny umožnila bezprostřední konfrontaci se soudobou moderní českou tvorbou (tuto konfrontaci nejvýrazněji reprezentovala nová rubrika Kulturní ovzduší), ztroskotat a vedl k poklesu nákladu; konzervativní odběratelé (většinou venkovští kněží)

Archa

1912—1948

Časopisecký orgán Družiny literární a umělecké, zaměřený převážně na zkoumání a pěstování katolické tradice v české literatuře.

Podtitul: 1912—17 (roč. 1—5) Revue pro katolickou kulturu; 1918—26 (roč. 6—14) Měsíčník pro literaturu, umění, kulturu a život; 1927—37 (roč. 15—25) Sborník pro literaturu, umění, kulturu a život; 1938—48 (roč. 26—32) Revue pro literaturu, umění, kulturu a život. — *Redaktoři*: 1912—17 (roč. 1—5) K. Dostál-Lutinov; 1918—22 (roč. 6—10) K. Dostál-Lutinov, F. Hrachovský, F. Střížovský, L. Zamykal; 1923 (roč. 11) V. Bitnar; 1924—40 (roč. 12—28) E. Masák, a to s A. Gajdošem (roč. 22 a 23, č. 1), s F. Dohnalem, O. Svozilem a S. Vrbíkem (roč. 27—28); 1941—48 (roč. 29—32) J. M. Svoboda, O. Svozil, S. Vrbík. — *Vydavatel*: 1912—17 (roč. 1—5) K. Dostál-

si vynutili návrat k tradiční formě i k praktické izolaci od hlavních vývojových proudů moderní české literatury. Návrat k tradici nepřinesl však očekávané zlepšení materiální situace A. a vydavatele, který místo původního měsíčníku musel 1927 sáhnout k vydání pouhé ročenky a pak jen pomalu obnovoval častější periodicitu; časopisu se však už nikdy nepodařilo vycházet jako měsíčník ani přiblížit se ke stránkovému rozsahu z období 1922–26. Literárněhistorické zaměření, obracející hlavní zájem časopisu ke zkoumání katolické tradice v české literatuře, uplatňovalo se v A. po celou dobu jejího vycházení; teprve po osvobození hledala A. cestu k mládeži a mladším talentům (navenek se to projevilo zavedením rubriky Vysokoškolská družina). Dokumentární hodnotu si podržují některá monografická čísla, seznamující s cizími literaturami (např. „polské“ číslo v roč. 21, 1933) anebo s některými tradicemi nebo programy katolické literatury (1932 otištěna v A. rezoluce I. sjezdu katolických novinářů a spisovatelů v Olomouci; v roč. 26, 1938, barokní číslo); v popularizaci barokních tradic (které připomínala už v první polovině 20. let) předjala A. přičiněním V. Bitnara barokizující vlnu 30. let. — Kromě redaktorů tiskli v A. hojně básně J. Bartuška, I. Bauše, J. Brabec, J. Dokulil, J. Lebeda, F. Odvalil, S. Zedníček, prózu D. Pecka, J. Řehulka, J. Vyhliďal aj., statěmi a poznámkami přispívali V. Bitnar, F. Dohnal, J. Hanák, D. Pecka, B. Slavík, J. Strakoš aj., hlavně překladatelsky s A. spolupracovali O. F. Babler, J. Kárník aj.

LITERATURA: sb. Poselství (Olomouc 1938).

mb

Archív literární

1919–1922

Literárněhistorický časopis, věnující se převážně studiu české katolické literatury. Příloha k revui Arch.

Podtitul: Prameny dějin české literatury katolické. — *Redaktor:* Vilém Bitnar (odp. red. Ladislav Zamykal). — *Vydavatel:* Družina literární a umělecká,

Olomouc. — *Periodicita:* 1918/19 (sv. 1) 17 čísel; 1920/21 (sv. 2, vročení na tit. listě 1922) 19 čísel. — 1923 splynul AL s Archou poté, co se V. Bitnar stal jejím redaktorem. 1924 se E. Masák pokusil obnovit AL aspoň jako rubriku v Arše.

Podnět k založení AL dal katolický publicista a politik F. Světlík. Časopis byl z velké části vyplňován příspěvky redaktora, který v něm otiskl bilanční a zároveň programovou stať Nedostatky české literatury katolické. Velkou pozornost věnoval AL historii Katolické moderny (vzpomínky Dostála-Lutinova, stať V. Bitnara), dílu Dostála-Lutinova, Demlova, Březinova, Zeyerova, ale též problémům teoretickým (Kratochvilova Podstata umělecké kritiky, Bitnarova úvaha Látka, obsah a forma básnického díla); součástí časopisu byly i práce ediční (Výbor z předhusitských postil).

LITERATURA: sb. Poselství (Olomouc 1938).

mb

Luděk Archleb

* 11. 5. 1859 *Berehovo* (dnes Ukrajinská SSR)

† 21. 2. 1912 *Praha*

Autor povídek z prostředí rakousko-uherské armády, dramatik společensko-satirických a vojenských námětů.

Pocházel z rodiny nižšího vojenského úředníka; studoval na reál. gymnáziu v Plzni a řadu let pracoval jako vojenský účetní, mj. také v Dalmácii (Sinje). Po odchodu z armády v polovině 90. let působil až do smrti jako revident státních drah na smíchovském nádraží v Praze. Jeho manželka Anežka A. (roz. Vernerová) byla členkou sboru ND, herečkou se stala i dcera Anna (nar. 1886), která působila v lidovém divadle Urania. V 90. letech patřil A. (vedle V. Štecha, K. Pippicha, J. Vávry a dalších) mezi uznávané autory veseloher a začátkem století byl označován za jednoho z nejnadanějších dramatiků seskupených kolem časopisu Divadelní listy.

A. literární tvorba, jejíž počátky spadají do začátku 90. let, vycházela ze situační komiky vojenského a měšťanského prostředí. Autorovy prózy (zvl. soubor *Na ostro a na slepo*), založené převážně na humoristické či tragikomické realistické drobnokresbě, přinášejí žánrové obrázky ze života příslušníků rakouské armády; ze svérázného koloritu vojenských figurek těžila i většina A. veseloher a frašek, z nichž nejznámější, *Osudný manévr*, posloužila jako libreto pro stejnojmennou operetu R. Piskáčka. Společenská satira nejsilněji zaznívá ve veselohrách *Meteor* a *Maroušek*, kriticky postihujících dvojakou morálku tehdejšího měšťanstva. V celku byly A. dramatické práce založeny na zásadách žánrového realismu 80. a 90. let s převahou fraškovitých a satirizujících prvků, pro jejichž dějovou zkratkovitost a zároveň nenáročnou charakteristiku se jeho hry (a to i knižně nepublikované) staly trvalou součástí ochotnických scén.

ŠIFRA: al (Besední listy). ■ PŘÍSPĚVKY in: Div. listy (od 1901); Hlas národa (od 1890); Nár. listy (od 1902); Nár. obzor (od 1908); sb. Pod praporem 28. pluku (b. d., povídky); Zábavné listy (od 1892). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Slavnostní schůze (D 1894); Vojenské humoresky, novelky a povídky (1897); Stínání kohouta (D 1897); Seburčení (D b. d., 1897); Bóža (D b. d., 1898); Nevěsta za českou korunu (D 1898, podle novely V. Beneše Třebízského); Až do smrti (D 1901); Meteor (D 1902); Maroušek (D 1903); Osudný manévr (D 1905); Z hlubin a mělčin života 1, 2 (PP 1906, 1911); Dvojí sukno (PP 1907); — po-smrtně: Na ostro a na slepo 1—3 (PP 1912, 1913). — *Ostatní práce*: Nástin života mistra Augustina Vyskočila, kapelníka Národního divadla (1903). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Granátníci princezny Reginy (1906); Amorovy lázně (b. d.). ■ REDIGOVAL *časopis*: Besední listy pro zábavu, divadlo, besedy (1894); *kalendář*: Veselá vojna (1910, 1911). ■

LITERATURA: Luisa: Z nejnovější dramatické literatury (ref. Meteor), LidN 18. 1. 1902; KZK (K. Z. Klíma): ref. Maroušek, LidN 24. 10. 1903; F. V. Vykoukal: Nové rovy (nekrolog), Osvěta 1912; K. (F. V. Krejčí): Osudný manévr (ref. operetní zpracování), LidN 4. 12. 1912.

pš

Ladislav Arietto

* 18. 9. 1861 Písek

† 19. 12. 1927 Praha

Básník a překladatel francouzské, polské a německé poezie. Představitel národního směru v poezii 70. let, tíhnoucí k náládovému žánrovému obrázku.

Vl. jm. Ladislav Šebek, syn profesora píseckého gymnázia Františka Š., klasického filologa a překladatele. 1871 začal studovat na gymnáziu v Písku, téhož roku přešel na gymnázium v Jindřichově Hradci; 1873 se do Písku vrátil (mat. 1880). Studoval pak práva v Praze, od 1885 byl advokátním koncipientem v Písku. 1892 dosáhl doktorátu práv a 1897 se stal ve svém rodišti zemským advokátem. V Písku, kde žil až do smrti, se podílel na práci řady osvětových a kulturních spolků (Osvětový svaz, Klub čes. turistů, Filharmonický spolek Smetana aj.) a byl i členem obecního zastupitelstva (za stranu státoprávně pokrokovou). Přátelsky se stýkal po celý život s A. Heydukem. Zemřel náhle (na záchvat mrtvice) při návštěvě Prahy a byl pohřben v Písku. Své jmění odkázal ČAVU.

A. literární činnost byla ovlivněna příkladem otce, který vedle rozsáhlé překladatelské činnosti z několika jazyků psal i lyrické básně a balady v lidovém tónu; silně na něho působil i A. Heyduk, v jehož blízkosti vyrůstal a jehož oddaným přítelem se později stal (o jeho díle i životě napsal řadu statí i memoárových článků). Už jako středoškolský student uveřejnil ve Lvovském časopise Lech informativní přehled českého básnictví za posledních dvacet let. A. prvními beletristickými pokusy byly překlady z polské poezie, po nichž brzy následovaly vlastní verše. Ztotožňoval se v nich v podstatě se stanoviskem protilumírovského „národního“ směru (jednu z prvních svých básní, epickou skladbu se slovanským námětem *Mazepa*, otiskl v Almanachu české omladiny, který byl jedním z projevů této orientace). V tomto duchu, umělecky inspirován hlavně poezií A. Heyduka, psal A. milostnou a zejména náládovou přírodní lyriku, tíhnoucí k písňové formě. V 80. letech začal překládat (spolu s V. Černým, 1862—1941) z francouzštiny verše v své době oblíbených básníků A. Theurieta a F. Coppéa; zejména Coppée, který dosáhl

tehdy v české poezii nebývalého ohlasu, nezůstal bez vlivu na původní A. tvorbu, na žánrové obrázky, objevující se v jeho jediné sbírce. V 90. letech se A., který byl k své básnické činnosti silně kritický, odmlčel; poslední jeho prací byl překlad romancí a balad L. Uhlanda, svědčící znovu o zájmu o lidovou inspiraci.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Olaf Gynt; L. A. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach čes. omladiny (1879); Domácí krb (1883); Humorist. listy (od 1883); Jihočes. kraj (1915); Kniha (1895); Koleda (od 1878); Lech (1878, Lvov); Literární táčky (1896); Nár. listy (od 1885); Osvěta (od 1882); Otavan (od 1916); Paleček (od 1883); Poutník od Otavy (od 1885); Průvodce po královském městě Písku (1912, stať Stručné dějiny města); alm. Ruch (1879); Samostatnost (1912); Slavín (1882); Světozor (od 1878); Vesna (1893); Zlatá Praha (od 1884); Zora (od 1878). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Básně (1892). — *Překlady*: A. Theuriet: Lesní stezka (1884, s V. Černým); F. Coppée: Z malého světa (1885, s V. Černým); L. Uhland: Romance a balady (1896). ■ REDIGOVAL: Výbor cizojazyčných děl básnických (4 sv., 1884–85); Památník vydaný ve prospěch Heydukovy nadace... (1887). ■

LITERATURA: ■ ref. Básně: J. Vrchlický, Lumír 1892; F. Vykoukal, Světozor 1892; A. Procházka, Lit. listy 1892 ■; ■ nekrology: A. Novák, LidN 21. 12. 1927; M. Hýsek, Otavan 1928; J. Malý, Otavan 1928 ■.

ll

Arkadia (lit. spolek) viz in Ferdinand Břetislav Mikovec

Louis Arleth

* 13. 7. 1876 Praha

† 19. 12. 1910 Praha

Básník, prozaik a dramatik, navazující na dekadenci.

Vl. jm. Jindřich Koblic. Vychodil měšťanskou školu a učil se v obchodě. Další vzdělání získal soukromě. Pracoval jako úředník, později se stal spisovatelem z povolání a žil s rodinou (byl dvakrát ženat a měl čtyři děti) ve značné bídě. Většinu knih vydával vlastním nákladem. Zemřel na tuberkulózu.

Ve své citové a veskrze osobní lyrice navazuje L. A. na dekadentní poezii. Představuje její pokleslou podobu utápějící se v mlhavých metaforách, které ještě zesilují monotónnost a stereotypnost veršů opírajících se o omezený okruh osobních zážitků. I v relativně neúspěšnější A. knize *Písně Miriaminy*, prostoupené melancholií a steskem nad ztrátou milované bytosti a psané pravidelným, místy až písňovým veršem, se konkrétní intimní prožitky rozplývají v příválu neurčitě citovosti. V pokusech o objektivnější poezii se pak projevuje A. bezprostřední závislost na verších E. A. Poea. Také A. próza těží z dekadentních pocitů a nálad; směřuje pod vlivem F. Nietzsche k typu filozoficko-reflexivní zpovědi, adorující v duchu dobového individualismu osamělého jedince v protikladu k bezduchému davu (*Kniha osamělého*; subjektivní motivací byla i neúspěšnost vlastní tvorby), nebo utkvívá v neurčitých intimně citových konfesích, zasazených do exotického prostředí (*Zpověď Samarita o Lazaře*). Román *Jedinec* zůstal torzem (1900 z něho vyšlo ve 2 sešitech 64 stran), hra *Dědictví z Vídně* byla cenzurou zakázána. Podle nekrologu v Lidových novinách zůstalo v A. pozůstalosti několik nevydaných prací.

PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (od 1899); Čas (beletr. příl., 1899); Květy (od 1906); Lumír (1898–99); Máj (od 1905–08); Nár. obzor (1909); Rudé květy (1903–04); Samostatnost (1910); Srdce (1903); — posmrtně: Ženský svět (1911 na pokrač. Vyvolení hladu a štěstí). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Poezie (1897); Z podivných dum bardovy harfy (BB 1897); Kniha osamělého (P 1901); Písně Miriaminy (BB 1902); Zpověď Samarita o Lazaře (P 1910); — posmrtně: Vyvolení hladu a štěstí (P 1911). — *Překlady*: E. T. A. Hoffmann: Malý Zaches zvaný Cinobr (1901). ■

LITERATURA: ■ ref. Básně: N. (S. K. Neumann), Moderní revue 1897/98, sv. 7; KJ (F. V. Krejčí), Rozhledy 1897/98; an., Zlatá Praha 1897/98, s. 43; -m., Čes. revue 1897/98 ■; ■ ref. Z podivných dum bardovy harfy: F. X. Šalda, Lit. listy 1898 → KP 4 (1951); -m., Čes. revue 1897/98; an. (A. Procházka), Moderní revue 1897/98, sv. 7; an., Zlatá Praha 1897/98, s. 132 ■; A. Tuček: ref. Kniha osamělého, Zvon 1900/01; ■ ref. Písně Miriaminy: A. Novák: Z nejnovější české poezie, Rozhledy 1901/02; L., Zvon 1901/02; V. Zanáška, Srdce 1902 ■; P. Maternová: ref. Zpověď Samarita o Lazaře, Ženský svět 1910; ■ nekrology: an., Přehled 1910/11, s. 262; -a, LidN 30. 12. 1910; an.: Literát proletář, PL 30. 12. 1910; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911; an., Zlatá Praha 1911; P. M. (Maternová), Ženský svět 1911; -m., Zvon 1910/11.

dv

Emanuel Arnold

* 9. 11. 1800 Mnichovo Hradiště

† 4. 1. 1869 Praha

Radikálně demokratický politik a publicista, aktivní činitel revolučního dění let 1848–49.

Pocházel z početné rodiny (5 dětí) krejčího, který měl malé zemědělské hospodářství. Od osmi let žil u svého bratra Jana A. (1785–1872), vlasteneckého faráře, na Hrubé Skále na Turnovsku, od 1813 ve Slatinách. Do školy nechodil, o jeho vzdělání se staral bratr. 1819 se E. A. stal praktikantem na valdštejnském panství v Újezdě u Libuně, pak úředníkem v hraběcím důchodovém úřadě v Turnově a ve Svijanech, 1828 hospodářským správcem na statku knížete Rohana v Jesenném na Semelsku; 1833 si tento statek pronajal na 9 let pro sebe. 1832 byl vyšetřován krajským úřadem v Mladé Boleslavi pro údajné sympatie s pařížskou červencovou revolucí a s polským povstáním, pro revoluční propagandu a šíření zakázaných publikací. Obvinění nebylo dokázáno, ale A. byl dán pod tajný policejní dohled. 1842 se přestěhoval do Prahy, v březnu 1844 si otevřel obchod se solí a sušeným ovocem, v listopadu 1846 živnost zrušil. Živil se příležitostnými obchody a revizemi účtů. Od počátku pobytu v Praze vyvíjel aktivitu v národním hnutí a stýkal se se studenty a literáty demokratického smýšlení. Sprátlil se mj. s P. Fastrem; názorově se sblížil zvl. s K. Sabinou, V. Vávrou, F. Havlíčkem a V. Gaučem a založil s nimi tajnou politickou společnost Repeal. 1847 vydal protijezuitský leták, byl 4 měsíce vězněn, pak vypovězen z Prahy. Dvakrát ilegálně navštívil Sasko, kde hledal tiskárnu pro spis *Děje husitů*... Po návratu do Prahy v březnu 1848 agitoval svými letáky a veřejnými vystoupeními, hlavně na venkově, pro radikálně demokratický program. V červnu byl zatčen a uvězněn na 4 měsíce. Od listopadu 1848 vydával radikální Občanské noviny. V lednu 1849 se v Lipsku spojil s M. A. Bakuninem, na jaře 1849 se účastnil příprav všeobecného republikánského povstání (tzv. májové spiknutí). V květnu uprchl před zatčením z Prahy a s pomocí venkovských přátel, u nichž se postupně skrýval do konce června, se dostal do Saska. V Lipsku, kde žil pod jménem Müller, vydal (s falešným údajem místa

vydání: Na Bádensku) brožuru *Popsání cesty mé*... a prostřednictvím přátel ji pašoval do Čech. Zachycení jedné ze zásilek vedlo k prozrazení jeho působiště. A. byl saskou vládou vydán rakouským úřadům a v září 1849 převezen policií do Prahy. Po vyšetřovací vazbě byl 18. 3. 1854 odsouzen pro velezradu k smrti; rozsudek byl z milosti změněn na dvacetiletý žalář, který si A. odbyval v Lublani až do amnestie 1857. Po krátkém pobytu v Čechách byl „pro neopatrné řeči“ uvězněn a pak internován v Běláku (Villach) v Korutanech. Pracoval jako pisař, pak jako dohlížitel na velkostatku. 1861 mu byl povolen návrat do Čech, A. však zůstal v Běláku a pracoval v zemědělství. 1866 ho ranila mrtvice, 1867 byl převezen do nemocnice v Celovci, pak podle svého přání do Čech. Dožil v pražském chorobinci. Jeho pohřbu se zúčastnily tisíce Pražanů i venkovanů.

Spolu s K. Sabinou byl E. A. nejdůležitějším českým radikálním demokratem, usiloval o revoluční spojení městského a venkovského lidu a do demokratického politického programu včleňoval praktické sociální požadavky. Publicistika byla jednou ze složek jeho politické aktivity a A. ji — na rozdíl od většiny tehdejších českých politických publicistů — nespojoval s jiným druhem literárního působení. Zvláště v letáčích, které jsou nejtypičtější formou jeho publicistického projevu, se zřetelně odráží A. řečnická praxe a zkušenosti z agitace mezi prostým lidem, jako jehož tribun vystupoval. Kromě tištěných letáků, z nichž největší ohlas vzbudil fingovaný projev „jenerála jezuitů“ (1847), se šířily i ručně opisované A. letáky (které se ojediněle dochovaly v policejních archívech); motivicky příznačný je zvl. *Obraz vlastence* z 50. let, vystihující stav plný „hrůzy, boje a utrpení“. A. práce se vyznačují silným osobním zaujetím, někdy až kazatelským patosem, polemickou přímočarostí, jednoduchou argumentací, odvolávající se na konkrétní sociální fakta a základní morální principy. Hojně uplatňuje A. jednak vlastní životní příhody a pozorování, jednak příklad husitů v čele s Janem Žižkou. *Popsání cesty mé*... zachycuje A. útek z Prahy a z Čech v květnu až červnu 1849, je protkáno postřehy o sociální situaci na venkově i politickými úvahami a ústí do obžaloby vlády a apoteózy obětavých vůdců lidu — soudobých apoštolů. V rozsáhlejších rukopisných pamětech, jejichž obsah známe jen zčásti a zprostředkovaně (z

Maršanova překladu dvou německých, dnes už nezvěstných rukopisů), popsal A. ze značně subjektivního hlediska politickou atmosféru, osobnosti a události 1841–53 a podrobně vylíčil aféru s protijezuitským letákem 1847. Smyslem *Dějů husitů*..., zahrnujících období od upálení M. J. Husa do bitvy u Lipan, byla aktualizace revolučních tradic lidu a zvlášť charakteru a osudů J. Žižky jako jeho vůdce. Není doloženo, zda dílo zpracoval A. samostatně, nebo s pomocí K. Sabiny. (Sporné je rovněž A. autorství článků v Občanských novinách podepsaných šifrou Sch.)

ŠIFRY: Red., -Red.- (Občanské noviny). ■ PŘÍSPĚVKY in: Lípá slovanská (1848); Občanské noviny (1848–49); Pražské noviny (1848); Pražský večerní list (1848); — posmrtně: Květy (1898 Z paměti E. A., ed. R. Maršan); sb. Čeští radikální demokraté (1953, usp. K. Kosík). ■ KNIŽNĚ. *Publicistické spisy*: Děje husitů s zvláštním ohledem na Jana Žižku (3 sv., 1848); Popsání cesty mé z Prahy až na pomezí zahraniční následkem násilného prohlášení stavu obležení nad Prahou a zatýkání vlastenců od buřické vlády (Lipsko 1849, zabaveno; 2. vyd. 1921, ed. J. Volf). — *Letáky*: Držená řeč od jenerála jezuitů na tajném sněmu v Římě dne 1. června 1846 ku shromážděným liguriánům neb redemtoristům, anaž z vlaské řeči do češtiny přeložená jest (1847); Upřímné slovo vzhledem na příští sněm k milým Čechům od vlastence E. A. (1848); Drazí přátelé, milí bratři (1848); Liebe, teure deutsch-böhmische Brüder (1848); Milí vesničané a bratři (1848). — *Ostatní práce*: Krátké vylíčení hospodářství šestihodného střídavého a čtyřhodného nestřídavého... (1857). — *Výbor*: J. Kočí: E. A. (monografie s ukázkami z díla, 1964). — *Souborné vydání*: E. A.: Sebrané spisy (1954, ed. V. Osvald). ■ REDIGOVAL: Občanské noviny (1848–49). ■

LITERATURA: J. Kočí: E. A. (1964). ■ ■ nekrolog: an., Correspondence 6. 1. 1869; an., Koruna (Chrudim) 8. 1. 1869; an., Svoboda 13. 1. 1869 ■; A. Rezek: Zápisky faráře Jana A. o r. 1848 a o době reakční, Sborník historický 1885; J. V. Frič in Paměti (1886–87); R. Maršan: Z paměti E. A., Květy 1898; J. Volf: Vyšetřování E. A. pro vydávání Občanských novin, ČČM 1919 + E. Arnolda Držená řeč od jenerála jezuitů..., Kniha a knihovny 1920 + Předmluva, in E. A.: Popsání cesty mé... (1921) + Agitace E. A. na českém venkově na jaře 1849, Časopis pro dějiny venkova 1922 + Arnoldův Žižka, NL 1924, č. 275; H. Traub in Květnové spiknutí v Čechách r. 1849 (1929); Z. Šamberger: E. A., radikální demokrat z r. 1848, Sborník archivních prací archivu min. vnitra 1951; K. Kosík: Politické názory E. A., Filoz. časopis 1953; Z. Šamberger: Radikální demokrat E. A., jeho význam a dílo, in E. A.: Sebrané spisy (1954); K. Kosík in Česká radikální demokracie (1958).

kh

Emil Aschenbrenner

* 1836 Jičín

† ?

Dramatik, autor veršů a deklamovánek; psal nebo volně podle cizích předloh zpracovával nenáročné veselohry.

Bližší data narození a úmrtí E. A. nejsou známa. Působil v Jičíně, kde také 1868 založil soukromou divadelní školu pro ochotníky.

E. A. napsal řadu veseloher a frašek i několik dramatických obrazů ze života. Marně se s nimi pokoušel proniknout na profesionální české scény a jen menší část z nich vyšla na přelomu 60. a 70. let 19. stol. tiskem (v Divadelním ochotníku, v Divadelní bibliotéce a v Nových divadelních hrách). Znakem těchto her, vyrůstajících z pokleslé tradice obrozeneského divadla a zasazených zpravidla do statkářského prostředí, je šťastné rozpletení konvenčních milostných zápletek zauzlujících se kolem různých záměn osob, dopisů a jiných rekvizit nebo nečekaně se vyvinuvších situací (objevení se manželky v nestřeženou chvíli apod.). Jediná autorova básnická sbírka obsahuje vedle rétorických vlasteneckých veršů a veršů intimních i několik pokusů o žertovné deklamovánky v dosti triviálním duchu.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. Thalia (příloha, 1868); Nový besedník (1869). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Básně (1868); Hledá se kuchař a sekretář (D 1869); Souboj (D 1869); Šibřinky (D 1869); Za nevěstou (D podle humoresky A. Gallata, 1872). — *Volné překlady a úpravy div. her*: B. K.: Dobrou noc, Růženko! (1867); A. Bergen: Z okna do okna (1868); K. E. (Elmar): Zapomenutá píseň (1868); A. Berla: Masopustní večere (1869).

zp

Athenaeum

1883–1893

Časopis pečující o rozvoj původní české vědecké práce; obnovením sporů a doklady o nepravosti RKZ v rozhodné míře ovlivnil soud veřejnosti o těchto falzech.

Podtitul: Listy pro literaturu a kritiku vědeckou. — *Redaktor*: 1883–88 (roč. 1–5) T. G. Masaryk; 1888–93 (roč. 6–10) J. Kaizl. Z toho 1883–86 (roč. 1–3) s redaktory pro jednotlivé obory: teologie K. Borový, právo a státní vědy A. Bráf, medicína E. Maixner, filozofie A. Seydler, technické vědy K.

Preis a A. Vávra; 1886/87 (roč. 4) „za spoluúčasti čelnějších spisovatelů“ a 1892/93 (roč. 10) „za pomoci F. Drtiny“. — *Vydavatel a nakladatel*: 1883–86 (roč. 1–3) J. Otto; 1886–88 (roč. 4–5) vlastním nákladem T. G. Masaryk (nakladatel po rukopisných bojích odepřel další spolupráci); 1888–91 (roč. 6–8) vlastním nákladem J. Kaizl; 1891–93 (roč. 9–10) J. R. Vilímek. Vesměs Praha. — *Periodicita*: měsíčník vycházející od října do července s dvouměsíční letní přestávkou. V červenci 1893 zastaven s poukazem na to, že bude vydáván v nové formě; místo něho ještě téhož roku začala vycházet Naše doba. — *Přílohy*: od 6. č. 1884/85 (roč. 2) do konce 3. roč. (1886) Československá bibliografie A. J. Urbánka (leden 1885–duben 1886) a od 2. č. 1887/88 (roč. 5) po tři měsíce znovu pod titulem Bibliografie a Česká bibliografie.

A. vzniklo po osamostatnění pražské české univerzity (1882) z potřeby podpořit rozvoj české vědy seznamováním s vědeckou prací domácí i cizí a pěstováním původní literatury a kritického myšlení. Podle tohoto programu (formulován v 1. č. 1. roč.) vyplňovaly časopis původní stati a zejména velké množství recenzí a zpráv ze všech oborů vědecké práce: 1. roč. vytvářely takřka jen tyto informativní články, ve 2. roč. přibýlo samostatných prací a úvah. Významná byla zvláště diskuse vyvolaná Masarykovým článkem Jak zvelebovati naši literaturu naukovou (A. Rezek, A. Seydler, J. Goll), jež vyústila v 5. roč. v konkrétní, ale neuskutečněný návrh založit Matici vědeckou, pečující o překlady vědeckých prací a zajišťující jejich odbyt. Rozvíjející se diskusi odsunul do pozadí zásadní spor o pravost RKZ, který měl značný význam pro proměnu vztahu českého veřejného i politického života k vědeckému poznání a kterým A. podstatně zasáhlo i do dějin české literatury. Spor vyvolal článek filologa J. Gebauera v 5. č. 3. roč. (únor 1886) Potřeba dalších zkoušek RKZ; G. jako odborník na starou češtinu v něm vyjádřil některé pochybnosti, zejména poukázal na četné odchylky RKZ od jazyka jiných staročeských památek, a naopak na shody s jazykem rukopisů, které již byly prokazatelně shledány jako padělky, a žádal nové paleografické a chemické zkoušky. V témže čísle otiskl Masaryk list Gebauerovi, v němž ho žádal o vystoupení, otevřeně vyjádřil nevěru v pravost RKZ a zaútočil na autoritářství českého veřejného života, které si pod rouškou vlastenectví osobuje právo rozhodovat o vnitřních záležitostech

vědy. Masaryk pak rozvinul svou představu o možnostech jednotlivých oborů v dalším zkoumání RKZ; hlavní důraz přitom položil na jazykovědu. Spor o otázku, která zaujímala významné místo v národním životě a poutala nejširší laické kruhy (ještě v 2. polovině 70. let byli mocensky umlčeni A. Vašek a A. V. Šembera, kteří vystoupili s vědeckými pochybnostmi v otázce RKZ), přerostl v zápas mladé české vědy s konzervativním nacionalismem a jeho žurnalistikou, stal se bojem o vyvrácení jeho protektorství nad českou vědou. Po pět let přinášelo A., které stálo v zápase téměř osamoceno, z různých vědních oborů doklady o novodobém původu RKZ a vyvracelo námitky i útoky protivníků (J. Jireček, M. Hattala, F. X. Prusík, F. Bačkovský, J. Kalousek, J. L. Píč, J. Ošťádal, J. Stoklasa, J. M. Černý, A. Truhlář, A. Patera, F. Tadra, V. Piskáček, V. V. Tomek, I. B. Mašek aj.). I když se v této etapě poznání nevyřešily všechny sporné otázky, pro převážnou část české vědy se RKZ staly historickou památkou ze začátku 19. stol. Vedle J. Gebauera, na jehož filologických argumentech ležela hlavní tíha sporu, a vedle T. G. Masaryka, který se uplatnil především jako sociologický a estetický analytik RKZ a jako polemik, do bojů na stránkách A. zasáhli literární historikové-bohemisté J. Truhlář, J. Vlček a K. I. Černý (hlavně srovnáváním RKZ s novějšími díly české literatury z počátku 19. stol., J. Vlček i literárněhistorickým rozbořem RKZ), germanista A. Kraus, filolog, literární historik a etnograf J. Polívka (osobní jména v RKZ), historici J. Goll (historický rozbor RKZ), J. Vančura, J. Peisker a J. Pekař, klasický filolog J. Král, matematik a fyzik A. Seydler (počet pravděpodobnosti v přítomném sporu), estetik O. Hostinský a filolog M. Opatrný. — K vývoji české literatury a zejména literární historie přispělo A. také kritickými recenzemi původních literárněhistorických prací a edic starší české literatury. Autory těchto posudků a článků byli mj.: V. Flajšhans, J. Goll, O. Hostinský, J. Jakubec, A. Kraus, T. G. Masaryk, J. J. Mýcénin (= K. I. Černý), F. Pastrnek, V. Tille, J. Vančura, J. Zubatý.

LITERATURA: Z. Nejedlý in T. G. Masaryk 4 (1937); J. Koplík: A. v českém kulturním a společenském životě, in K tradicím moderní české kritiky, AUP Olomouc 1970.

Atlantis

1928—1948

Edice krásných knih, kterou vydával v Brně J. V. Pojer.

Úsilí J. V. Pojera (15. 1. 1900 — 18. 2. 1984, Brno) navazovalo na myšlenky a snahy, jež se u nás hlásily od přelomu století v činnosti některých bibliofilů, výtvarníků a vydavatelů. P. studoval gymnázium v Jihlavě (1911—12) a Brně (mat. 1919), poté lékařskou a 1923—26 právnickou fakultu, od seznámení s B. Reynkem a J. Florianem na začátku 20. let se však věnoval především soukromému studiu literatury. Jako úředník byl v Brně zaměstnán od 1926 u poštovní spořitelny, od 1928 u Všeobecného penzijního ústavu, 1948 odešel do invalidního důchodu.

V edici A. nešel J. V. Pojer vysloveně bibliofilskou cestou drobných krásných tisků, ale důsledně usiloval o to, aby dal čtenářům do rukou vybraná literární díla v ušlechtilé typografické a výtvarné úpravě. Za dvacet roků vyšlo v edici A. celkem 76 titulů (kromě toho vydal J. V. P. ještě několik soukromých tisků). Většinu tvořily překlady ze starší i soudobé literatury francouzské (J. A. Barbey d'Aureville, G. Bernanos, A. Bertrand, L. Bloy, A. le Braz, P. Claudel, J. Giono, V. Hugo, F. Jammes, M. Jouhandeau, C. Mayran, H. Pourrat, M. Schwob, Stendhal), anglické (T. Hardy, N. Hawthorne, R. L. Stevenson, W. B. Yeats), německé (L. v. Beethoven, E. Mörike, R. M. Rilke, A. Stifter), španělské (V. Garcia Calderón, Ortega y Gasset, A. Reyes, M. de Unamuno, A. de Villegas), výrazně však byla zastoupena i díla z písemnictví antického, orientálního, vyšel zde epos Gilgameš, keltské pověsti aj. Ojediněle se objevily i tituly z české literatury (J. Durych, V. Dyk, O. Fischer, A. Trýb, a zejména vynikající vydání Erbenovy Kytice s kresbami A. Procházky a s textem kaligrafovaným O. Menhartem). Mnohé z vydaných titulů měly v své době objevnou cenu. Pro A. pracovaly většinou menší venkovské tiskárny (Kryl a Scotti v Novém Jičíně, K. Kryl v Kroměříži, dále tiskárny ve Vyškově, Prostějově, Hranicích, Turnově, Pardubicích), později i velké tiskárny v Praze a Brně. Knihy vycházely většinou v poměrně nízkých nákladech (150—350 výtisků), poslední svazky nákladem 1 000 výtisků. Ke stálému

okruhu překladatelů a spolupracovníků edice patřili zejména P. Eisner, J. Franke-Skalický, J. Heyduk, H. Jelínek, O. Reindl, V. Renč, B. Reynek, F. Stiebitz, Z. Šmíd, J. Vilikovský aj. Svazky edice A. se vyznačují vysokou výtvarnou úrovní, o níž se zasloužili přední typografové a výtvarníci meziválečného období. Hlavní podíl měli zejména B. Lacina, O. Menhart, A. Procházka, F. Vik, vedle nich se na typografické úpravě a výtvarném doprovodu podíleli i mnozí další umělci jako J. Benda, P. Dillinger, F. Doubrava, M. Florian, F. Foltýn, J. Konůpek, B. Reynek, A. Strnadel, Toyen, V. Zikmund aj. Edice A. znamenala významný přínos v péči o obsahovou a výtvarnou úroveň české knihy a už v své době se jí dostalo uznalého ocenění.

LITERATURA: R. (B. Václavek): Edice A., Index 1931, s. 79; J. Ort (P. Eisner): Před třicátým svazkem, LidN 6. 4. 1936; J. Machoň: Do osmé desítky, Svob. noviny 21. 12. 1947; B. Reynek: Začátky edice A., Lid. demokracie 2. 7. 1967; M. Tmč: A., Rovnost 6. 12. 1969; F. Franc: Brněnská A., Sborník k 100. výročí založení Moravského uměleckoprůmyslového muzea v Brně (1973); B. Novák: J. V. Pojer pětasedmdesátníkem, Zprávy Spolku čes. bibliofilů 1975; J. V. Pojer: Jak jsem vydával knihy, sb. Strahovská knihovna 1974 (1978).

OS

Oldřich Audy

* 16. 4. 1911 Žebětín (Brno-Ž.)

Prozaik, básník, literární teoretik v oblasti literatury pro mládež a literární výchovy, pořadatel výborů a čítanek, autor rozhlasových her a pásem pro mládež.

Podepisoval se též R. O. Audy. Syn zedníka a tovární dělnice. Od 1923 studoval na reál. gymnáziu na Starém Brně, kde jej učili B. Václavek, J. John a J. Tvrďý. Po dvou letech ze sociálních důvodů přešel na měšťanskou školu a vyučil se zedníkem. 1928 vstoupil na učitelský ústav v Brně, kde na něho zapůsobili literární historik J. Staněk, malíř B. Krs a hudební pedagog F. Schäfer. Po maturitě (1932) učil na obecných školách v Tovačově (1932—33) a v Hrabyni u Opavy (1933—34) a na měšťanských školách v Brně (1934—45); 1938 se oženil. 1936—39 studoval češtinu a filozofii na filoz. fakultě, 1946—50 vystudoval při zaměst-

nání obory čeština, dějepis a občanská výchova na pedagog. fakultě (doktorát pedagogiky 1951 prací *Metodika literárního čtení a výchova k socialistickému vlastenectví*). 1945—58 působil v brněnské pobočce Výzkumného ústavu pedagogického (zprvu jako vedoucí literárního oddělení, později oddělení estetické výchovy), po ročním vyučování na Vojenské akademii A. Zápotockého v Brně přešel 1959 na pedagog. institut, přeměněný 1964 opět na pedagog. fakultu brněnské univerzity, kde byl 1966 ustanoven docentem literatury pro děti (habilitace 1964 prací *K otázkám jedinečných a obecných vlastností umělecké literatury*); od 1971 žije v důchodu v Brně. — Od 1931 byl členem literární sekce Levé fronty v Brně, 1932 se podílel na založení a potom na další činnosti levicového Volného pedagogického sdružení, 1937—40 se účastnil práce Kruhu přátel literatury pro mládež (od 1939 pod názvem Sdružení pro výchovu mládeže literaturou a uměním); 1940—47 byl externím redaktorem nakladatelství dr. K. Kolářové v Praze. Po 1945 se podílel na zakládání a budování Výzkumného ústavu pedagogického, loutkového divadla Radost, Sdružení moravských spisovatelů, Svazu čs. spisovatelů, Státního nakladatelství dětské knihy, vykonal mnoho přednášek o kulturní politice, vědě a umění. Od 1957 podniká prázdninové cesty po východní, jižní a západní Evropě. 1963 byl jmenován zasloužilým učitelem.

A. debutoval artistními básněmi nočních vidin a mladistvých žalů, do nichž však zaznívá hlas naděje. Historický román *Údolí se zvedla*, usilující vystihnout na osudu tří generací psychologickou proměnu člověka mezi gotikou a renesancí, kotví tematicky v převratných hospodářských a duchovních dějích na švýcarském venkově počátkem reformace; s naším prostředím je spojen odchodem části novokřtěnců, kteří se dostali do konfliktu s oficiálními reformačními proudy, na Moravu. 1939—44 psal A. rozhlasové hry pro děti a literární pásma. Potom však v jeho činnosti převládlo zaměření na teoretickou, kritickou a poradatelskou práci v oblasti literatury pro mládež a na literární výchovu (spolupráce na sbornících). V publicistice se A. soustředil k otázkám uměleckosti literatury pro mládež, k její společenské funkci a významu pro individuální i světonázorový vývoj dětského čtenáře. V tzv. brněnské skupině (F. Tenčík, V. Pazourek, F.

Holešovský aj.), prosazující od konce 30. let hledisko umělecké hodnoty v oblasti tvorby pro mládež, sledoval zvláště problém uměleckého odrazu v tvorbě předních umělců, sémantickou stránku výrazových prostředků, vnímatelnost estetických kvalit, otázku pravdivosti literárního díla a možnosti jeho využití ve výchovném a vzdělávacím procesu naší školy.

ŠIFRY: -au-, -audi-, -audy-, O. A., ROA (= R. O. Audy). ■ PŘÍSPĚVKY in: Blok (příloha, 1947); Cesta (1948—49); Host do domu (1958—60); Index (1936); Komenský (od 1938); List Sdružení mor. spisovatelů (1947); sb. Literatura pro mládež 1940 (1940); Literatura ve škole (1953—58); Moravěnka (1940—41); Pedag. revue (1948); Rovnost (od 1946); sb. Sovětská literatura pro děti a mládež ve výchově socialistického člověka (1953); Štěpnice (1946—51); Úhor (1941—44); Věstník Ústř. spolku jednot učitelských v zemi Moravskoslezské, Mor. slez. učitel, Moravský učitel (1936—40; od 1938 příspěvky v příloze Literatura pro mládež); VPS (leták Volného pedagog. sdružení, 1937); Zlatý máj (1972). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Hlas (BB 1932); Údolí se zvedla (R 1947). — *Ostatní práce* (učební pomůcky): Jan Neruda v obrazech (1951, se Z. Horalem a F. V. Křížem); S. K. Neumann v obrazech (1952); Co číst ze světových literatur (1959, interní tisk Voj. akademie A. Zápotockého). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: M. Pujmanová: Mír, chceme mír (výbor pro ml., 1950); Pomněnky našeho domova (výbor z lid. poezie a čas. klasiků pro ml., 1956, s jinými). — S různými spolupracovníky sestavil 1949—59 řadu čítanek pro 5., 8. a 9. tř. ZDŠ a 2. tř. gymnázií a středních škol. ■ REDIGOVAL *sborníky*: Život teprve začíná (1944, s F. Holešovským), Jarní (PP pro ml., 1946, s F. Holešovským). ■

LITERATURA: V. H. (Z. Kalista): ref. Hlas, Lumír 1931/32; ■ ref. Údolí se zvedla: J. H. (Hrabák), List Sdružení mor. spisovatelů 1947/48; cd (J. Hrabák), Rovnost 27. 1. 1948; J. Machoň, Svob. noviny 18. 2. 1948; rk (R. Konečný), Čin (Brno) 14. 5. 1948; F. Hampl, Kult. politika 1947/48, č. 35; J. Linhart, KM 1948, s. 140—142 ■; M. Koukalová: Klasikové naší a sovětské literatury v obrazech, Literatura ve škole 1953.

pp

Antonín Augusta

Působnost 1852—1863

Knihtiskárna a nakladatelství v Litomyšli.

V domě, který 1852 získal A. A. (* 12. 4. 1832 Nehvizdy), byla knihtiskárna již 1503. Bezprostředními předchůdci A. zde byli V. a J. Turečkové (od 1776) a A. tchán F. Berger (který vydával Tyla, Rettigovou, Hýbla aj.). A. sám nebyl vyučený tiskař a jeho tiskárnu vedl J. Jeřábek z pražské tiskařské rodiny. A. tiskl zpočátku literaturu náboženskou; dodávky pro vojenské posádky v Brně, Pešti a Krakově mu zajistily pravidelnější příjmy, takže mohl tiskárnu vybavit modernějšími stroji. Koncem 50. let dal svůj podnik do služeb vzrůstající se české literatury, zřídil pobočný závod v Praze (v Kolovratské ulici, dnešní Příkopy), ale začátkem 60. let se rozešel s rodinou, odešel (1863) do Ameriky, kde žil pod přijatým jménem Elsner a kde záhy zemřel (17. 8. 1866 Jefferson City ve státě Missouri).

Jméno v českém literárním světě si A. získal především vydáváním časopisu *Obrazy života* a pokusem o vydání sebraných spisů B. Němcové. Vydával i jednotlivá díla autorů současných i starších a také díla naučná a učebnice.

SOUBOURNÉ VYDÁNÍ: Sebrané spisy B. Němcové (1862—63, 8 sv.). ■ **Z OSTATNÍ PRODUKCE.** *Beletrie:* J. Neruda: *Francesca di Rimini* (1860); J. V. Jahn: *Kateřina z Pernštýna* (1861); J. A. Komenský: *Labyrint světa* (1862); V. Hálek: *Král Rudolf* (1862); *Český zpěvák. Sbíрка národních českých písní* (1863); *Zábavné pohádky* (1863). — *Naučná literatura:* J. Krejčí: *Geologie* (1860); A. Vysoký: *Materiál k slovníku technologickému* (1861); A. K. Madiera: *Rukověť slovesnosti* (1863); V. Zikmund: *Skladba jazyka českého* (1863). ■ **PERIODIKA:** *Obrazy života* (1860—62, red. J. Neruda, od 1861 J. V. Jahn); *Hlas z Litomyšle. Týdeník pro vážnější zábavu...* (1861); *Letopisy hospodářské a kalendář...* na rok 1861; *Pěstoun moravský* (1862, red. A. K. Viták); *Kalendář obrázkový* na rok 1863. ■

LITERATURA: J. Štěpánek: *Knihtiskárna litomyšlská do roku 1863 a spisy české v ní tištěné. Výroční zpráva reálky litomyšlské 1877/1878*; Z. Nejedlý in *Litomyšl* (1934) + in *Litomyšl 2* (1954); E. Freyová: A. A. — první vydavatel Sebraných spisů B. Němcové, *Vlastivědný sborník Pardubický kraj* 1959; J. Štusák: A. A., knihtiskař a nakladatel, *Vlastivědná ročenka okr. archivu v Blansku* 1968.

rh

Jan Augusta

* 1500 *Praha*

† 13. 1. 1572 *Mladá Boleslav*

Biskup a teolog jednoty bratrské.

V otcově pražské dílně se vyučil kloboučnickému řemeslu (proto mu někteří pozdější odpůrci dávali přezdívkou Jan Kloboučník, obsahující narážku na jeho nevelké vzdělání). Byl vychován v utrakvistické rodině, od mládí se rád účastnil kázání a čítl spisy Husovy a Matěje z Janova. Věřoučný rámeček a mravní praxe utrakvistické církve ho neuspokojovaly, a když se dověděl o jednotě bratrské, odešel do Mladé Boleslavi, tehdejšího bratrského centra, kde se stal asi 1524 členem jednoty. Pod vedením bratra Lukáše si zde osvojil potřebné vzdělání, naučil se i latinsky. Kněžské ordinace dosáhl 1531 a stal se správcem bratrského sboru v Benátkách n. Jiz. Už 1532 byl ustanoven správcem sboru v druhém významném centru jednoty, v Litomyšli, téhož roku byl zvolen do Úzké rady a současně biskupem vedle J. Roha, Macha Sionského a M. Michalce. Ve své činnosti usiloval o vymaňování jednoty z izolace a snažil se o její sblížení s luterstvem, ale nepříznivé politické poměry i nepochopení ve vlastní církvi jeho úsilí mařily. Po neúspěchu protihabsburského odboje českých stavů byl 1548 zatčen a do 1564 vězněn na Křivoklátě (jeho tehdejší osudy později vypsali spoluvězeň J. Bílek). Přemlouván, aby se zřekl jednoty — byla to podmínka jeho propuštění z vazby —, přihlásil se k církvi podobojí, kterou ovšem chápal univerzálně i programově jako církev všech evropských evangeliků. Bratrskou synodou byl 1561 za to ostře odsouzen. Po návratu z vězení se však s jednotou smířil a byly mu vráceny i dřívější hodnosti.

Literární tvorbu spojil A., stejně jako jeho učitel Lukáš, s církví. Na rozdíl od Lukáše vystupuje v jeho spisech (psaných česky) do popředí snaha autoritativně rozhodovat ve vnitřních věcech i v politice jednoty. Výrazem jeho polemik s utrakvisty je *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného* (1543), projevem sporů s vedením jednoty je *Summovník*, jímž chtěl proměnit její dosavadní liturgický řád. Nejdůležitějším dílem A., sepsaným ve vězení, je *Umění práce díla Páně služebného* (1550), obecně přijaté bratřími jako teorie církevní

činnosti pro duchovní. Ve všech A. spisech proniká jeho řečnické nadání v podobě prvků kazatelské rétoriky, jimiž posiluje váhu svých názorů a současně své projevy stylově obohacuje. A. se zasloužil také o duchovní zpěv jak řadou vlastních písní, tak účastí na vydání bratrského zpěvníku *Písně chval božských* (1541) pod redakcí Rohovou. Ve vězení sestavil i *Registrum* (rejstřík) *piesní* (1558). Ještě před koncem života usiloval znovu marně o spojení jednoty s církví podobojí spisem *Instrukcí k reformaci utrakvistické konsistoře* (1571). Teprve další vývoj, který nedlouho po jeho smrti vyvrcholil v České konfesi (1575), dal to-
muto Augustovu usilování za pravdu.

RUKOPISNĚ: Kázání o stavu manželském, ... se-
psané k ... panu Kunderátovi z Krajku (1535); Sum-
movník (po 1555); Registrum písní (1558); Písně br.
Jana Augusty, kteréž dělal u vězení (1562). ■ KNIŽ-
NĚ: Rozmlouvanie jednoho muže učeného, čest
a rozkoš světa ... milujícího, druhého neučeného,
ačkoli sedlského, však Boha a spasenie znajícího
člověka (Ml. Boleslav 1532); Kniežka ... bez titu-
le ... o tomto: jest-li to pravda, by to člověk jistotně
vědět mohl, že spasen bude (Litomyšl 1534); Káza-
nie o ustavení na biskupstvie sv. Matěje miesto Jidá-
še (Litomyšl, b. d., asi 1540); Ohlášení a ozvání Ja-
na Augusty proti ... knížce ... kněze Petra, faráře
v Zásadí u Litoměřic (Litomyšl 1541); Pře Jana Au-
gusty a kněžstva kališného (1543); Svědectvie po-
božné o ... paní Justině z Kunstatu ... učiněné ... při
pohřebu jejím (Litomyšl 1544); O vyobcování dvou
osob hříšných ze sboru litomyšlského (Litomyšl
1544); Umění práce díla Páně služebného (b. d., asi
Prostějov 1550). ■ EDICE: Umění práce díla Páně
služebného (ed. F. Bednář), Věstník KČSN 1941. —
Ukázky: in A. Molnár: Českobratrská výchova před
Komenským (1956). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 845—857. ■ LITE-
RATURA: J. Bidlo in Jednota bratrská v prvním vy-
hnanství 1 (1900); F. Bednář in J. Bílek: J. A. v letech
samoty (1942); K. Beránek: K pobytu J. Augusty
u jezuitů r. 1561, LF 1960.

ep

Jan Maria Augusta

* 16. 8. 1897 Praha

† 3. 10. 1939 Praha

Básník, prozaik a dramatik, pozdní pokračovatel
tradice české dekadence a symbolismu. Překladatel
z francouzštiny, umělecký historik a kritik, redaktor
a bibliofil.

Vl. jm. Václav A.; studoval gymnázium a filoz.
fakultu UK v Praze (disertace: *Konstrukce
a kritika Nietzscheovy estetiky*, 1921). Jeho
všestranná estetická orientace ho vedla ke kri-
tickému a referentskému zájmu o hudbu, vý-
tvárnictví i literaturu. Ještě za studií
(1917—20) působil jako referent Hudební re-
vue a jako redaktor Dalibora (1919), kritické
referáty tiskl v Moderní revui a v Kmeni. Po
doktorátu pokračoval v redaktorské práci
zpravidla krátkodobého rázu (Knihomol, Na-
še kniha aj.), a publikoval kritické referáty
a odborné studie v Díle, Lumíru aj. Nejsou-
stavněji se zabýval knižní kulturou; grafické
stránce a celkovému vzhledu knihy věnoval
řadu studií a článků. Pro sběratele amatéry
sepsal *Rukověť sběratelovu*, v níž spolu s po-
učením o hodnotě sbíraných předmětů podal
i praktické rady k pořádání sbírek. Na začátku
20. let se pokoušel i o svéráznou politickou ak-
tivity směřující k „obrodě“ veřejného života na
monarchistickém principu v tzv. Lize svobod-
ných, která měla své pokračování v krátkode-
chých časopisech Výzva červenobílých a Svo-
boda, jež redigoval. Byl místopředsedou Na-
poleonské společnosti.

Literární dílo J. M. A. bylo silně poznamená-
no jeho filozofickým a estetickým vzděláním
a přežívajícími zbytky kulturního klimatu
z konce století. Působení Nietzscheových ná-
zorů na umění ve spojení s vlivy dekadence
a symbolismu se odrazilo v meditativním rázu
jeho odvozené lyriky, v níž formou rozmluv
reflektoval o životě, lásce a bohu. V jediném
(historicko-psychologickém) dramatu se poku-
sil zachytit tragiku vnitřně rozeklané duše po-
sledního Přemyslovce Václava III., postavené-
ho v raném mládí před nezvladatelné státnické
úkoly. V románu *Kterési květnové noci* se au-
tor snažil vyřešit konflikt chladné racionality
s citovostí. Předvádí ho na milostném příběhu
skeptického filozofa, ale také v obsáhlých dis-
putacích postav i v pseudolyrických promlu-
vách.

vách autora, oslavujících sílu lásky a umění; obojí podstatně přispělo k estetické umělosti díla. Knižně strojeného jazyka využil A. ve svých překladech Chateaubrianda a Bernardina de Saint-Pierre k vystižení archaických rysů jejich děl. Z odborných prací si zaslouží zmínku studie o J. V. Myslbekovi (Dílo 1922) a o Juliu Zeyerovi.

Josef Augusta

* 17. 3. 1903 Boskovice

† 4. 2. 1968 Praha

Literárně činný paleontolog; odborný a populárně-vědný spisovatel a beletrista pro mládež, situující své povídky do pravěku.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dluhoš, Isqui, Jiří Úhoř, Netušil, Otakar Černý; A., A. J. M. A., CC, O. Č., -sta, V. M. A. ■ PŘÍSPĚVKY in: Apollón (1923); Besedy lidu (1916–17); Cesta (od 1927); Čes. svět (1917); Dalibor (1919); Dílo (1922); Hudební revue (od 1917); Kmen (od 1917); Knihomil (1917); Knihomol (1921); Lumír (od 1918); Moderní revue (od 1916); sb. Napoleon (1932); Národ (1917); Naše kniha (1928–29); Pramen (od 1925); Rozpravy Aventina (od 1925); Samostatnost (od 1928); Světozor (od 1915); Svoboda (1923); Topičův sborník (od 1917); Tribuna (od 1928); Výzva červenobílých (1923); Země (1926); Zvon (od 1925). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Mystika Julia Zeyera (studie, 1918); Hovory pouťníkovy (BB 1921); Západ (D 1928); Kterési květnové noci (R 1932). — *Překlady*: F. A. R. Chateaubriand: René a Atala (1918); J. H. Bernardin de Saint-Pierre: Paul a Virginie (1925). — *Ostatní práce*: Český leták (polit. úvahy, 1919); Přesmutná píseň o Rukověti sběratele (verš. propag. prospekt, 1927); Rukověť sběratelova (1927). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Dalibor (1919), Výzva červenobílých (1923), Svoboda (1923), Knihomol (1926, s L. Bradáčem), Naše kniha (1. 9. 1928–31. 12. 1929); *sborník*: Napoleon (1932); *knihnice*: Knihovna Ligy svobody (1919), Bibliotéka knihomola (1927). ■

LITERATURA: A. P. (Procházka): Circulus vitiosus (o Českém letáku), Mod. revue 1920; J. K – K Z E L. (J. Karásek): ref. Hovory pouťníkovy, Mod. revue 1922, s. 137; A. N. (Novák): Tři knihy básní, LidN 8. 1. 1922; J. Knap: Z české poezie dekadentní, Pramen 1922; ■ ref. Paul a Virginie: J. O. Novotný, Cesta 1925; Š. J. (Jež), Lumír 1925 ■; vz (V. Zelenka): ref. Kterési květnové noci, Zvon 1932.

zp

Gymnázium vystudoval A. v rodišti (mat. 1922), pak studoval na Masarykově univerzitě v Brně paleontologii, geologii a zeměpis (doktorát přírodních věd 1926). Už 1924 byl jmenován asistentem univerzitního geologického ústavu, kde působil do 1931. Dva roky učil na měšťanské škole v Olešnici na Moravě (u Bystrice nad Pernštejnem). 1933–46 pracoval v Geologicko-paleontologickém ústavu UK v Praze (v době uzavření vysokých škol za okupace ve Stát. geologickém ústavu). 1946 byl jmenován profesorem paleontologie UK, od 1959 až do své smrti zde vedl katedru paleontologie. Věnoval se též činnosti popularizační a muzeologické, byl vědeckým poradcem filmu K. Zemana Cesta do pravěku.

Povídky J. A., určené především mládeži, podávají výseky z pravěkého živočišného a rostlinného života i z vývoje člověka od neandrtálce po druh homo sapiens. Beletristicky rekonstruují jednoduché příběhy, jak je napovídají dochované nálezy. Vypravěčské nadání, dramatické vidění a schopnost sugestivní zkratky jsou drženy v mezích ověřitelných faktů a vedeny záměrem popularizačním. Na druhé straně jeho populárně naučné knihy obsahují beletrizované pasáže. Adekvátní součástí A. próz jsou ilustrace Z. Buriana, vytvářené pod spisovatelovým odborným vedením.

PŘÍSPĚVKY in: Čteme; Chvilky v přírodě; Mladý technik; Naší přírodou; Příroda; Věda a technika mládeži; Vesmír; Výběr (populární články). Mimoto vědecké příspěvky v odb. časopisech. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zavátý život (PP 1941); Divy prasevta (PP 1942); Ztracený svět (PP 1948); Z hlubin pravěku (PP 1949); Zrození Venuše (PP 1956); — posmrtně: U pravěkých lovců (PP 1971). — *Vědeckopopularizační práce*: Draci a obři (1947, s K. Pejmlm); Lovci jeskynních medvědů (1947); Pravěké ptactvo (1949); Z pradějin tvorstva (1954); Z pradějin člověka (1954); Hlubinami pravěku (1956); Opolidé a předlidé (1961). — *Ostatní práce*: Úvod do všeobecné paleontologie (1936, s M. Remešem); Pravěcí jelenovití (1942); Neandrtálci (1951, s J. Filipem); Lovci mamu-

tů a sobů (1955, s J. Filipem); Pradějiny koně (1955); Z vývojových a kulturních pradějin člověka (1957).

■ LITERATURA: Z. Fuka: Nové dětské knihy (ref. Lovci jeskynních medvědů), Lid. kultura 1947, č. 51–52; B. Růžicka: K padesátinám univ. prof. dr. J. A., Přírodověd. sborník Ostravského kraje 1953, č. 1–2; O. S. (Syrůvátka): Knihy dobrodružství (ref. Zavátý život), Lid. demokracie 1. 8. 1957; S. Chábera: ref. Ztracený svět, Přír. vědy ve škole 1960/61; or: Co znamená, když autor zevrubně zná svůj obor (ref. Zrození Venuše), LitN 1961, č. 13; Z. Urban, J. Kotalík: Na návštěvě u prof. J. A., Čtenář 1961; R. Prokop: K šedesátinám prof. dr. J. A., Věstník Ústř. ústavu geologického 1963, č. 1; an.: nekrolog, Lid. demokracie 7. 2. 1968; M. Tmá: ref. Lovci jeskynních medvědů, Komenský 1977/78.

Stanislav Augusta

* 2. 11. 1915 *Pelhřimov*

Básník, prozaik a publicista, motivicky výrazně orientovaný na rodnou Vysočinu.

Původem z dělnické rodiny. Měšťanskou a odbornou pokračovací školu vychodil v Pelhřimově a v Pardubicích. Od 1929 byl továrním dělníkem a číšníkem v Pelhřimově, pak krmíčem dobytka. 1931–35 pracoval jako cukrářský a pekařský učeň a tovaryš v Pardubicích; oženil se 1936. Po vyučení pekařem byl kameletem aj. v Praze, pak zápasníkem a boxerem v arénách, na Pelhřimovsku dělníkem v lomu, na stavbách silnic apod. Krátce se stal znovu pekařským tovaryšem v Pardubicích, později opět příležitostným dělníkem na stavbách. Naposledy pracoval jako dělník na pile v Pelhřimově. 1941 těžce onemocněl srdeční chorobou a po půldruhém roce nemocničního léčení byl dán 1943 do invalidního důchodu. Téhož roku zastával krátký čas místo knihovníka v Pelhřimově. 1945 absolvoval stát. knihovnický kurs, později kurs pro rozhlasové pracovníky. Na rok se opět stal knihovníkem, po zhoršení zdravotního stavu žil od 1946 v invalidním důchodu v Pelhřimově, 1974 se přestěhoval do Černošic u Prahy. Spolupracoval s Čs. rozhla-

sem (se studii Jihlava a České Budějovice).

Prosté A. verše jsou nepatetickou oslavou rodné Vysočiny. Motiv chudé krásy tohoto kraje se tu prolíná s motivy chudoby sociální a básníkovy vlastního hořkého údělu. Faktický podklad všech těchto tematických prvků odhaluje autobiografický román *Strmá cesta*. Vzpomínky na chudé dětství a dospívání, na zkušenosti z nejrůznějších zaměstnání v době první republiky překračují uměním věcné zkratky a střídáním lyriismem dokumentární založení knihy. — Časopisecky otiskoval A. recenze a drobné prózy.

ŠIFRY: s. a., S. A., St. A. ■ PŘÍSPĚVKY in: Červený květ (1957); Dar; Hlas Vysočiny; sb. Chvály jižních Čech (1973); Jihočes. pravda (od 1960); Jiskra (Jihlava, od 1948; 1964 Zápisky z dětského domova); Kult. noviny (1968); Mateřídouška (1949); Nástup (Pelhřimov); Palcát (Tábor, od 1945); Pelhřimovské noviny; Práce; alm. Prameny (1973); Rovnost (od 1958); Rudé právo (od 1977); Týdeník z Českomor. vysočiny (od 1942); Zeměděl. noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Chudá milá (BB 1943, přeprac. vyd. 1948); Pěšinou samoty (BB 1944); Strmá cesta (R 1946); Poznání (BB 1947); Pohádka o stříbrném vrchu Křemešník (B 1958); Živá voda (BB 1981). — *Výbor*: Zkřehlémi prsty (výbor z poezie nazvaný Jeřáby a reedice Strmé cesty, 1973). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: I nejvíce znavená řeka jednou do moře dospěje přece (výběr z dopisů P. Bezruče S. A., 1958). ■

LITERATURA: az (A. Závodský): Otřesné svědectví (ref. Strmá cesta), Červený květ 1957; J. V. Pleva in S. A.: Strmá cesta (1961); Z. Mráz: Básník Vysočiny — S. A., Jihočes. pravda 31. 10. 1965; H. Brázdová in S. A.: Zkřehlémi prsty (1973, s bohatou citací z recenzí A. tvorby).

Augustin Olomoucký

* 1467 *Olomouc*

† 3. 11. 1513 *Olomouc*

Latinský humanista doby vladislavské.

Pocházel z významné olomoucké rodiny Käsensbrotů, sám však užíval jména Augustinus Olomucensis, A. de Olomucz, A. Moravus nebo A. Bemus. Když jeho otec, zámožný kožiš-

ník Jiljí K., záhy zemřel, pečoval o výchovu A. strýc z matčiny strany, olomoucký kanovník Ondřej Ctiborův (Andreas Ctiborii nebo Ctiborius); podle toho se soudí, že také A. matka byla Češka. Na univerzitní studie byl A. vyslán do Krakova, kde se pod vedením Jana z Hlohova specializoval v oboru matematiky, astronomie a astrologie (1486 bakalář, 1488 mistr svobodných umění). Strýc jej pak poslal na univerzitu do Padovy studovat církevní právo (doktorát 1494). Za pobytu v Itálii se A. blíže seznámil s humanistickým hnutím přímo v zemi jeho vzniku a stal se jeho stoupencem. 1496 byl přijat do české královské kanceláře v Budíně, který byl tehdy sídlem dvora Vladislava II., a dostal se tak do prostředí, kde byla humanistická studia středem zájmu. Působila tam řada předních humanistů, kteří založili jako výraz společných snah Dunajskou literární společnost (Sodalitas litteraria Danubiana). Z českých humanistů zde působil B. Hasištejnský z Lobkovic a královský sekretář J. Šlechta ze Všehrd, s nímž se A. zvláště spřátelil. Protože se někdy jeho jméno objevuje s přídomkem ze Všehrd, je pravděpodobné, že ho J. Šlechta přijal k rodovému erbů a titulu. A. postupně získával významné hodnosti a prebendy: 1497 byl jmenován — třebaže nekněz — kanovníkem brněnské kapituly, 1498 získal ještě hodnost kapitulního probošta v Olomouci, královského sekretáře a navíc dosáhl po 1506 i proboštsví v Brně. Když odešel 1511 z královské kanceláře, vrátil se natrvalo do Olomouce; ve svém výstavném domě nashromáždil vzácné rukopisy a umělecké sbírky. Vycházel jimi nezištně vstříč všem, kdo se zajímali o humanistická studia, a sám se těmto studiím věnoval až do smrti. Byl pohřben v olomouckém dómu.

A. patří mezi nejvýznačnější postavy prvního období českého humanismu. Svým vzděláním, rozhledem, šíří svých styků se zahraničními humanisty (H. Balbus, C. Celtis, J. Cuspinianus aj.) i uznáním, jehož se mu od nich dostávalo, podobá se nejvíce B. Hasištejnskému. A. dochované dílo se ovšem nevyrovná šíři a mnohotvárnosti díla Bohuslavova. Odrazem krakovských studií A. jsou nepochybně jeho dvě pranostiky (na rok 1492 a 1494). Typicky humanistickým dílem je příručka *De modo epistolandi* (1495), návod ku psaní listů s ilustrujícími příklady. S českým prostředím souvisí polemické spisy proti valdenským (jednotě bratrské), z nichž první (1500) je věnován

příznivci bratří lékařů Janu Černému, který A. léčil. Politickými otázkami se zabývá *Antilogion Guarini et Poggii*... (1512), obsahující polemiku mezi Poggiem a Guarinem o přednostech republikánského a monarchického zřízení, reprezentovaných Scipionem a Caesarem, která vyznívá ve prospěch republiky. Nejznámějším spisem A. je *Dialogus in defensionem poetices* (1493), obhajující v dialogické formě básnickou činnost a význam básnictví. A. sám byl básník, s jeho lat. verši různých metrických útvarů se setkáváme jednak při některých jeho spisech, jednak ve sbornících vedle skladeb jiných autorů. Milostné verše, které podle vlastních slov skládal, stejně jako básnická oslava Matyáše Korvína, se nedochovaly. A. psal humanistickou latinou, některé listy psal i česky (Vilémovi z Pernštejna), česky uvádí také citáty z bratrských spisů, s nimiž polemizuje.

RUKOPISNĚ: Vita sanctorum quinque fratrum. ■ KNIŽNĚ: Doctissimi viri Augustini Bemii Olomucensis... in annum millesimum quadringentesimum nonagesimum secundum pronosticon (Benátky 1491); Dialogus in defensionem poetices (Benátky 1493); Prognostikon na rok 1494 (Řím 1494); Augustini Moravi De modo epistolandi cum nonnullis epistolis... (Benátky 1495); Tractatus de secta Waldensium (Olomouc 1500; znovu, spolu s pokračováním A. výpadů proti jednotě a s jeho protibratrskými listy králi Vladislavovi, ve zvl. sborníku, Lipsko 1512); Catalogus episcoporum Olomucensium (Viedeň 1511); Antilogion Guarini et Poggii... (Viedeň 1512). — Mimoto čes. překlad A. listů in Odpověď bratří na dvojce psaní doktora, zvaného Augustinus Olomucensis... králi Vladislavovi II. (1507) a drobné veršované příspěvky při dílech jiných autorů. ■ EDICE: Augustini Olomucensis episcoporum Olomucensium series (Olomouc 1831, ed. F. X. Richter); Augustini Olomucensis Dialogus in defensionem poetices (1948, ed. K. Svoboda). — (*Ukázky verš. skladeb*) in K. Hrdina: Ukázky ze středověké a novověké latiny (1938). — (*Korespondence*): in Archiv český 16 (1897; čes. listy z r. 1506, ed. F. Dvorský); V. Prasek: Augustin doktor a Olomučané (čes. listy z 1508), ČMM 1902. ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 1 (1966); Knihopis č. 6 546. ■ LITERATURA: J. Truhlář in Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894); V. Prasek: Augustin doktor a Olomučané, ČMM 1902; J. V. Šimák: „Series“ Augustina O., ČČH 1931; V. Nešpor: O původu moravského humanisty D. Augustina O., ČČH 1932; K. Svoboda: Augustina O. Dialog na obranu básnictví, LF 1942; Rukověť human. básnictví 1 (1966); viz též EDICE.

Josef Aul

* 4. 3. 1894 Jedomělice u Slaného

† 15. 7. 1956 Praha

Prozaik a překladatel z orientálních jazyků.

Pocházel z učitelské rodiny s uvědomělou vlasteneckou tradicí. Dětství prožil na různých místech ve středních Čechách (Rudná, Vraný u Slaného, Slaný), kde jeho otec učiteloval. Studoval na reálce v Praze a v Lounech (mat. 1913, t. r. doplňovací zkouška z latiny na Akad. gymnáziu v Praze). V Praze začal 1913 studovat na lékařské fakultě; v červenci 1914 nastoupil tříměsíční vojenskou službu v Štýrském Hradci, avšak po mobilizaci byl odtud v srpnu poslán na ruskou frontu. V bojích u Zamošje padl dobrovolně do zajetí a už v září 1914 se dostal do zajateckého tábora v Aščábádu (Turkeistán). V prosinci prokázal před vojenskou komisí v Taškentu lékařské znalosti, a byl proto přidělen k lékařské službě. První rok prožil v různých zajateckých táborech (Aščábád, Kaachka, Zlatá horda v Hladové stepi), pak byl přidělen jako pomocný lékař na stavbu bucharské železnice, proponované z Kaganu k hranicím Afghánistánu: rok působil v Sangi-Sulagu ve stepi Karakum, další dva roky v různých oázách (Katta-karší, Gubar, Šahrisabz, Amírábád aj.); 1918 se po krátkém pobytu v Samarkandu a Taškentu usadil v Buchaře, kde využil možnosti pokračovat soukromě ve studiu medicíny. Brzo byl vyzván k provozování lékařské praxe a povolán do služeb posledního bucharského emíra. 1918 tu také navázal přátelství s mladým, později předním revolučním básníkem Pajravem Sulajmóníní. V době hrožící „svaté války“ muslimů proti nevěřícím vydal se A. v dubnu 1920 s karavanou na dobrodružnou a nebezpečnou, 9 měsíců trvající cestu přes Afghánistán a Indii do vlasti. V Praze po dokončení lékařských studií (1925), během nichž navštěvoval zároveň přednášky z rusistiky a orientalistiky na filoz. fakultě, pracoval nejprve v anatomickém ústavu jako asistent prof. Janošíka, z existenčních důvodů však opustil zamýšlenou vědeckou dráhu a stal se praktickým lékařem nejprve v Modřanech, po šesti letech v Praze-Podolí. Po 1945 se věnoval organizaci čs. zdravotnictví a působil jako ředitel OÚNZ v různých pražských obvodech.

Svémi znalostmi kultury a společenského života středoasijských národů, kterých dosáhl bohatými osobními zkušenostmi i speciálním studiem orientalistiky, získal A. uznání i přátelství předních českých orientalistů (J. Rypka, V. Lesný, O. Pertold, F. Lexa).

A. zájem o Střední Asii a východní kultury ovlivnil téměř všechnu jeho literární činnost. Napsal dvoudílnou knihu o svém pobytu ve Střední Asii a o cestě přes Afghánistán, řadu článků na toto téma a několik doslovů k původním knihám i překladům z východního prostředí. Napsal dále dva romány: „asijskou epopej“ o Čingischánovi, zaměřenou k osobě tohoto dobyvatele a k dějinám Asie 13. stol., s akcentem na materiál historický, etnografický a literární; z osobních zkušeností, ale také ze studia místní krásné a mystické literatury vznikl román *Dervíš na poušti* z bucharského prostředí konce 19. stol., postihující tu složitost východního člověka, determinovaného náboženskými a mravními zákony islámu a naukou středoasijských mystiků, i ovzduší předrevoluční Buchary. A. psal také povídky z lékařského prostředí ve starém Podolí.

PŘÍSPĚVKY in: Čas (1913); Lid. noviny (1936–37); Nár. listy (1924–26); Nár. noviny (1937); Nár. osvobození (1936–37); Nár. politika (1913, 1929); Nár. práce (1940); Nové Čechy (1925); Nový svět (1946); Nový život (1952–55); Panoráma (1937–47); Praktický lékař (1926); Právo lidu (1937); Sborník 1. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze (1924); sb. Světoběžník (Zlín 1944); Svět sovětů (1952); Širým světem (1924–35); sb. Védánta (1941); Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek (1937); Zdravotnické noviny (1954); Zeměd. noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově (P, 1. Buchara, 1923; 2. Napříč Afghánistánem, 1924; 2. díl přeprac. 1947 s tit. Karavanou do Indie); Čingischán, bič boží (R 1936); Dervíš na poušti (R 1937). — *Ostatní práce*: Tropická zdravotní věda (1934). ■

LITERATURA: J. Kapras: ref. V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově 1, 2, Čes. revue 1923, 1924; M. Majerová: ref. Čingischán, bič boží, LidN 8. 12. 1936; Kn (K. Nový): J. A., Panoráma 1937; ■ ref. Dervíš na poušti: B. Jedlička, LidN 31. 1. 1936; K. J. Beneš, Panoráma 1937; J. Rypka, Panoráma 1941; ■ ref. Karavanou do Indie: V. Lesný, Nový Orient 1947, č. 9–10; L. Jandlová, Naše věda 1948/49; ■; J. Rypka: Za MUDr. J. A., Nový Orient 1956; L. Vančurová in Dvacet šest krásných let (1967); L. Šmíd: Vzpomínka na MUDr. J. A., Praktický lékař 1975; J. Bečka: Znalec a ctitel Střední Asie MUDr. J. A., Časopis lékařů českých 1981.

jg, mch

Otakar Auředníček

* 27. 9. 1868 *Hrazené Rataje* (R. nad Sázavou)

† 1. 6. 1947 *Praha*

Básník, prozaik a překladatel. V lyrice epigon Vrchlického se sklonem k dekadenci, v próze analytik nitra lidí poznamenaných náladami konce století.

Vl. jm. O. Ouředníček; studoval nejdříve soukromě v Kutné Hoře, poté na Akad. gymnáziu (mat. 1888) a na právnické fakultě (promoce 1894) v Praze. Působil jako železniční úředník v Příbrami (1895–96), pak jako koncipista pražského ředitelství státních drah a na ministerstvu státních drah ve Vídni (1896–1910), dále jako náměstek ředitele a pak i ředitel drah v Terstu (1910–18). Po převratu byl ředitelem státních drah v Hradci Králové (1918–27). Na odpočinku žil v Praze.

Dvě sbírky vypjatě subjektivní lyriky O. A. obsahují poezii formálně vytříbenou, ale nepřiliš původní (vedle J. Vrchlického následuje A. i některé francouzské prokleté básníky). Jeho verše, ponejvíce obměňující tradiční dekadentní témata (unavené a churavé duše, osamocenosť a výlučnost tvůrčího individua, exotické preludy, ničivá či úniková erotika), zaujmou místy křehkostí obrazů. Do nitra lidí poznamenaných náladami a nejistotami konce století se snaží proniknout i A. prózy z 90. let, jež si všímají života bohémy a pražské smetánky (*Malířské novely*, *Pseudokontesy a jiné novely*). Vedle líčení marných vášní a pocitů nesmyslnosti života ozývají se tu i tóny společenské kritiky a soucitu s bytostmi sociálně vyřazenými; ty však v pozdějších prózách (v A. díle je více než třicetiletá přestávka, kdy publikoval jen v časopisech) buď mizejí, nebo jsou vystřídány sentimentálním gestem. S výjimkou pokusu o hlubší psychologickou studii (*Královna loutek*, přepracovaná novela ze staršího období) a humorným příděchem zabarvených novel, svědčících o autorově schopnosti pozorovat život kolem sebe (*Veselé chvíle*), jsou A. poválečné povídky a romány jen řadou obratně vyprávěných líbivých milostných příběhů. Chtějí namnoze upoutat i exkluzivností prostředí a postav z měšťácké a aristokratické společnosti domácí i kosmopolitní (*Karneval*, román *Nejdokonalejší milenec*) a ocitají se na okraji literatury. Jako překladatel se A. soustředil na soudobou literaturu

francouzskou a italskou, ojediněle též německou (literární studie F. Bleie).

PŘÍSPĚVKY in: Čes. politika; Dámské besedy (1883); Hlas národa (1889–90); Jarý věk (1883–84); Jitřenka (1883–90); Nár. listy; Nár. politika; Niva (1893–95); Rozhledy (1894–95); Ruch (1886–88); Světozor (1890–91); Švanda dudák; Telefon (1891); Topičův sborník (1918–25); Vesna (1894–96); Zábavné listy (1885–93); Zlatá Praha (1890–98); alm. Zora (1885); Zvon (1919). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Verše (1889); Zpívající labuť (BB 1891); Malířské novely (PP b. d., 1892); Pseudokontesy a jiné novely (PP 1894); Intimní dramata (PP b. d., 1895); Královna loutek (PP 1928); Hry lásky (PP 1928); Veselé chvíle (PP 1929); Karneval (PP 1929); Nejdokonalejší milenec (R 1930); Bloudící srdce (R 1933). — *Překlady*: G. Verga: Eva (b. d., 1889); E. Zola: Dílo (1893); E. Feydau: Šílená vášeň (1894); C. Mendès: Rozpuštěné novelky (1894); J. de la Brète: Můj strýc a můj farář (1925); G. de Maupassant: Slečna Fifi a jiné novely (1928); M. Magre: Jed vášně (1929); P. Louÿs: Psyché (1930); G. Leroux: Muž se sto obličejí (1931); F. Blei: Vášně a osudy (1932); P. Reboux: Milostná dobrodružství vévody Richelieu (1932); A. Segre: Agentura Abrahama Lewise (1935). ■

LITERATURA: ■ ref. Verše: H. G. Schauer, Čas 1889 → Spisy (1917); ř. (J. Kuffner), NL 10. 1. 1889; -ek, Čas. čes. studentstva 1889 ■; ■ ref. Malířské novely: Beta (A. Procházka), Lit. listy 1893; J. Karásek, Niva 1893/94 ■; -ka. (A. Procházka): ref. Pseudokontesy a jiné novely, Lit. listy 1894/95; J. Karásek: O. A., in Impresionisté a ironikové (1903); -o-: O. A., Topičův sborník 1917/18; -och- (F. S. Procházka): Spisovatel O. A., Zvon 1927/28; ■ ref. Hry lásky: drb. (J. Borecký), Zvon 1927/28; V. Brtník, Venkov 22. 3. 1928; J. Staněk, Čes. osvěta 1929 ■; ■ ref. Královna loutek: drb. (J. Borecký), Zvon 1928/29; V. Brtník, Venkov 10. 1. 1929 ■; ■ ref. Veselé chvíle: drb. (J. Borecký), Zvon 1929/30; V. Brtník, Venkov 12. 9. 1929 ■; ■ ref. Karneval: drb. (J. Borecký), Zvon 1929/30; V. Brtník, Venkov 8. 11. 1929 ■; ■ ref. Nejdokonalejší milenec: drb. (J. Borecký), Zvon 1930/31; V. Brtník, Venkov 14. 10. 1930 ■.

dv, mř

František Václav Autrata

* 10. 8. 1872 Křižanov u Velkého Meziříčí

† 28. 8. 1966 Brno

Autor vzpomínkových próz s autobiografickými prvky, literární historik, překladatel z němčiny a filolog.

Syn drobného rolníka; po sedmi letech základní školy v rodišti navštěvoval české klasické gymnázium v Brně (mat. 1892), krátce (na přání rodičů) teologickou fakultu v Praze, odkud po prvním semestru přestoupil na filozof. fakultu (obor čeština, němčina). Na studiích se živil kondicemi, později též jako soukromý vychovatel v Bohušovicích n. Ohří; 1894/95 prodělal rok vojenské služby v Tridentu a v Leviu v dnešní Itálii. Po absolutoriu 1896 učil na reálce a pak na obchodní akademii v Prostějově, od 1898 na reálce v Uherském Brodě a od 1900 na učitelském ústavu v Brně; 1905–22 působil (s přestávkou válečných let, kdy narušoval) jako ředitel učitelského ústavu v Polské (Slezské) Ostravě a 1922–34 jako ředitel gymnázia v Litomyšli. Na odpočinku žil nejprve v Brně, 1956–61 v domově důchodců v Plavči u Znojma a pak znovu v Brně. Byl členem Moravského kola spisovatelů, v místech působitě se účastnil osvětové práce, přispíval do četných pedagogických časopisů. V Ostravě založil a řídil (v českých zemích první po Praze) večerní střední školu pro pracující a také soukromé dívčí lyceum. — Otec autorky cestopisné beletrie Ludmily Uličné (nar. 1920).

Svá studentská léta zobrazil A. v autobiografických a vzpomínkových prózách s ústředním hrdinou gymnazistou a filozofem Václavem Outerkem; vylíčil v nich dobově příznačné existenční podmínky chudého studenta i četné veselé příhody, jež s sebou přináší studentský život; třetí díl vzpomínek (o hrdinově učitelském působení), *V zemi nevěřících*, vyšel jen na pokračování v Ostravském deníku. A. navázal na tradici realistické prózy 19. stol., zejm. vypravěčskou pohodou se sklonem k idyle a smyslem pro humor (nejplněji se uplatnil v humoresce *Profesoři, studenti a rodiče v Barkalonii*). Ze vzpomínek příbuzných i pamětníků složil i obraz moudrého slezského rolníka, samorostlého filozofa a dramatika

(*Stryk Drastich*). Jako literární historik shromáždil A. obsáhlý materiál k vývoji české literatury na Moravě v 19. stol., kdežto jeho práce literárněteoretické jsou převážně jen kompilacemi dosavadních poetik pro potřeby studentů. A. je též autorem jazykovědných a pedagogických příruček a česko-německých slovníků. Jako překladatel beletrie se soustředil zejména na klasická díla německé literatury.

PSEUDONYM: Kato Novotný. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Čtème (1942); Hlasy z Hané (1897 na popr. prvotina Jak jsme dali syna na studie); Hlídka literární; Komenský; Lid. noviny (od 1921); Mor. čítanka; Mor. slez. revue (od 1911); Národ a škola; Ostravský deník; Sborník Jana Kárníka (1930); Venkov (1941); mimoto příspěvky ve výročních zprávách středních škol, na nichž působil (Uherský Brod, Brno, Ostrava), a v řadě pedagog. časopisů. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Přehled písemnictví českého na Moravě v polovici našeho století (Prostějov 1898); Přednášky o slovesnosti (1902); Dětský ráj (leporelo, 1902); Teoretické základy slovesnosti (1904); Všehochuť (leporelo, 1924); Výlety do dětského ráje (PP 1925); Václav Outerka na studiích (R 1928); Filozofská léta Václava Outerka (R 1934); Stryk Drastich (P 1935); Profesoři, studenti a rodiče v Barkalonii (P 1936, pseud. Kato Novotný); Zapadlý osvícenec dr. Jan Melichar (1939); Rozpůlená podobizna (D 1947); M. D. Rettigová (1948). — *Překlady*: F. W. Foerster: Životopisná (Ostrava 1920) + Škola a charakter (Olomouc 1929); F. Hebbel: Gyges a jeho prsten (1931); J. N. Bouilly: Vodnař (libreto k opeře L. Cherubiniho, 1932); Píseň o Nibelunzích (1941). — *Ostatní práce*: Uvedení do mluvnice staročeské (1902); Mluvnický rozbor vět (1910); Kapesní slovník jazyka českého a německého (1913); Kolibří slovník německo-český (1913); Pedagogické přehledy (1914); Uvedení do německé mluvnice (1914); Slovníček českého pravopisu (1922); Rodinná výchova dětí v době předškolní po stránce tělesné (1923); Rodinná výchova dětí v době předškolní po stránce duševní (1925); Němčina malíčků (1923); Stručný průvodce po Litomyšli (1929); mimoto školní příručky češtiny a němčiny. ■ REDIGOVAL *časopis*: Německé zábavy (7 roč., Ostrava); *sborník*: Studentská Litomyšl (1923); Katalog krajinské výstavy v Litomyšli (1929). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Nejdůležitější školské zákony slezské (1907); Slezské zákony školní (1920). ■

LITERATURA: M. Hýsek: Z nových prací o české literatuře na Moravě, Lid. revue moravskoslezská 1905; ■ ref. V. Outerka na studiích: A. G. (Grund), Rozpravy Aventina 1928/29; V. O. (Osvald), NO 28. 12. 1928; vz (V. Zika), Zvon 1929 ■; ■ ref. Filozofská léta V. Outerka: A. N. (Novák), LidN 17. 12. 1934; drb (V. Brtník), Zvon 1935 ■; A. N. (Novák): ref.

Stryk Drastich, LidN 27. 5. 1935; ■ ref. Píseň o Nibelunzích: K. P. (Polák), Nár. práce 28. 12. 1941; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 1942 ■.

šv

Avantgarda

1925—1931

Kritický a teoretický časopis mladých komunistických intelektuálů, věnovaný otázkám soudobé politiky (zvl. postavení studentstva) a umění.

Podtitul: 1925—29 (roč. 1—5) Časopis studentů a dělníků; 1930/31 (roč. 1 nového číslování) List revolučních studentů. — *Redaktor:* 1925—30 (roč. 1—6) I. Sekanina s red. radou (členové postupně: V. Clementis, J. Fučík, J. Mach, M. Matoušek, P. Reiman, J. Šverma, J. Weil, F. C. Weiskopf, Z. Ančík, Z. Kalandra aj.); 1930/31 (roč. 1 nového číslování) Z. Kalandra. — *Majitel, vydavatel, odpovědný redaktor:* 1925—28 (roč. 1—4) J. Šverma, Praha; 1930/31 (roč. 1 nového číslování) E. Kubíček, Praha. — *Periodicita:* měsíčník. 1925—27 (roč. 1—3) v souladu s kalendářním rokem (s výjimkou prázdnin), z toho roč. 3 nedokončen (vyšla jen 4 čísla do prázdnin); 1927—30 (roč. 4—6) v souladu se studijním rokem na vysokých školách (od října do června), ale nepravidelně (naposled č. 3—4 leden 1930); 1930/31 (roč. 1 nového číslování), nedokončen. — *Příloha:* Die Avantgarde (součást roč. 5); Die deutsche Avantgarde (součást roč. 6).

Časopis A. vznikl z iniciativy I. Sekaniny, V. Clementise a M. Matouška poté, co v létě 1924 byla úředním zásahem dočasně rozpuštěna Kostufra (Komunistická studentská frakce). Stal se neoficiálním orgánem komunistické strany pro studentstvo, které měl získávat pro program revoluční dělnické třídy jako jediné skutečné nositelky pokroku. List přesahoval svůj „studentský“ program, jemuž přitom nezůstával nic dlužen (angažoval se např. i v boji o udržení sociálně spravedlivějšího statutu Masarykovy koleje, průběžně se zabýval aktuálními ekonomickými, politickými i kulturními problémy studentů), a stal se orgánem socialistické a marxistické výchovy mladé inteligence. Přinášel fundované rozborů hospodářské, po-

litické a kulturní situace u nás a ve světě a srovnával ji s poměry v SSSR, jemuž věnoval mimořádnou pozornost. Pranýřoval projevy buržoazní demokracie (byl proto postihován cenzurními zásahy), polemizoval s liberalismem (zvláště soustředěně s masarykismem) i se sociální demokracií. Prosazoval teoreticky i prakticky ideje revolučního internacionalismu. Spolu s českými autory (jednotlivými články přispívali do A. též J. Hora, Z. Nejedlý, B. Václavek aj.) se na něm podíleli V. Clementis, L. Novomeský, F. C. Weiskopf aj., v poslední (obnovené) fázi též K. Konrad; některé příspěvky vycházely slovensky nebo německy, výjimečně i maďarsky, úvodník 1. č. 1. roč. vyšel česky a německy, na titulním listě 4. roč. byl podtitul uveden také v němčině a maďarštině; prvky jazykového internacionalismu byly výrazem ideové linie A.

Literatuře věnovala A. od začátku zásadní pozornost. Přinesla první příspěvky ke kritice českého poetismu (články D. Okáliho, J. Fučíka, F. C. Weiskopfa, J. Hory, J. Kabeše-Tábora, verše F. Branislava), aniž ztratila schopnost ocenit nejvýznamnější osobnosti a díla představitelů tohoto směru. Z původní tvorby tiskla jen verše (a to i Biebla, Nezvala, Horu, Novomeského, překlad Majakovského, v originále J. R. Bechera, O. Kahnela aj.) a žánry publicistické (zejména od F. C. Weiskopfa), systematicky však sledovala literaturu v recenzích a poznámkách (vedle autorů z řad redakční rady se tu uplatňovali V. J. Průša, V. Szpyk, F. Soldan, o filmu psali K. Strass a L. Linhart). Marxistické stanovisko prosazovala A. i v polemických poznámkách na adresu umělecké kritiky v soudružských listech; principiálnímu kritickému rozboru podrobovala umělecký avantgardismus (kromě poetismu rozebírala např. Leták syntetismu M 20), a to už v době jeho největšího rozmachu. Pro orientaci mladé literatury 2. pol. 20. let měla však A. význam celým svým obsahem, důrazem na potřebu teorie, kritikou historických legend (např. o úloze legií v Rusku) i praktickou realizací internacionální spolupráce. Personálně a myšlenkově představuje A. zároveň organizační předstupeň pozdější (ne už studentské) Levé fronty (její idea se zrodila už v polovině 20. let právě v kruhu A., ale nenalezla tehdy ještě širší ohlas mezi básníky a umělci) a celé antifašistické kulturní jednoty 30. let. Ve sféře estetiky a umělecké kritiky je A. důležitým spojovacím

Avantgarda

článkem mezi obdobím proletářské literatury 20. let a úsilím o novou proletářskou literaturu od začátku 30. let, složkou přípravné fáze marxistické kritiky a estetiky 30. let.

LITERATURA: M. Matoušek in *Má cesta ke Komunistické straně Československa* (1971); in sb. *Avantgarda známá a neznámá 2* (1972); V. Dostál in *Směr Wolker* (1975).

mb

Aventinum

1919—1934, 1945—1949

Nakladatelství řízené svým zakladatelem a majitelem O. Štorchem-Mariem a zaměřené na vydávání hodnotné soudobé moderní literatury domácí i překladové s širšími zájmy o knižní, výtvarnou, hudební a filmovou kulturu.

A. vzniklo 1919. Založil je tehdejší posluchač pražské filoz. fakulty a začínající autor, kolínský rodák O. Štorch, který obdržel nakladatelskou a knihkupeckou koncesi na doporučení spisovatelů J. Marii (přítele svého otce), J. Hilberta (jehož získal J. Maria) a svých univerzitních učitelů O. Fischera a A. Nováka. Aby se odlišil od nakladatelů jmenovců (A. Š. ze Starého Města pražského a Rudolfa Š. z Prahy-Karlína), s nimiž se rozcházel v pojetí nakladatelské činnosti, stavěje zisk kulturní nad hospodářský, třebaže svůj podnik budoval na obchodním základě, připojil ke svému jménu přídomek Marien (důsledek osobního kultu J. Zeyera); k názvu A. byl O. Štorch-Marien inspirován jménem jednoho z pahorků, na nichž stojí Řím, a přídomkem pražského tiskaře 16. stol. Jiřího Melantricha z Aventina. Pro svou ideu vydávat knihy dobré literární a zároveň výtvarné úrovně získal řadu významných spolupracovníků, autorů, překladatelů, výtvarníků i tiskařů (mj. Obzinu ve Vyškově, Janatu v Novém Bydžově, Kryla a Scottiho v Novém Jičíně). Díky vzdělání svého zakladatele (dovrše-

nému v listopadu 1921 doktorátem), jeho orientaci v současné české kultuře, podnikavosti a ambicím upoutalo A. brzy zájem autorů i čtenářů. Během necelých tří let dokázalo stát se nakladatelstvím knih F. X. Šaldy i jeho odpůrce J. Karáska ze Lvovic, her a básní O. Fischera, zajistilo si výhradní práva na knihy A. Sovy a všestranně spolupracovalo s bratry Čapky, kteří v A. nejen vydávali své knihy, ale podíleli se na jeho chodu i jinak: J. Čapek prací výtvarnou (obálky, ilustrace), K. Čapek prací redakční (Musaion, Knihovna životní moudrosti) a vydavatelskými podněty (Standard Library, Wellsovy Dějiny světa, mnohosvazková kompendia Rostlinopis a Zeměpis světa aj.). Důvěru si A. dobývalo svou péčí o výtvarnou podobu knihy i svou honorářovou politikou: namísto dotud obvyklého kupování rukopisu za fixní cenu zavedlo pro autory výhodnější procentuální (desetiprocentní) honorář z každého výtisku. Novinkou bylo i důsledně uváděné vročení (rok i měsíc vydání) a informace o výši nákladu. V době svého největšího rozmachu dotovalo A. vysokými cenami svou soutěž na román k 10. výročí republiky (zvítězil Mariův politicko-kritický román *Váhy a meč*) a soutěž k 10. výročí své existence (zvítězil K. Biebl *Novým Ikarem*). Rozkvět A. se zračí i v postupném rozrůstání produkce a ve stěhování tím vynuceném. Začínalo v podnájmu v Kaprově ulici (s expedicí hostovalo tehdy u B. M. Kliky na Podskalském nábřeží), v lednu 1923 se přestěhovalo do Fibichovy ulice na Žižkově, v březnu 1927 do Purkyňovy ulice na Novém Městě, kde činnost A. kulminovala. Významným doplňkem vydavatelské aktivity se tu stalo širší kulturní působení Aventinské mansardy (otevřena 28. 11. 1927), která byla syntézou výstavní síně, čítárny, knihkupectví a komorního sálu pro literární večery a gramofonové Koncertní hodinky; 1930 si A. zařídilo samostatné knihkupectví v nedalekém paláci Dunaj. 1928—30 organizovalo a financovalo vydávání české prózy v pařížském nakladatelství B. Grasset. Původně vykonával všechnu nakladatelskou práci O. Štorch-Marien sám; po deseti letech působily v A. už téměř tři desítky zaměstnanců. Dočasně se mezi nimi ocitli i nakladatelští odborníci, kteří se sem uchýlili po neshodách se svými mateřskými podniky, s Družstevní prací (V. Poláček) a s firmou Fr. Borový (R. Jílovský). V A. pracoval též V. Závada (1927—32,

napřed jako tajemník A., pak redaktor Rozprav A.), F. Muzika, M. Holas, K. Smrž, B. Síllová, pravidelnými spolupracovníky byli A. Hoffmeister, J. J. Paulík aj. V důsledku vypovězených hospodářských úvěrů za hospodářské krize, ostrého konkurenčního boje a osobních nevraživostí došlo 1931–34 k postupné likvidaci A., jehož činnost byla ještě v září 1933 přenesena do Revoluční třídy (o tom podrobně viz Štorchovu brožuru *Žaluji a jeho vzpomínkovou trilogii*). Některé své knižnice redigoval Štorch-Marien po zániku A. dále v jiných nakladatelstvích: v Nakladatelském družstvu Máj Anglo-americkou knihovnu, u E. Beauforta druhou řadu knihovny Plutarchos. Jeho stálé usilování o návrat k vlastnímu nakladatelskému podnikání (s finanční pomocí velkoknihařské firmy Spott i jiných začal např. vydávat knihy s nakladatelskou značkou Aventinum semper = A. stále) došlo však úspěchu až po osvobození 1945. Toto „druhé A.“ působilo opět v Purkyňově ulici a soustředilo se na knižní produkci. (Zcela krátce trval Klub přátel A., založený v předvečer 25. 2. 1948 a řízený V. Závadou.) A. zaniklo v březnu 1949 po vydání nového vydavatelského zákona. V období 1945–49 vydalo 50 knih z úhrnného počtu 724 titulů (včetně reedic a jednotlivých ročníků časopisů) Štorch-Marienyovy celoživotní vydavatelské činnosti od 1919.

Při výběru kmenových autorů bylo A. zaměřeno na významné české spisovatele generace 90. let (F. X. Šalda, A. Sova, J. S. Machar, J. Karásek ze Lvovic, J. K. Šlejhar) a generace čapkovské (kromě bratrů Čapků R. Weiner, J. Durych, F. Langer, M. Rutte, F. Kubka), resp. pokolení mezi nimi (O. Fischer, A. Novák, O. Theer). Z avantgardní vlny se mezi autory A. objevil nejprve (1923) K. Teige (monografií o J. Zrzavém), ostatní příslušníci od 1926 (A. Hoffmeister, V. Nezval, V. Závada), někteří v meziválečném období jen jednou knihou (K. Biebl, E. F. Burian, V. Vančura). K české literatuře před Macharem se A. obracelo jen výjimečně, a to pouze k základním klasickým dílům, aby je průkopnický vydávalo s novými ilustracemi: Špálovými k Babičce B. Němcové, Zrzavého k Máchovu Máji a k Erbenově Kytici, Kratochvílovými k Čelakovského Ohlasu písní českých. Více klasické literatury se uplatňovalo v překladech ze světové literatury (Tisíc a jedna noc, Balzac, Gogol, Flaubert), i tu však bylo těžiště ve vydávání současné, a to

zejména angloamerické a francouzské literatury, hlavně vrstevníků a oblíbených mistrů českých autorů A. Jako překladatelé pracovali pro A.: P. Eisner, J. Fastrová, J. Hrdinová, S. Jílovská, B. Kubertová-Zátková, O. Kunstovný, B. Mathesius, F. Píšek, J. Skalický, A. Skoumal, K. Štěpánek, O. Vočadlo, L. Vočadlová aj. Při vydávání literatury naučné volilo A. zahraniční autory podle jejich světového ohlasu (É. Faure, H. G. Wells), domácí zejména z pražských univerzitních kruhů. O výtvarnou podobu knih se starali J. Čapek (189 samostatných svazků), F. Muzika (145 svazků), který také řídil výstavní činnost A. mansardy a upravoval časopisy *Musaion* a *Studio*, V. H. Brunner (54 svazků), S. Klír (29), K. Teige s O. Mrkvičkou (13), M. Kaláb (35), J. Zrzavý (13), J. Šíma (10), V. Mašek (12), F. Kobliha (8), A. Hoffmeister a E. Frinta (po 6), F. Tichý (3) aj. V A. mansardě vystavovali J. Zrzavý, B. Kubišta, V. Hofman, J. Šíma, R. Kremlíčka, A. Hoffmeister, F. Muzika, J. Bauch, Z. Kratochvíl, A. Wachsmann, J. Štyrský a Toyen aj. Velké množství grafiků kolem A. umožňovalo nakladatelství vybavovat knihy různě řešenými nakladatelskými značkami. Reedicce bývaly opatřovány novými obálkami, množství knih vycházelo s ilustracemi. — Knihy ze Štorch-Marienyova nakladatelství měly zpočátku označení *Edice Aventinum*, později mnohé z nich byly navíc řazeny do knižnic a v nich nebo i mimo ně do sebraných nebo vybraných Spisů (příp. Díla, Básní) jednotlivých autorů. Profil některých knižnic byl velmi vyhraněný, jiné obsahovaly díla značně různorodá. První knižnici A. byly *Knihy dnešku*; prvních 9 svazků redigoval M. Rutte, preferující práce francouzských umělců, pak knižnici řídil sám nakladatel a orientoval ji prostě na moderní překladovou literaturu (např. G. Apollinaire, W. B. Yeats, L. Pirandello, V. G. Lidin). *Románová knihovna Aventina* redigovaná přímo nakladatelem se řídila pouze vymezením žánrovým (C. Lemonnier, I. Erenburg, S. Przybyszewski, J. Wassermann, E. A. Bennett, H. G. Wells, H. de Balzac i P. Morand); počínaje Erenburgovými Neobyčejnými dobrodružstvími Julia Jurenita (1926) začala vycházet i v sešitovém vydání. Romány měly v programu ještě další dvě edice, a to *Knihovna lidových románů Aventina* (vyšly pouze 2 historické příběhy V. K. Klicpery) a *Deset aventinských románů*, kde vyšlo i 6 českých novinek (F. Gottlieb, B. Klička, V.

Krška, J. Obenberger, J. R. Vávra, V. Vančura). Pouze na kulturní dědictví měla být orientována *Aventinská knihovna klasiků*; k jejímu rozvinutí nedošlo, protože po vydání Spisů G. Flauberta (15 sv., red. O. Šimek), vržených na knižní trh najednou v lednu 1931, podlomila vydavatelskou činnost A. krize. Velkým reprezentačním podnikem A. byla *Standard Library, anglo-americká knihovna Aventina*, redigovaná O. Vočadlem. Obsahovala přeloženou novější produkci, hlavně románovou, považovanou za hodnotnou; postupně v ní vyšla celá Sága rodu Forsytů J. Galsworthyho, tři knihy S. Lewise, dále E. A. Bennett, T. Hardy, H. G. Wells, E. Whartonová aj.; tato knižnice měla tak velký čtenářská kredit, že její zamýšlený, ale zmařený prodej nakladatelství Orbis na sklonku 1931 mohl A. zachránit před hospodářským zhroutením. 1936–39 redigoval Storch-Marien v Nakladatelském družstvu Máj druhou řadu Anglo-americké knihovny (H. G. Wells, L. O'Flaherty, F. W. Faulkner, S. Lewis; A. J. Cronin aj.). Po obnovení A. došlo i k novému obnovení Anglo-americké knihovny, a to za redakce Z. Vančury (T. S. Stribling aj.). Nejpestřejší ediční řadou A. byla *Lidová knihovna Aventina*, v níž bylo místo pro literaturu českou i světovou, pro román, povídky, reportáže, fejetony, hry i literární historii (A. Novák: České písemnictví v ptačí perspektivě), pro klasiku (Balzac, Flaubert) i současnou sovětskou prózu (Něverovův Taškent, chlebové město), pro monografie (Ch. Chaplin) i komentované antologie (F. Kubka: Básníci revolučního Ruska). K velmi úspěšným knižnicím náležela knihovna životopisů *Plutarchos* s knhami o Voltairovi, Rothschildech, Babeufovi (od Erenburga), Turgeněvovi (Maurois), Chopinovi aj.; druhou řadu této edice vydával Storch-Marien po zániku A. u E. Beauforta. Po válce se jejím volným pokračováním stala *Aventinská knihovna životopisů a životopisných románů*. Knižnice *Musaion* se vyvinula ze stejnojmenného sborníku (navázala také na jeho číslování) a přes Nebeského Umění po impresionismu přešla k monografiím o J. Zrzavém (K. Teige), J. Čapkovi (K. Čapek, V. Špála), R. Kremlíčkově (E. Faure), V. Špálovi (J. Kodíček) a F. Kupkovi (E. Siblík), z nichž některé vyšly i ve francouzské mutaci; název zdědil pak reprezentativní aventinský výtvarný měsíčník. V druhém A. vycházela literatura o umění mimo edice; knižnice *Arx* byla věno-

vána literatuře a kultuře (P. Eisner, A. Novák, F. Villon v Eisnerově překladu). I když A. vydalo už v začátcích své činnosti Zrzavého Jeníkovy pohádky, k dětské literatuře se obracelo výjimečně; edice *Aventinum dětem* skončila po 3 svazcích (J. Čapek, V. Říha, O. Scheinpflugová). Jenom 2 svazků dosáhla bibliofilská *Collectio Plantin* (Nezvalova Snídaně v trávě, Závadův Pašijový týden), když úpravou téměř bibliofilskou vynikaly už před ní některé svazky vydávané mimo knižnice, z nichž část nákladu byla tištěna na knihomilském papíře. Na hranici mezi literaturou krásnou a naučnou se pohybovala *Knihovna životní moudrosti*, koncipovaná a řízená K. Čapkem; praktickou filozofii vyhledávala v příslovích, životních konfesích lidí různých povolání, v životopisech civilních světů, postřezích a aforismech i v dokumentech zrcadlících velké historické události. Dokumenty z pohnuté historie zápasu s fašismem, zpracovávané nejrůznější formou, popularizovalo A. ve své poválečné *Knihovně politicko-historických dokumentů* (redigoval F. Bauer); k českým dějinám se vážala rovněž poválečná knihovna *Mansarda*, řízená J. Thonem. Velkou pozornost věnovalo A. už od poloviny 20. let literatuře odborné. Jeho *Knihovna naučných spisů Aventina* byla otevřena cestopisu (S. Hedin, O. Pertold) i grafologii (R. Saudek), literatuře právní (V. Dusil), historické, uměnovědné, dějinám divadla (V. K. Blahník) i novověké filozofii (H. Höffding); vycházely v ní práce přeložené i domácí. V této knižní řadě vydalo A. i díla svým rozsahem monumentální (Wellsovy Dějiny světa, pětisvazkové Faurovy Dějiny umění); z nich Zeměpis světa (pod redakcí P. Vidala a L. Galloise), rozvržený na patnáct svazků, a podobně rozsáhlý Rostlinopis, na rozdíl od Zeměpisu světa původní dílo české (redigoval je S. Prát), zůstaly nedokončeny, přestože vydávání Rostlinopisu přešlo po likvidaci prvního A. do nakladatelství Vilímkova. Zhroutení A. zabránilo i dokončení osmisvazkového vydání Tisíce a jedné noci v překladu F. Tauera (poslední 2 svazky vyšly až po válce, nikoli však v A.). A. se podílelo i na vydávání českých knih ve Francii u B. Grasseta ve sbírce *Collection tchèque*, která přinesla francouzské překlady (J. Pichona-Chopina, G. Aucouturiera a L. Brun-Laloi) Turbíny K. M. Čapka-Choda, Olbrachtova Žaláře nejtemnějšího, Čapkových Anglických listů a Šrámkova Žasnoucího vojáka. Ča-

sopisecká produkce A. začala dvěma beletristickými časopisy: čtrnáctideníkem *Sladko je žít* a 3. (posledním) ročníkem *Lípy*, kterou do A. přenesla R. Svobodová (zemřela však dříve, než tento ročník začal vycházet). Společenské časopisy byly v A. reprezentovány 6. ročníkem *Gentlemana* a 2 ročníky *Aventinského magazínu*. Pět časopisů A. mělo vyhraněnou podobu odborných revuí: časopis pro výtvarnou výchovu *Nové směry* (5 ročníků), čtrnáctideník pro hudbu *Klíč* (jen 2. ročník), filmové *Studio* (3 ročníky), výtvarný *Musaion* (2 ročníky) a *Filozofie* (2 ročníky). Nejvýznamnějším časopiseckým podnikem nakladatelství byly *Rozpravy Aventina* (9 ročníků), původně měsíčník, pak čtrnáctideník a týdeník, list, který slučoval funkci nakladatelského orgánu a zpravodaje s posláním informativní literární a kulturní revue.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: Knihy dnešku (1921–31); Románová knihovna *Aventina* (1923–30); Knihovna lidových románů *Aventina* (1924); Lidová knihovna *Aventina* (1924–29); *Miscelanea privata* (1925–30); *Standard Library*, anglo-americká knihovna *Aventina* (1926–33, pokrač. pod tit. *Anglo-americká knihovna* v *Nakladatelském družstvu Máj* 1936–39); *Collection tchèque* (1928–30, u B. Grasseta v Paříži); *Aventinum dětem* (1929–30); *Collectio Plantin* (1930–31); *Deset aventinských románů* (1930–31); *Aventinská knihovna klasiků* (1931); *Knihovna životní moudrosti* (1931–32); *Plutarchos* (1931–32, pak u E. Beauforta 2. řada 1936–42); *Arx* (1945–47); *Anglo-americká knihovna* (1946–48); *Mansarda* (1947–48); *Aventinská knihovna životopisů a životopisných románů* (1948). — *Ostatní*: *Musaion* (1923–28); *Knihovna naučných spisů Aventina* (1926–33; z ní *Rostlinopis* pokračoval v nakl. J. R. Vilímek do 1944); *Knihovna politicko-historických dokumentů* (1947–48). ■ **SOUBOURNÁ VYDÁNÍ. Čeští autoři**: *Bratři Čapkové*; V. Dyk (hry, jen 1 sv.); O. Fischer (poezie); J. Karásek ze Lvovic; J. S. Machar; M. Rutte (poezie); A. Sova; F. X. Šalda (jen 2 sv.); J. K. Šlejhar; O. Theer. — *Cizí*: G. Flaubert; C. Lemmonier; *Tisíc a jedna noc* (nedokončeno). ■ **Z OSTATNÍ PRODUKCE**: F. X. Šalda: *Strom bolesti* (1920) + *Zástupové* (1921) + *Dítě* (1923) + Antonín Sova (1924) + *Tažení proti smrti* (1926) + J. A. Rimbaud, *božský rošťák* (1930); B. Němcová: *Babička* (s ilustracemi V. Špály, 1923); K. H. Mácha: *Máj* (s ilustracemi J. Zrzavého, 1924); K. J. Erben: *Kytice* (s kresbami J. Zrzavého, 1927); J. Šíma: *Paris* (cyklus leptů, 1927); F. Langer: *Grandhotel Nevada* (1927); R. Weiner: *Mnoho nocí* (1928) + *Zátíší s kulichem, herbářem a kostkami* (1929) + *Lazebník* (1929); V.

K. Blahník: *Světové dějiny divadla* (1929); V. Nezval: *Básně noci* (1930); V. Vančura: *Hrdelní pře aneb Přísloví* (1930); V. Závada: *Siréna* (1932). ■ **PERIODIKA. Literární a kulturní**: *Sladko je žít* (1919–20); *Lípa* (1920); *Musaion* (1920–21 sborník, 1929–31 časopis); *Rozpravy Aventina* (1925–34); sb. *Nové české divadlo* (1926, 1927, 1929, 1932); *Aventinské novosti* (od 1927 nepravidelně); *Filozofie* (1927–29); *Nové směry* (1927–32); *Studio* (1929–32); *Gentleman* (1929–30); *Aventinský magazín* (1930–32); *Klíč* (1931–32). ■

LITERATURA: O. Štorch-Marien: *Žaluji* (1934) + *Paměti nakladatele A.* (1. *Sladko je žít*, 1966; 2. *Ohňostroj*, 1969; 3. *Tma a co bylo potom*, 1972) + A. a jeho knižní výtvarníci (1967).

mb

Jindřich Šimon Baar

* 7. 2. 1869 *Klenčí pod Čerchovem*

† 24. 10. 1925 *Klenčí pod Čerchovem*

Prozaik a básník, sběratel folklóru, autor pohádek z Chodska a tvůrce jeho historického a národopisného obrazu. Smyslem pro osobité lidské typy i sociálním a vlasteneckým zaujetím navázal ve svých povídkách a románech ze života sedláků a venkovských kněží na realistickou větev prózy z konce 19. století.

B. pocházel ze selského rodu. Základní školu vychodil v Klenčí (1875–80), gymnázium v Domažlicích (1880–88). Na studiích ho podporoval strýc Josef B. (1835–1908), kaplan v Písku a později farář v Putimi, autor několika drobných divadelních výstupů pro mládež s náboženskou a didaktickou tematikou (*Mladí pastýři betlémsí, 1873, Malí vojáci, 1873, Cizincové o Štědrém večeru, 1874*). — Na gymnáziu se B. podílel na studentských časopisech *Lípa* a *První vzlety* (pseud. J. Hynek, Chod Klenčský, J. Slabý) a zájem o literaturu usměrňoval i jeho představy o dalším studiu. V době maturity se B. otec ocitl ve svízelné finanční situaci, a tak syn splnil matčino přání a místo studia filozofie vstoupil do pražského semináře. Doufal, že se i jako kněz bude moci věnovat literatuře (vzorem mu byl lidový spi-

sovatel V. Kosmák). Při překonávání tuhého kázeňského řádu semináře mu byla útěchou knihovna a literární spolek studentů Růže Sušilova, v němž se sblížil s některými spolužáky (pozdějšími spisovateli S. Bouškou, K. Dostálem aj.); byl po určitý čas i jeho předsedou. 1892 byl vysvěcen na kněze a začátkem září nastoupil na své první místo jako kaplan v Přimdě (1892–93). Kaplanoval pak ve Spáleném Poříčí u Blovic (1893–95), v Ořechu u Prahy (1895–97), v Úněticích (1897–99), 1895 dva měsíce působil jako administrátor ve Stochově u Lán. 1889 byl jmenován farářem v Klobukách u Slaného a 1909 se vrátil jako farář do Ořechu. 1910 marně žádal o kanovníctví na Vyšehradě, jež tradičně bylo obsazováno literárně činnými kněžími. B. totiž umělecky i občansky přilnul k literárnímu hnutí Katolické moderny, která se netěšila přízni vyšších církevních hodnostářů, protože si kladla za cíl i reformu církevních řádů, a patřil také k aktivním členům Zemské jednoty duchovenstva (1902–1907), která byla pro obdobné snahy církevní hierarchií rozpuštěna. 1906 vstoupil do sdružení spisovatelů Máj, což znamenalo uvolňování svazků s Katolickou modernou a sepětí se širším okruhem českého spisovatelstva. V Klobukách a v Ořechu vznikla většina B. nejvýznamnějších děl; vedle kněžského povolání se cele věnoval literatuře, stýkal se jen s několika přáteli (v Klobukách pošt mistr B. Wildt a ing. J. Botto – I. Krasko), v létě podnikal cesty po Čechách i do ciziny (1900 navštívil Dražďany, 1901 Řezno, 1905 s K. Dostálem přes Německo i Belgii a Holandsko, 1907 Švýcarsko, 1910 severní Itálii, 1911 Polsko a Slovensko, 1912 a 1913 Vídeň a Rakousko). Po vzniku samostatného státu se B. 1918 stal předsedou obnovené Jednoty československého duchovenstva s nadějí, že bude možno uskutečnit církevní reformy, o něž usilovala už předválečná Zemská jednota, ale i nyní sdružení narazilo na prudký odpor vyššího kněžstva; znechucen poměry se B. dal 1919 penzionovat. Poslední léta života strávil v Klenčí, kde tvořil své vrcholné dílo, chodskou trilogii; zde také zemřel a byl pohřben k rodičům a sestře.

Literární dráhu začínal za studií verši, které pak psal po celou dobu tvůrčí činnosti; těžiště jeho tvorby spočívá však v próze, která má široké tematické a žánrové rozpětí i rozdílnou uměleckou hodnotu. Psal mravoličné příběhy,

jakási ze života vzatá exempla na tezi o vině a trestu, v nichž s kazatelským patosem dává průchod mravnímu rozhořčení a představuje se jako staromilský odpůrce liberalismu a ctitel upadajících forem vesnického folklóru (*Mžíkové obrázky*). Psal však i monografické povídky a romány s životními typy vesničanů a kněží, které líčil s realistickou drsností a kritickým zaujetím, a nakonec vytvořil i široce koncipovanou kroniku – obraz života bez výrazných protagonistů. – První B. povídky a novely spadají do oblasti tzv. nápravných próz: prostřednictvím výrazně vykreslených postav zveřejňují problémy, které patřily k přísně střeženým vnitřním záležitostem katolické církve. Prozaická prvotina *Cestou křtžovou* poukazovala na stísněné sociální postavení venkovského kaplana a na obtíže, s nimiž se setkává při pokusech o uskutečnění svých reformních ideálů; následující sérii novel sjednocuje zájem o konflikty venkovských kněží se světskou i církevní hierarchií a o úděl farských hospodyn, neblahý produkt kněžského celibátu (*Farská panička, Žebračka, Stavěl, Žolinka* aj.). V raném tvůrčím období se v B. prózách objevuje i tradiční vesnická tematika, nejvýrazněji v povídce *Pro kravičku* a v životopisně koncipované kronice z jižních Čech *Jan Cimbury*. B. tu venkovský život výrazně stylizuje, aby vytvořil idealizovaný typ tradičního jihočeského selství, příklad síly, statečnosti a odvahy, ale také životní moudrosti a bohabojnosti; tyto rysy, které ve svých realističtěji založených dílech u sedláků často postrádal (např. v románu *Poslední rodu Sedmérova* ztroskotají pokrokové snahy o rolnický cukrovar na selské zřítnosti), zdůrazňuje jako vzor proti nebezpečí nových hospodářských a myšlenkových proudů, pronikajících na vesnici s rozvojem kapitalismu a ohrožujících patriarchální ráz kraje. Příběh Jana Cimbury se skládá z epizodických scén, v nichž hrdina příkladně reaguje na rozmanité události, jež přináší čas. V monograficky koncipovaných, žánrově rozmanitých románech zralého období se B. často vracel k motivům a lidským typům svých starších próz (*Poslední soud, Skřivánek, Hanče, Holoubek*). Syntézou všech jeho tvůrčích snah se pak stal široký obraz Klenčí a Chodska před rokem 1848 *Paní komisarka, Osmáčtyřicátníci* a *Lůsy* (zůstal trilogií, protože k plánovanému 4. dílu s názvem *Svatba* stačil B. vytvořit jen náčrty). Dějovou osnovu

kroniky, odehrávající se v průběhu jednotlivých ročních období, tvoří zápas sedláků za stará práva a majetek — královské lesy, kdysi mezi ně rozdělené; jako protivníci sedláků vystupují němečtí řemeslníci a panští úředníci. Ve sporech straní B. jednoznačně sedlákům jako nositelům tradic bojovného chodství a záštitě češství, zároveň však u nich nezastírá rysy egoismu (zvláště ve vztahu k chudým chalupníkům). Korektivem selského sobectví je u B. inteligence: líčení její buditelské činnosti vytváří ideovou osnovu díla i jeho citovou atmosféru (se zvláštním zaujetím je zobrazena zejména postava B. Němcové). V chodské trilogii se B. projevil i jako obdivovatel přírody rodného kraje a znalec jeho folklóru; lidové zvyky vážící se k jednotlivým svátkům, ročním obdobím nebo k významným událostem v životě venkovanů tvoří významnou, často téměř osamostatňující se součást trilogie. Vztah k rodnému Chodsku B. osvědčil i jako spoluautor knihy o dějinách Klenčí i jako sběratel krajových pohádek (*Naše pohádky, Chodské povídky a pohádky*).

PSUDONYMY, ŠIFRY: Fotograf Amatér, H. Podlesák (Muzeum 1889), Hynek Podlesák, Jan Psohlavý (sb. Rodnému kraji), Jan Uhlík, liga Bis nebo + 21 (Čech 1914), Quidam (Čech 1916—17), Šimon z C., Šimon z Cyrény (Čech 1916); J. Š. B., XY (Archa). ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (1920/21); Archa (od 1916); Bílý prapor (1906); Čech (od 1891); Čes. květy (od 1902); Čes. lid (1892); Eva (od 1904); Hlas (Brno 1905); Katolické listy: Lid. noviny (1918); Máj (od 1904); Meditace (od 1908); Muzeum (od 1889); Nár. listy (1919); Nár. politika (1925); Naše řeč (1923); Nový život (od 1896); Obrázková revue (od 1899); Obrod (1919); alm. Pod jedním praporem (1895); Posel od Čerchova (od 1892); Pramen (od 1920); Sborník historický Vlasti (1896); Vlast' (od 1892); alm. Vzpomínáme Vás (1913); Zlatá Praha (od 1906); Zlaté klasy (Písek, od 1899); Zvon (od 1920). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Cestou křížovou (R 1900); Nalezeno na cestě všedního života (PP 1901); Rodnému kraji (BB 1903); Pro kravičku (P 1905); Farská panička (R 1906); Několik povídek (1907); Poslední rodu Sedmerova (R 1908); Farské historky (PP 1908, obs. Stavěl, Žebračka, Žolinka); Jan Cimbura (R 1908); Mžikové obrázky (1. Velké a malé děti, 1909; 2. Hloží a bodláčí, 1910; 3. Z jiného světa. Sedmero hlavních hříchů, 1914); Milovati budeš... (PP 1910); Ptáci (PP 1910); Z duchovní správy (PP 1911); Kohouti (P 1912, 2. díl Farských historek); Skřivánek a jiné povídky (1912, tit. próza ve 2. vyd., 1925, rozšířena); Páter Kodýtek a jiné povídky (1912); Trnky (FF 1913); Chvilé oddechu

(FF 1913); Poslední soud (R, 1. U Porazilů, 1913; 2. Na děkanství, 1919); K Bohu (R 1914); V temných barvách (PP, 1. 1916; 2. 1917); Hanče (R 1917, rozšíř. vyd. 1924); V různých barvách (PP 1918); Kanovník (R 1920); Hu nás (PP, 1. 1920; 2. Panská přízeň a jiné povídky, posmrtn. 1929); Počtář (R 1921); Holoubek (R 1921); Naše pohádky (1921); Chodské povídky a pohádky (1922); Hlad. Syn (PP 1923); Paní komisařka (R 1923, 1. část trilogie); Osmačtyřicátníci (R 1924, 2. část trilogie); Lúsy (R 1925, 3. část trilogie); Na srdci přírody (PP 1925); — posmrtně: Amerikáni (PP 1926); Báby a dědkové (PP 1927); Obrázky z mého života (1929); Nehistorická historie (polemika s J. Vrbou o pojetí chodských rebelií, 1929, ed. F. Teplý); Druhá kniha z přírody (1930); Dětské obrázky (PP 1930); Poslední povídky, vzpomínky a řeči (1933); Výlet na Výhledy (náčrty k Svatbě, 1933, usp. F. Teplý). — *Ostatní práce*: Kristus—Světlo (cyklus adventních řečí, 1901); Klenčí. Městečko na Chodsku (hist. studie, 1909, s F. Teplým); Obnova církve katolické v Československé republice (pojednání, 1919); Na ochranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého (1920); — posmrtně: Kázání 1—4 (1936—40, usp. F. Teplý). — *Výbory*: J. Š. B. a Chodové (1926, usp. F. Teplý); Na hyjtě u J. Š. B. (1927, 1. Hanýžka a Martínek, 2. Sedlák Cimbura a kuň Běláček a jiné příběhy, pro ml. usp. B. Růžková); Rok na chodské vsi (1930, z náčrtů usp. V. Bitnar); Hanýžka a Martínek (1939, z trilogie usp. H. Štěpánková, pro ml.); Na Chodsku od jara do zimy (1940, usp. H. Štěpánková); Cimbura Běláček a jiné povídky (1940, usp. H. Štěpánková); Chodské pohádky (1957, usp. J. Fleková); Obrácení kupce Šoršíka a jiné povídky (1970, usp. J. Kotal). — *Souborná vydání*: Sebrané spisy beletristické (Českomor. podniky tiskářské a vydavatelské, 1923—24, 30 sv., znovu Novina, 1931—41); Sebrané spisy (nakl. B. Rupp, 1946—48, 6 sv., usp. J. Štěpánek a H. Štěpánková); Homiletické dílo (nakl. B. Rupp, 1947—48, 3 sv., usp. J. Lebeda); Vybrané spisy (Čs. spisovatel, 1957—58, 4 sv., 2. vyd. 1959); Chodské písně a pohádky (Odeon, 1976, usp. R. Lužík). ■ SCÉNICKÝ. *Hry*: Proba za seslání Vykupitele (1896); Octavius Augustus a Sibyla (1896). ■ KORESPONDENCE: J. Voborník: Mé styky s J. Š. B. (úryvky z dop. J. Voborníkovi z 1889—1908), Baarův památník (1926); J. Svítal-Kárník: Hrst vzpomínek (J. Kárníkovi z 1904—22), sb. Baarův památník (1926); V. Malý: B. dopis (V. Malému z 1925), sb. B. památník (1926); F. Krčma: Dopis B. příteli dr. D. Stříbrnému (z 1915), Beseda 1949; V. Jílek: J. Š. B. a I. Krasko (vzáj. koresp. z 1909—15), SPI Plzeň 1964; V. Jílek: „Hansí, pusť ty holuby“ (J. Thomayerovi z 1920—23), Pravda (Plzeň) 28. 2. 1965; J. Šach: J. Š. B. a „hrnčená bába“ (S. Broučkovi z 1921—25), Naše rodina 1969; S. Lahodný: J. Š. B. a reformní hnutí duchovenstva (A. Klášterskému z 1921), Čes. zápas 1969; M. Bělohávek: J. Š. B., Chodsko a men-

šiny (V. Šperlovi z 1924), Zpravodaj západočes. knihovníků 1970; V. Hejny: Neznámý B. dopis J. Jindřichovi, Lid. demokracie 20. 4. 1974. ■ REDIGOVAL: Farní věstník ůf. pro farnost ořešskou (1909–19). ■ USPOŘÁDAL, VYDAL: Chodská čítanka (1927, s J. Hruškou a F. Teplým). ■

BIBLIOGRAFIE: H. Hudíková: J. Š. B. Personální bibliografie, Zpravodaj západočes. knihovníků 1975 (příloha). ■ LITERATURA: sb. Baarův památník (1926, usp. J. Skarlant); J. Šach: J. Š. B. v zrcadle vzpomínek (1927, i úryvky z koresp.); sb. Hrst vzpomínek (1930, usp. J. Štěpánek); F. Teplý: Ze života J. Š. B. (1937); J. Tichá: B. Němcová v díle J. Š. B. (1940); J. Kebrle: Slánsko v B. spisech (b. d., 1940); H. Štěpánková: Setkání (vzpomínky, 1946); sb. Kdyne v životě J. Š. B. (1946, usp. A. Zogelman); L. Vydra: Na putimské faře (paměti rodu, 1947); J. Žáček: J. Š. B. Strážný duch Chodska (1948). ■ an.: ref. Cestou křížovou, Besedy Času 1900; Rm: ref. Pro kravičku, Máj 1905; ■ ref. Farská panička: J. R. (Rowalski), Lumír 1906; F. V. Vykoukal, Osvěta 1907; a-e, Máj 1906; -jm-, MSIR 1906 ■; F. V. Vykoukal: Výpravná próza (ref. Jan Cimbura), Osvěta 1908; ■ ref. Farské historky: F. V. Vykoukal, Osvěta 1909; -il (A. Novák), LidN 7. 5. 1909 ■; Ds (J. D. Konrád): ref. Poslední z rodu Sedmerova, Máj 1909; F. V. Vykoukal: Výpravná próza (ref. Milovati bude...), Osvěta 1910 + (ref. Kohouti) Osvěta 1912; D. Stříbrný: J. Š. B., ČMF 1912; J. Folprecht: ref. Kanovník, Čes. revue 1920 + ref. Farská panička, Čes. revue 1920; ■ ref. Hu nás: J. Frič, Osvěta 1920; Kaz (F. S. Procházka), Zvon 1920; J. Vrba, Pramen 1920; Š. Jež: Vesnická próza, Cesta 1920/21; F. Oberpfalcer (Jílek), NR 1921 ■; J. Vrba: Dvě chodské knihy (Na děkanství), Pramen 1920 + ref. Farská panička, Kanovník, Pramen 1920 + ref. Holoubek, Počtář, Pramen 1921 + Poslední chodské pohádky, Pramen 1922 + ref. Paní komisarka, Pramen 1923; -vb- (V. Brtník): ref. Paní komisarka, Topičův sborník 1923 + ref. Osmá čtyřicátníci, Topičův sborník 1924 + ref. Na děkanství, Poslední soud, Topičův sborník 1924; A. Pražák: ref. Osmá čtyřicátníci, PL 7. 12. 1924; J. Krejčí: ref. Paní komisarka, Osmá čtyřicátníci, Naše doba 1924; drb (J. Borecký): ref. Osmá čtyřicátníci, Zvon 1924; -vb- (V. Brtník): ref. Skřivánek, Na srdci přírody, Topičův sborník 1925; drb (J. Borecký): ref. Skřivánek, Zvon 1925; ■ nekrology: -vh- (M. Hýsek), Lumír 1925; Č. Zíbrt, ČL 1925; vchb (V. Cháb), NO 25. 10. 1925; P. S., Topičův sborník 1925; -ý, Zvon 1925; E. Vachek, Pramen 1925 ■; F. Pátek: Trochu vzpomínek na J. Š. B., Zvon 1925; J. Vrba: Vzpomínky na J. Š. B., LidN 22. 2.–29. 3. 1926; F. Teplý: J. Š. B., Lit. rozhledy 1927; ■ ref. Naše pohádky: M. M. (Majerová): Letošní dobré dětské knihy, Čin 1932; n. (M. Novotný), Rozhledy 1932; J. Šimsa, Naše doba 1933 ■; J. Biskup in Spisovatelé Klatovska 1–2 (1937–39); A. N. (Novák): Na paměť J. Š. B., LidN 7. 2. 1939; M. M. (Majerová): Nové knihy pro děti

1939, LidN 22. 12. 1939; E. Felix in Chodsko v našem písemnictví (1940); H. Štěpánková in J. Š. B.: Hanýžka a Martínek (1941, 1950); A. Pražák in J. Š. B.: Paní komisarka (1946); V. Bitnar in J. Š. B.: Poslední soud (1947) + in J. Š. B.: Holoubek (1948); L. Šmíd: Holečkov a Baarovo selství, Slovesná věda 1948; V. Tichý: J. Š. B., sb. Český kulturní Slavín (1948); F. Buriánek in J. Š. B.: Paní komisarka (1950); J. Závada in J. Š. B.: Skřivánek (1950) + in J. Š. B.: Holoubek (1950); F. Teplý in J. Š. B.: Lůsy (1950); J. Rumler in J. Š. B.: Lůsy (1955) + in J. Š. B.: Hanče, Pro kravičku, Skřivánek (1957); J. Štefánková in J. Š. B.: Hanýžka a Martínek (1957) + in J. Š. B.: Pro kravičku (1959); ba: Nález rukopisné pozůstalosti B., Lid. demokracie 31. 7. 1958; J. Voráček: J. Š. B. a národopis, ČL 1959 + K přátelství I. Kraska a J. Š. B., SLit 1960; J. Daňhelka: K metodologii vydávání českých klasiků (k B. trilogii), Sborník prací jazykovědných a literárněvědných, AUP Olomouc, Philologica IV, 1961; M. a A. Kaňákov: Nerozhodný reformistický kněz, in Zářící odkaz (1962); V. Jílek: J. Š. B. a I. Krasko, SPI Plzeň 1964; J. Beneš: J. Š. B., in Ač zemřeli, ještě mluví (1964); K. Krejčí: Historická trilogie J. Š. B., in J. Š. B.: Lůsy (1965); J. Kramařík: B. historická povídka, pověst a skutečnost, Minulostí Západočeského kraje 4, 1966; J. Daněk: Návrat Jana Cimbura (román a skutečnost), Lid. demokracie 14. 4. 1968; M. Řepková: Dílo J. Š. B., Čes. jazyk a literatura, 1968/69; M. Vízdal: U kamenného pastýře (J. Š. B. v Ořechu), Svoboda 7. 2. 1969; P. Aixner: J. Š. B. a snahy o reformu církve, Zeměd. noviny 24. 4. 1969; L. Páleníček: Bard Chodska, in J. Š. B.: Obrácení kupce Šoršíka a jiné povídky (1970); H. Halová—A. V. Růžička: J. Š. B. v Přimdě, Sborník Okr. muzea v Tachově 1970; D. Holub: J. Š. B., Čes. jazyk a literatura 1975/76; R. Lužák: Folkloristické dílo J. Š. B., in J. Š. B.: Chodské písně a pohádky (1976); J. Janáčková in J. Š. B.: Lůsy (1976).

zp

Josef Baar viz in Jindřich Šimon Baar

Karel Babánek

* 15. 7. 1872 *Březové Hory* u Příbrami

† 19. 5. 1937 *Praha*

Básník tlumočící prostou veršovou formou teskné vidění života, prozaik, autor knih pro děti.

Po studiích na právnické fakultě (1894–99) pracoval jako konceptní úředník u soudu a na notářství, od 1917 jako smluvní úředník pražského magistrátu, kde působil až do svého penzionování (1932).

Trvalá záliba v teskných náladách, v zobrazování smutku večerních městských ulic a zšeřelé nebo odumírající přírody (*Vytržené listy*) prošla dekadentním stadiem v básnických prózách (*Stíny v duši*), ale vlastní umělecký výraz našla tam, kde je tlumočena prostou, písní ovlivněnou formou (*Písně tuláka*, *Zaváté cesty*). V gestu tuláka a v pocitu stálého odplyvání, toužení a ztracení podává B. svoji představu života. V této elegické linii pokračují i básnické návraty do dějin národa (*České melodie*), verše o milostném vztahu muže a ženy (*Věčná píseň*) i přírodní lyrika (*Večerní zvony*, *Ocúny v lukách*). Ve verších sbírky *Píseň života* i v dramatické práci *Rodná hrouda* se odrazily také ohlasy světové války. Základní tóny B. poezie se ozývají tlumeně i v písňové lyrice pro děti (*Obláčky*).

PRÍSPĚVKY in: Almanach secese (1896); Almanach na rok 1900; Besedy Času (od 1910); Cesta (od 1919); Čes. revue (od 1911); Čes. svět (1913); Hlas národa (od 1902); Jitřenka (od 1905); Lid. noviny (1913); Lumír (od 1900); Malý čtenář (od 1912); Moderní revue (od 1896); Nár. obzor (od 1912); Nár. osvobození (od 1925); Niva (od 1895); Osvěta (od 1909); Rozhledy (od 1898); Rudé květy (od 1901); Srce (od 1902); Světozor (od 1915); Topičův sborník (od 1917); Venkov (od 1916); Vesna (1895); Zlatá Praha (od 1907); Zvon (od 1909); Ženský obzor (od 1924). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie*: *Vytržené listy* (BB 1896); *Stíny v duši* (BB v próze, 1898); *Když slunce zapadá* (BB 1900); *Písně tuláka* (BB 1902); *Zaváté cesty* (BB 1908); *Kniha písní* (BB 1908); *České melodie* (BB 1910); *Dni našeho života* (PP 1910); *Věčná píseň* (BB 1910); *Malé povídky* (1916); *Satiry a ironické humoresky* (1919); *Přízraky* (PP 1920); *Rodná hrouda* (D 1921); *Obláčky* (BB pro ml., 1921); *O elfu Zvonkovi* (PP pro ml., 1923); *Píseň života* (BB 1926); *Strašidlo* (D 1926, s L. Zemanovou-Zalovou); *Večerní zvony* (BB 1929); *Podzimní sad* (BB 1934); *Ocúny na lukách* (BB 1935). ■

LITERATURA: K.j. (F. V. Krejčí): ref. *Stíny v duši*, *Rozhledy* 1899; V. Dyk: ref. *Písně tuláka*, *Moderní revue* 1903; V. Martínek in K. B.: *České melodie* (1910); F. Sekanina: ref. *Dni našeho života*, *Zvon* 1912; ■ k sedesátinám: -btk- (V. Brtník), *Zvon* 1932; F. Dlouhán, *Naše kniha* 1932 ■.

dh

Antonín **Babička** viz in Hynek **Babička**

Hynek Babička

* 26. 10. 1855 *Blatec* u Olomouce

† 22. 3. 1880 *Zlín* (Gottwaldov)

Předčasně zemřelý moravský literární a hudební kritik.

Absolvoval Slovanské gymnázium v Olomouci, kde byl žákem J. E. Kosiny. Spolu se svým bratrem Antonínem B. (1857–1879), který za studií překládal z ukrajinštiny (Marko Vovčok, v čas. *Koleda*), byl H. B. středem vlasteneckého kroužku, působil jako organizátor různých studentských kulturních podniků a národních besed. Měl zájem o slovanské literatury, zabýval se též slovenskou kulturou a šířil její poznání (např. propagací novin *Orol tatranský* a *Hurbanova alm.* Nitra); pro sblížení Čechů se Slováky organizoval studentské cesty po Slovensku. Po maturitě (1876) přišel studovat práva do Prahy, ale brzy se věnoval spíš žurnalistice. Přispíval zejména do moravských listů; jeho blízkými literárními druhy byli J. Vlček a J. Holeček, spolupracovníci v *Dürichových Slovanských listech*. Zemřel u bratra učitele ve Zlíně na tuberkulózu, uspíšenou existenčním zápasem.

H. B. byl kritikem vyrostlým z okruhu působení J. E. Kosiny, dokázal se však vyrovnat s konzervativními národními a náboženskými tendencemi moravského literárního prostředí. Pro jeho kritické soudy je podstatné pojetí národnosti umění, kterou chápal víc jako záležitost specifické umělecké formy než národního tématu a nestavěl do protikladu k individualnosti autora projevu. Tento názor formuloval nejvyhraněněji ve svých hudebních kritikách při výkladu díla Z. Fibicha. V soudobých literárních bojích mezi národním a kosmopolitním směrem připouštěl oprávněnost obou tendencí a na rozdíl od ostatní moravské kritiky kladně hodnotil básnický talent J. Vrchlického. Jeho stati znamenaly na Moravě krok

Babička

k emancipaci literárněkritického soudu, zejména k jeho odloučení od vlivu klerikálních názorů.

ŠIFRY: B, B. H. (Našinec), h-a, H-b-a, -ka (Koleda). ■ PŘÍSPĚVKY in: Koleda (od 1877; 1879 cyklický rozbor roční lit. produkce); Našinec (od 1878); Slovanské listy (od 1879). ■ KNIŽNĚ (posmrtně): O české literatuře (1910, usp. M. Hýsek). ■

LITERATURA: ■ nekrology: V. Houdek, Našinec 1880; J. Vlček, Orol tatranský 1880 ■; M. Hýsek: H. B., LidN 28. 9. 1909 + in H. B.: O české literatuře (1910) + in Literární Morava (1911) + H. B. hudebním kritikem, MSIR 1911; F. Tábořský in sb. Památník gymnázia v Olomouci (1927); Z. Nejedlý in T. G. Masaryk 2 (1932, 2. vyd. 1960).

ll

Miroslav Babka

* 3. 8. 1901 *Praha*

Dramatik, autor nenáročných lidových veseloher a frašek i rozhlasových her.

V Praze vychodil obecnou a měšťanskou školu; po absolvování Maděrovy soukromé obchodní školy (1915–16) působil jako soukromý úředník u různých pražských firem (po druhé světové válce byl kratší dobu knihovníkem Městské knihovny). Zabýval se psaním lidových divadelních her a byl i členem redakčních rad v časopisech Jiskra mladých, Roj a Vesna.

B. debutoval jednoaktovým dramatickým proverbem *Konec*, uvedeným 1927 na dramatickém večeru mladých autorů v Umělecké besedě, v němž aspiroval na lyrickou hru s tragickou zápletkou. Jeho další hry a frašky, které byly většinou uváděny na scénách pražských předměstských divadel (Tylovo divadlo v Nuslích, Jiráskovo divadlo ve Vršovicích, Akropolis na Žižkově, divadlo Na slupi, Urania v Holešovicích), navazovaly na přežívající tradici lidové šamberkovské veselohry; vděčily za svou existenci nenáročnému situačnímu humoru a vžitým žánrovým postavám poskytujícím vděčné role, zejména však živému lokálnímu

koloritu (hlavně lidové Prahy). Tématy B. veseloher a frašek jsou tradiční situace složitých námluv, manželských kolizí, záletů a intrik, situované do malých pražských domácností, do prostředí pavlačí, krámků a dvorů, nebo do venkovského světa drobných lidí (figurky řemeslníků, hasičů aj.), výjimečně do prostředí vyšší vzdělané společnosti (*Manželská mezihra*). Ve 40. letech vysílal rozhlas v Praze a v Plzni několik B. rozhlasových her. Časopisecky uveřejňoval B. drobné zábavné povídky, črtý a úvahy o divadelním životě.

PŘÍSPĚVKY in: Jiskra mladých (1933); Kalendář Lid. demokracie (1968, 1971); Nár. politika (od 1934); Nár. republika (od 1937); Nár. střed (od 1937); Roj (1927); Týden rozhlasu (od 1938); Vesna (1927); Za oponou (od 1933). ■ KNIŽNĚ. *Hry*: Dáma s milióny (b. d., 1926); V domě bez oken (1928, i prem.); Klepny z našeho domu (b. d., 1928, i prem.); Poslední dobrodružství páně Doškovo (1930, prem. 1931); Neklidná noc paní Heleny (1931, i prem.); Zítřka (1931); Za hokynářským krámem (1932, prem. 1931); Manželská mezihra (1933, prem. 1936); Vesnický hrđina (1933); Zlatý táta (b. d., 1933); Tajemná skříň (1935); Láska v exekuci (1935); Ve třetím dvoře (1936); Dokonalý seladón (1937); Zelený mužíček (pro ml., 1960, prem. 1951); Prohraný život (b. d.). ■ SCĚNICKY. *Hry*: Konec (1927); Nový spasitel (1931); Kulatý svět (1949). ■

LITERATURA: -fr- (J. Frejka): ref. Konec, NO 15. 10. 1927; Zk. (Z. K. Klíma): ref. Neklidná noc paní Heleny, Telegraf 18. 4. 1931; ■ ref. Nový spasitel: Č (V. Červinka), Zvon 1931/32; If (I. J. Fischerová), NO 15. 10. 1931 ■.

ll

Otto František Babler

* 26. 1. 1901 *Zenica* (Jugoslávie)

† 24. 2. 1984 *Olomouc*

Překladatel z četných literatur do češtiny i němčiny a z češtiny do němčiny a angličtiny, kulturní publicista; přední tlumočník srbské, chorvátské a slovinšské literatury, tvůrce novodobého překladu Dantovy Božské komedie.

B. otec, pocházející z německo-slovenské rodiny, byl horníkem, později důlním účetním v Zenici; zemřel půl roku po B. narození; matka Češka, dcera učitele a hudebníka Ignáce Jandy. Obecnou školu vychodil B. v Prijedoru a v Sarajevu, zde také začal studovat na reálce. 1915 se s matkou přestěhoval do Olomouce a pokračoval ve studiu na místní německé reálce. Když 1919 maturoval, ovládal vedle češtiny, srbocharvátštiny a němčiny ještě francouzštinu. Po maturitě se živil jako nezávislý literát (překlady, recenze, časopisecké články a studie) a intenzivně studoval další jazyky (ruština, polština, angličtina, italština). 1926–46 vydával knižnici antologií a překladů z evropských literatur Hlasy. Jako jugoslávský státní příslušník sloužil 1923–24 v jugoslávské armádě v Lublani a Bělehradě. 1928 se oženil a přestěhoval se natrvalo do Samotíšků pod Kopečkem u Olomouce. Po získání čs. občanství pracoval 1935–48 jako knihovník Obchodní komory v Olomouci, 1949–56 v olomoucké Univerzitní knihovně; 1946–56 působil též jako lektor srbocharvátštiny na Palackého univerzitě. Za okupace od 1941 veřejně nepublikoval. Od 1956 žil jako nezávislý spisovatel.

V B. literární činnosti zaujímá přední místo jeho rozsáhlá práce překladatelská, těžící z mimořádné znalosti evropských jazyků a literatur. Překládal ze srbocharvátštiny, slovinštiny, polštiny, ruštiny, bulharštiny, němčiny, francouzštiny i středověké franštiny, angličtiny a italštiny. B. zájem se, a to hlavně před válkou, soustřeďoval na literaturu spiritualistického a náboženského rázu, především však na její lidovou transformaci v pověstech, pohádkách a legendách, a odtud vůbec na anonymní epiku slovanskou i západní. B. zásluhou se český čtenář již v 20. a 30. letech mohl seznamovat v neobvyklé šíři s jihoslovanskou literaturou klasickou i současnou (I. Andrić, I. Cankar, B. Čopić, Vuk Karadžić, S. Kosovel, G. Krklec, B. Lovrić, D. Maksimović, Ks. Meško, V. Nazor, F. Prešeren, S. Sardenko, D. Tadijanović, A. Vodnik, O. Župančić aj.). B. životním dílem je překlad Dantovy Božské komedie, jemuž předcházela dlouhá příprava (první pokusy se datují od studentských let) a hluboké studium jazykové i literárněhistorické. B. překladatelskou práci provází od počátku i bohatá publikační činnost kulturněhistorická; po léta informoval o jihoslovanském literárním a kultur-

ním životě, sledoval polskou lyriku a postupně rozšířil své kulturně propagační úsilí do několika desítek evropských časopisů (jugosl., pol., něm., švýc., franc., angl. aj.), v nichž publikoval literární recenze, kulturní glosy a informativní studie, překlady z češtiny i překlady z různých jazyků navzájem (např. z angličtiny, polštiny a ruštiny do němčiny).

ŠIFRY: O. F. B., ofb. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Apollon (od 1923); Archa (od 1924); Anděl strážný; Akord (od 1937); Bibliofil (od 1926); Cesta; Českosl. deník (od 1919); Červený květ (od 1965); sb. Franz Kafka (1963); Hlasy republiky (od 1920); Host (od 1925); Host do domu (od 1956); Index (od 1936); Kultura (od 1957); Lumír; Lid. noviny (od 1928); LUK (od 1933); Lid. demokracie (od 1946); Listy PPB; Marginalie; Mor. slez. deník; Nár. politika (od 1921); Našinec; Nár. osvobození; Obnova (od 1940); Pozor; Pramen; Rozkvět (od 1927); Rád (od 1940); Selské noviny (od 1922); Salón; Stan (od 1930); Středisko; Svobodná země (od 1945); Slovanský přehled (od 1959); Štafeta (Prostějov); Tribuna (od 1922); Topičův sborník; Tvar; Venkov; Vyšehrad (od 1947); Země; Zlatá brána. Mimoto přispěvky v zahraničních časopisech (mj. v curyšském deníku Die Tat 1969–77 pravidelně překlady slovanské poezie z takřka 200 autorů). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a práce o literatuře:* Hasanaginica (studie, 1926); Jak jsem překládal Havrana (1931); Bibliocons (P 1932); Posmrtná sláva Marty Javorovské (P 1934); Koníčky v lese (D 1935); Jan Konůpek, český malíř a grafik. (1947). — *Překlady:* M. Konopnicka: Pisničky (1923); Jihoslované svým dětem (výbor, 1924); I. Kant: O svazu národů (1924); Kejklíř Matky boží (1924); W. S. Reymont: Ze země chelmské (1924); F. Milčinski: Hra o veselé úloze; J. Ribičič: Mládež (1925); M. Jarc: Loupežník Moroz (1926); R. M. Rilke: Modlitby dívek k Marii (1926); W. Blake: Tirieli (1927) + Snoubení nebe s peklem (1931) + Kniha Thel (1935); G. Flaubert: Legenda o sv. Juliánu Pohostinném (1927); Knížka o koni (výbor, 1927); Marie po poli kráče (výbor, 1927); K. Meško: Cencek Poljanců (1927); Strom ze srdce (výbor, 1927); Ch. Wieland: Kámen mudrců (1927); Aucassin a Nicolette (1928); Knížka o slunečnici (výbor, 1928); W. B. Yeats: Přesýpací hodiny (1928); Z věčných pokladnic poezie německé (výbor, 1928); E. Zegadłowicz: Balada o babce Horalčické (1928); S. George: Tři legendy (1929); Knížka o rybách (výbor, 1929); Srbské básničky (výbor, 1929); A. Hartley: Jak smrt přišla do světa (1930); E. A. Poe: The Raven. Havran (1930); R. Schaumann: Němá tvář (1930); Slovanské legendy (výbor, 1930); Čtení o rytíři ze Štaufenberka (1931); A. Graefe: Král knih (1931); Kniha drakobijců (výbor, 1931); S. Lewis: Mantrap (1931); Ruské apokryfy (1931); S. Zweig: Dobrodružství života (1931, s R. Černým a E. Hostovským); A. Achmato-

va: Básně (výbor, 1932); Legendy ukrajinské (výbor, 1932); G. Pascoli: Básně o Ate (1932); Srbské legendy (výbor, 1932); T. Stimmer: Nová komedie o mladých manželích (1932); R. C. Bruce Gardner: Marokén a zlato (1933); Devět balad (ze sb. A. Arnima a C. Brentana Des Knaben Wunderhorn, 1933); Dva dopisy B. Franklina ... (1933); A. Fogazzaro: Eden Anto (1933); Kvítka zeleného ostrova (výbor, 1933); H. Pepler: Vůl a oslík a jiné hry pro loutková divadla (1933); Sestra Beatrice (1933); Slovinské balady a romance (výbor, 1933); Dvě mohamedánské biblické básně (1934); P. Claudel: Svaté obrázky z Čech (1934) + Křížová cesta (1936) + Skupina apoštolů (1937) + Pod hradbami athénskými (1938) + Píseň Epifanie (1938) + Verlaine a jiné básně (1940); Arabské biblické tradice (1935); M. Baring: Habent sua fata libelli (1935); E. de Guérin: Deník (1935); Kvítka ze zahrad německé lyriky jihomoravské (výbor, 1935, s F. Kleinem); Pověsti sladké Francie (výbor, 1935); Dětské legendy (ze sb. bratří Grimmů, 1936); Etiopské legendy (výbor, 1936); František z Assisi: Píseň bratra slunce (1936); E. F. Lewis: Nebojácná Ho-Ming (1936); V. Petrovič: Zapálené obilí a jiné povídky (1936, s F. Čuberkou); M. Buber: Chasidské povídky (výbor, 1937); M. de Guérin: Zvuky přírody (1937); W. Matthiessen: Hadrová Lízinka (1937); Píseň o snu Olava Aastesona (1937); Píseň o zvířeti (výbor, 1937); I. Šarič: Judit (1937); Život a smrt otce našeho ... (1937); F. Deml: Mluva věcí (1938); D. von Czepko, Angelus Silesius: Průpovědi poutníků cherubínských (1938); R. J. Sorge: Mystické rozhovory (1938); F. Thompson: Ohař nebeský a jiné básně (1938); M. D. O'Neill: Kain (1939); Píseň o němém tváři (výbor, 1939); Pohádky o Pánu Bohu a jeho světcích (výbor ze slovanských lid. povídek, 1939); Antifony, hymny a sekvence ze 4. až 19. století (výbor, 1940); L. Barry: Děd (1940); G. Boccaccio: Život Dantův (1940) + Nejstarší životopisy Dantovy (zastoupen též L. Bruni d'Arezzo, 1965); Srbské lidové bajky (výbor, 1940); Angelus Silesius: Poutník cherubínský (1941); S. Bán: Srbská lidová píseň (1941); I. Vojnović: Vox clamans (1946); W. Shakespeare: Macbeth (1947) + Král Lear (1954); Dante Alighieri: Peklo (1949) + Božská komedie (1952); I. Andrić: Travnická kronika (1958); Marie de France: Lanval (1958); S. Sremac: Pop Číra a pop Spíra (1960); Román o Lišákovi (1973); Román o Růži (1977). Mimoto několik desítek překladů (Achmatova, Claudel, Goethe, Gogol, Chesterton, Remizov, Rilke, Schweitzer, Storm, Timmermans, S. Zweig aj.) vydaných jako soukromé nebo příležitostné tisky. — *Překlady z češtiny do němčiny*: J. Čapek: Geschichten vom Hündchen und vom Kätschen (Praha 1958); O. Menhart: Abendgespräche (Frankfurt n. M. 1958); F. Hrubín: Die schönsten Märchen (Praha 1959); J. Seifert: Mozart in Prag (Praha 1970). — *Překlad z češtiny do angličtiny*: F. Halas: Old Women (Frenštát p. R. 1935). ■ REDI-

GOVAL *knižnici*: Hlasy (1926—46). ■

LITERATURA: sb. O. F. B., 7. Chválův leták (1965). ■ V. Hrbek (Z. Kalista): Na okraj naší produkce překladové, Lumír 1938/39; bn: O jedné nedoceněné edici a jejím vydavateli (ref. knižnice Hlasy), LidN 1. 5. 1939; M. Majerová: Nové knihy pro děti (ref. Pohádky o Pánu Bohu a jeho světcích), LidN 17. 12. 1939; Z. Šmíd: Srbské lidové bajky v překladu O. F. B., Řád 1941; F. Všetická: Dělník dantovský, Mladá fronta 29. 12. 1960; J. Glivický: Spisovatel O. F. B., Kult. kalendář Osvětové besedy v Prostějově (1961); J. Levý: K překladatelskému dílu O. F. B., in Studie o literatuře a překladatelství, AUP Olomouc 13, Philologica 8 (1962); zdr. (Z. Rotrekl): Rozhovor s O. F. B., Obroda 1962, č. 4; O. Králík: Básník O. F. B. jubiluje, Lid. demokracie 28. 1. 1971; J. Glivický: O jednom překladu básně R. M. Rilka, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1976; J. Kovalčuk: Překladatel jubilující, Štafeta 1976, č. 1; Nové překlady O. F. B., Lid. demokracie 11. 8. 1977; B. Smejkal: O. F. B. zemřel, VVM 1984, č. 2.

bš

Josef Množislav Bačkora

* 12. 2. 1803 *Malín* (Kutná Hora—M.)

† 5. 12. 1876 *Praha*

Autor pedagogických pojednání, didaktických spisů a literatury pro mládež, překladatel beletrie (hlavně prózy pro mládež) z ruštiny.

Starší bratr Štěpána B. Otec František, školní pomocník v Telči, pak chalupník. V Kutné Hoře, kam se přestěhoval s rodiči, absolvoval B. učitelskou preparandu. 1821 se stal učitelským pomocníkem v Čáslavi, 1822 odešel do Prahy na normální školu, ale pro nedostatek prostředků se musel vrátit domů a stal se domácím učitelem ve Zdechovicích. Na normální školu do Prahy odešel znovu 1826, 1827 získal oprávnění pro učitelství na hlavních školách. Byl soukromým učitelem, navštěvoval přednášky na univerzitě, učil se polsky a rusky. 1837 prý dokončil (údaj Michlův) spis *Škola malodětská a dějepis škol malodětských*; dílo tiskem nevyšlo. Od 1837 byl učitelem v nově založené opatrovně v Praze na Malé Straně, pro prosazování češtiny měl konflikty s nadří-

zenými, 1843 se místa vzdal (jiné prameny: byl propuštěn). Patřil k iniciátorům Porad budečských, s bratrem Štěpánem založili v polovině 40. let knižnici Bibliotéka učitelská a vydali v ní 2 sborníky textů pro mládež. 1848 byl B. povolán na nově zřízenou hlavní školu s ústavem pro výchovu učitelů v Panské ulici. 1868 byl z politických důvodů ze školství propuštěn (spolu s K. Amerlingem a F. Tesařem). Byl dán do penze, malý důchod jej nutil žít se domácím učitelstvím, 1874 se stal výpomocným učitelem u Sv. Petra. Na podzim 1876 se rozstolal, po šesti týdnech zemřel.

Patří ke skupině pokrokových pedagogů, kteří od 40. let 19. stol. prosazovali nové pojetí učitelovy osobnosti i jeho výchovné a vzdělávací práce. Jeho odborná didaktická tvorba se týká vyučování nejmenších dětí, těm jsou také určeny jeho nepočetné práce beletristické. V časopiseckých statcích se zamýšlel i nad principiálními úkoly českých pedagogů, determinovanými situací národního zápasu. Od počátku 30. let publikoval časopisecky, od 40. let knižně překlady z ruské krásné i naukové prózy (autoři: F. V. Bulgarin, A. J. Išimova, N. M. Karamzin, M. P. Pogodin; zpráva z 1843 uvádí, že chystá překlad Laževnikovova románu *Ledový dům*). Jeho překladatelství se postupně orientuje výlučně k literatuře pro mládež. Některé překlady vyšly až posmrtně. Časopisecky zveřejnil ve 40. letech několik původních próz. Nevydáno zůstalo dílo *Původní báchorky a pověsti pro mládež*.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. B. Kutnohorský, Kutnohorský, Množislav B.; B., B-a, Jos. B., M. B., Množ. B. ■ **PRÍSPĚVKY in:** Čes. včela (od 1840); Jindy a nyní (1833); Květy české, později Květy (od 1834); Ruská směs (výbor povídek, 1845); Škola (od 1853); Vlastimil (od 1840). ■ **KNIŽNĚ.** *Spisy pro mládež a didaktická literatura:* Malý gratulant čili Pránky malých (1845, se Štěpánem B.; 2. rozšř. vyd. 1850 s tit. Malý gratulant čili Sbírká přání hodičích se mládeži pro rodiče a přátely její); Malý vyprávěč čili Deklamovánký (1845, se Štěpánem B., 2. rozšř. vyd. 1878); Počátky ve čtení, částka 1–2 (1848); Návodná proprava ke mluvnicku (1850); Praktické navedení ke hláskování a čtení. Pomocná knížka pro učitele při užívání slabikáře a první čítanky... (1854). — *Překlady:* F. V. Bulgarin: Ivan Vyžihin (1842); N. M. Karamzin: První dobytí Sibíře od Rusů... (1861); — posmrtně: A. J. Išimova: Život Petra Velikého pro mládež dospělejší (1878) + Marie a Flora (b. d.) + Sněženy (1880). ■ **REDIGOVAL knižnici:** Bibliotéka učitelská (1845, 2 sv., se Štěpánem B.). ■

LITERATURA: ■ ref. překl. Ivan Vyžihin: an., Čes. včela 1841, s. 372; an., ČČM 1842 ■; K. V. Zap: ref. překl. První dobytí Sibíře, Památky archeolog. 1861, s. 144; an.: ref. Malý gratulant, Čas. pro kat. duchovenstvo 1850, s. 124; F. Doucha: ref. Počátky ve čtení, Květy a plody 1848, s. 135; V. Kredba: J. B., Budečská zahrada 1883/84.

mo

Štěpán Bačkora

* 2. 7. 1813 *Malín* (Kutná Hora—M.)

† 17. 12. 1887 *Praha*

Pedagog, organizátor školského života, spisovatel pro mládež; autor, redaktor a vydavatel pedagogické literatury.

Mladší bratr Josefa Množislava B. V dětství se přestěhoval s rodiči do Kutné Hory, tam vychodil hlavní školu, v Praze (kde byl právě bratr v učitelském kursu) normální školu, získal učitelskou způsobilost pro hlavní školy a opatrovny. Od 1836 působil jako bezplatný substitut v pražské opatrovně na Hrádku pod Emauzi, živil se jako domácí učitel. Podílel se na předbřeznovém národně společenském životě, založil na Vyšehradě ochotnické divadlo (pomoc Tylova, Kaškova aj.), 1848 byl členem Svornosti. S K. Amerlingem, J. Sluníčkem, P. M. Veselským a F. Tesařem organizoval učitelské Porady budečské; od 1840 byly soukromým podnikem, 1847 dostaly právo veřejnosti, B. byl jejich jednatelem. S bratrem Josefem založil v polovině 40. let knižnici Bibliotéka učitelská, v 50. letech byl redaktorem a spolu-vydavatelem knižnice Zahrada budečská, určené mládeži a obsahující v jednotlivých sešitech krásnou literaturu, sborníky deklamačních textů, písní, zábav a her. Od této doby přispíval také do většiny pedagogických časopisů. 1851 se stal podučitelem farní školy u Sv. Jindřicha, na podzim 1861 byl jmenován prvním a řídícím učitelem na nově zřízené škole farní u P. Marie Vítězné na Malé Straně. Od počátku 60. let byl v popředí pražského školského ruchu. Přičinil se o založení spolku k podporování vdov a sirotek učitelských

(dlouho byl jeho předsedou), byl předsedou Pražské Budče a Matice Komenského (spolku na vydávání pedagogických spisů), od 1863 byl členem vládní komise pro revizi čítanek. 1868 se této funkce vzdal. 1880 mu ministerstvo vyučování udělilo titul školního ředitele, 1886 odešel do penze. Měl četné styky s venkovem, mnohde pomáhal zakládat veřejné knihovny. Zůstal neženat. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech v Praze.

Veškerá spisovatelská práce Š. B. souvisí se školou a výchovou. Psal a sestavoval především díla, která přicházejí přímo do rukou mládeže, tj. učebnice, čítanky, zpěvníky, prozaické beletristické texty. Jeho vývojový přínos pro literaturu tohoto typu spočívá v tom, že výchovné a věcně naučné určení spisů se uplatňuje s ohledem na to, jak děti a mladí lidé přistupují ke skutečnosti, vnímají ji a osvojují si ji.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Štěpán B.; B. (Časopisecké příspěvky většinou bez podpisu). ■ PŘÍSPĚVKY in: Budečská zahrada (od 1880); ČČM (od 1850); Čes. včela (od 1845); Květy (od 1845); Nár. škola (od 1863); Posel z Budče (od 1849); Pražské noviny (od 1846); Škola (od 1853); Škola a život (od 1855). ■ KNIŽNĚ. *Literatura pro mládež krásná a nauková*: Malý gratulant čili Pránky malých (1845, s Josefem B.; 2. rozšíř. vyd. 1850 s tit. Malý gratulant čili Sběrka přání hodících se mládeži pro rodiče a přátele její); Malý vyprávěč čili Deklamovánky (1845, s Josefem B.; 2. rozšíř. vyd. 1878); Čítanka (1848; 2. rozšíř. vyd. 1849); Pout z domova po vlasti (1849); Báňorky pro děti a přátele jejich (1850; 3. rozšíř. vyd. b. d. s tit. České pohádky, upr. F. A. Zeman); Malý kejklř (1850; další vyd. s tit. Malý kouzelník); Popsání nebes (1851); Vyprávěnky dětské (1854, s F. S. Štěpánkem); Noční rozmlouvání pejska Štěka a kočičky Míči Macíkovy (1854); Dětské hry a zábavy (1855); Zpěvník pro mládež (1. 1858, 2. 1860); Praktické učení zeměpisné Čech (1863); Budečské jesličky (text zpěvohry, 1867, s K. Amerlingem; další vyd. i s tit. Jesličky). ■ KORESPONDENCE: Korespondence se Š. B. (J. Koliskovi z 1848, J. Lhotákovi z 1846, F. S. Štěpánkovi z 1855 a Marii Anežce z 1850); Posel z Budče 1889; K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 3 (Vinařickému z 1850; 1914, ed. V. O. Slavík). ■ REDIGOVAL *časopis*: Národní škola (1867—68, s V. Kredbou); *knižnice*: Bibliotéka učitelská (2. sv., 1845, s Josefem B.); Zahrada budečská (8 seš., 1850—60). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Svoboda: Školka čili prvopočáteční... vyučování malých dětí. K 2. vyd. upravil Š. B. (1874); J. Bačkora: Praktické navedení ke hláskování a čtení... K 2. vyd. upravil Š. B. (1880). ■

LITERATURA: an.: Š. B. (životopis), Světozor 1871; ■ nekrology: an., Světozor 1888; J. L. Turnovský, Zábavné listy 1888 ■; E. Strnad: Vlastivěda utvrzující ducha konzervativního, in Š. B.: Pout z domova po vlasti (1933).

mo

Alexandr Bačkovský

* 18. 2. 1880 Trojovice u Hrochova Týnce
† 10. 10. 1925 Praha

Literární kritik a informátor o českém písemnictví v zahraničním tisku; překladatel francouzské a zejména italské beletrie.

V době středoškolských studií začal B. používat pseudonymu Jean Rowalski, jímž pak podepisoval většinu svých prací. — Pocházel z rodiny učitele měšťanské školy; starší bratr Karel B. (1878—1901) byl též literárně činný, od 1897 až do své předčasné smrti publikoval časopisecky básně, prózy i kritiky (Lumír, alm. Na nové květy, Nový život, Zlatá Praha). A. B. studoval 1891—94 na gymnáziu v Chrudimi, pak na reálce v Pardubicích (mat. 1898). Od 1899 byl zapsán na stavební fakultě vysoké školy technické v Praze (do konce letního semestru 1903). Po složení 2. státní zkoušky 1907 se stal inženýrem pozemního stavitelství; byl zaměstnán nejprve u soukromého podnikatele, pak v rakouské státní službě u místodržitelství v Dalmácii (1910—11); zde působil i jako městský inženýr v Zadaru (z Dalmácie často navštěvoval Itálii). 1912 podnikl cestu kolem světa, při níž se několik měsíců zdržel v Japonsku (byl zaměstnán u stavitelské firmy Lezl a Hora v Jokohamě), na Tahiti, v San Francisku (zde opět pracoval ve svém oboru) a v New Yorku. 1913 se stal zaměstnancem ministerstva veřejných prací ve Vídni, po převratu se vrátil do Prahy a přešel do státních služeb ČSR; 1920 byl za československo-polského sporu členem delimitační komise na Těšínsku, pak přednostou personálního oddělení na ministerstvu zahraničí. B. žil osaměle jako starý mládenec (přítelem mu zůstal až do smrti bá-

sník B. Knoesl) a postupně se odcizoval literárním druhům mládí (J. Kamper, E. Lešehrad, K. Sezima, H. Jelínek); od doby pobytu ve Vídni a zejména po návratu do Prahy ztrácel styk s literaturou a zemřel jako literát téměř zapomenut. V posledních letech života byl zaujatým zednářem a zajímal se též o okultní otázky, astrologii a chiromantii. Zemřel na následky úrazu a recidivu tyfu. Byl zpopelněn v pražském krematoriu na Olšanech.

B. začal 1897 psát pod pseudonymem informativní zprávy a referáty o soudobé české literatuře do orgánu francouzských symbolistů *Mercure de France*, kde byly uveřejňovány pod společným titulem *Lettres Tchèques* (po dvou letech B. spolupráce převzal rubriku Hanuš Jelínek). Od 1901 psal referáty a stati o literatuře i do českých literárních časopisů a do denního tisku, nejsoustavněji do *Lumíra*, jemuž zůstal věren za Hladíkova, Vlčkova i Kamprova vedení (1905–09 tu vyšly jeho studie o G. Carduccim, J. Laforguovi, A. Rimbaudovi aj.), a dále do *Venkov*. V prvních letech století patřil B. k literárnímu okruhu *Lumíra* (spolu s K. Sezimou, H. Jelínkem aj.); s těmito autory se 1904 zúčastnil i vydání tzv. divadelní brožury (*Národní divadlo a české drama*), kritizující vztah vedení ND k původní tvorbě, i založení a činnosti spolku Kruh českých spisovatelů (pro jeho divadelní cykly ve Švandově divadle B. překládal dramata). Jako literát i člověk se B. stylizoval do podoby dandyho a exotika, ve vlastní kritické činnosti přitom projevoval skutečný rozhled po světovém písemnictví; jeho kritiky, založené na snaze metaforicky vystihnout významovou a citovou atmosféru posuzovaného díla, se však uchylovaly k mnohomluvnosti a esejistické frázi. Navazovaly na dekadentní představy umění jako exkluzivní záležitosti a přes jednotlivé živé postřehy nepřekročily hranice epigonského projevu. V překladech — zejména z italštiny — projevoval B. vedle jazykových znalostí a snahy neporušit individualitu originálu i rozhled a vkus při výběru ze soudobé produkce; často pracoval pro Hynkovu edici *Pestrá knihovna*. Jako propagátor české literatury v cizině překládal i české autory do cizích jazyků (např. Zeyerovu *Legendu* z Erinu do francouzštiny; o její vydání dlouho marně usiloval).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jean Otakar, Jean Rowal-

ski; A. B., R. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1910); Květy (od 1908); *Lumír* (od 1901); *Máj* (od 1910); *Mercure de France* (od 1897); *Moderní život* (od 1902); *Nová čes. revue* (od 1903); *Osvěta* (od 1909); *Rozhledy* (od 1905); *Samostatnost* (od 1909); *Srdce* (od 1901); *Venkov* (od 1906); *Zlatá Praha* (od 1909). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: F. de Roberto: *Novely* (1906) + *Krutá bolest* (1915); G. d'Annunzio: *Gioconda* (1908) + *Panny ze skal* (1910) + *Hraběnka z Amafi* a jiné pescarské novely (1911) + *Námořní chirurg* a jiné pescarské novely (1911); M. Serao: *Povídky* (1908); E. Zola: *Lístek lásky* (1909); L. Fiorentino: *Novely* (1911); L. Capuana: *Markýz Roccaverdina* (1912); Jolanda: *Tajemné nevěsty* (1912); L. Hearn: *Zrušený slib* (1913); L. Motta: *Bouřlivý proud* (1913). ■ SCE-NICKY. *Překlady*: G. A. Traversi: *Náramek* (1906); P. Veber: *Ruka nevěry* (1908). ■

LITERATURA: A. Novák: J. R., *LidN* 14. 10. 1925; H. Jelínek: J. R., *Lumír* 1925; E. Lešehrad: J. R., *Rozpravy Aventina* 1929 + *Tajeplný kritik*, *LitN* ELK 1947; K. Sezima: *Exotik*, in *Z mého života* 3 (1946).

II

František Bačkovský

* 2. 11. 1854 *Benátky* (Ždírec nad Doubravou — B.) u Chotěboře

† 23. 11. 1908 *Praha*

Literární historik, novinář a publicista, později nakladatel a knihkupec.

Pocházel z rolnické rodiny, základní školu navštěvoval v Chlumu, gymnázium v Chrudimi, školní rok 1870/71 také v Německém (Havlíčkově) Brodě. Po maturitě studoval 1875–80 na filoz. fakultě v Praze (doktorát 1886, disertace *Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové I*). Od 1878 působil jako suplující profesor v Německém Brodě. Chátl se stát knihkupcem, a proto se 1881 školské činnosti vzdal, přesídlil do Prahy a nastoupil na krátkodobou praxi v Urbánkově knihkupectví, aby získal knihkupecký výuční list. Koncesi však získal až 1889, do té doby se živil jako nezávislý spisovatel a korektor. 1890 si otevřel nejdříve v Divadelní ulici, krátce nato v Žitné a od 1891 na rohu Žitné a nynější Legerovy

ulice v Praze knihkupectví, které později rozšířil i o antikvariát. Rozvinul také svou nakladatelskou činnost, soustředěnou především k české literatuře a jazyku. Vydával zejména naučnou literaturu (literárněhistorické a mluvnické příručky), klasickou českou beletrii a původní literaturu pro mládež. Byl však více znalcem české knihy než podnikatelem, a proto měl často značné hospodářské potíže. V hluboké duševní depresi, způsobené obchodními neúspěchy i zdravotním stavem (téměř oslepl), skončil dobrovolně svůj život. Jeho tělo bylo nalezeno ve Vltavě u Kralup až po třech měsících. Pohřben byl v Chvatěru-bech.

B. se zpočátku pokoušel o samostatnou vědeckou práci v oblasti literární historie. Je autorem řady studií o detailních problémech české obrozenské literatury. Jeho syntetické literárněhistorické práce mají význam především jako bibliografické příručky, ve výkladové části jsou vesměs nepůvodní. Nejcennější z nich je *Přehled dějin písemnictví českého doby nejnovější* (2. vyd. *Přehled dějin písemnictví českého z let 1848–1898*), který zachycuje publikace jinak neznámé. Několika brožurami zasáhl do sporu o Rukopisy na straně jejich obránců. V 90. letech vlastní literární práci téměř opustil a věnoval se výhradně činnosti knihkupecké a nakladatelské. B. činnost nakladatelská je zpočátku spjata s jeho vlastní činností odbornou a působením knihkupeckým. V prvních letech své publikační činnosti vydával jistou část svých prací vlastním nákladem. Rozvinul horečnou nakladatelskou činnost; vedle děl jednotlivých (vesměs obrozenských) autorů vydával i celou řadu edic, např. Dětskou knihovnu, Sbírku spisů pro mládež vynikajících českých spisovatelů, Všeobecně zajímavou poučnou knihovnu, Studentskou knihovnu (od 1889), Národní knihovnu českou (od 1905), Vymazalovy učebnice řeči Snadno a rychle, kapesní slovníčky. Nepravidelně vydával Katalogy či Oznamovatele, jejich počet přesáhl číslo 400; 1905 vydal velký katalog antikvariátu. Ve svém podniku vchoval řadu knihkupeckých a nakladatelských pracovníků. Po smrti F. B. vedli závod dědicové až do 1918, kdy z něho vznikly dva nové nakladatelské podniky (Jindřich Bačkovský a Bačkovský a Hach).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Baborovský, Vlastimil

Benátský, František Černý, Dr. Fr. Černý, J. Procházka; B., F. B. ■ PŘÍSPĚVKY in: Athenaeum (Londýn, 1886); Beseda učitelská (od 1883); Budivoj (1880); ČČM (1888); Časopis čes. studentsva (1889); Čes. listy (1887 a 1889/90); Domáci hospodyně (1885); Hlas národa (od 1886); Hlídka literární (od 1885); Komenský; Květy (od 1883); Listy filologické a pedagogické (od 1881); Lit. listy (od 1881); Lit. obzor (příloha Studentských listů, 1882/83); Lit. věstník (1889/90); Lit. zprávy (1898); Lumír (od 1885); Nár. listy (1885); Nedělní listy (lit. příloha Hlasu národa, od 1886); Ohlas chrudimský (1881); Osvěta (od 1881); Paedagogium; Paleček; Podřipan (1888); Pokrok (od 1884); Posel z Budče; Rozhledy literární (od 1886); Ruch (od 1882); Studentské listy (1881–84 a 1889/90); Světozor (od 1884); Urbánkův Věstník bibliografický (od 1881); Vlast' (od 1884); Všeobecný věstník s příl. Lit. oznamovatel (1883); Zábavné listy (od 1887); Zlatá Praha (od 1884); Ženské listy (1878, překlad). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Stručný přehled dějin literatury české doby nové (1879, 2. opr. vyd. 1894); Rádce při domácí přípravě k první řeči katilinské M. T. Cicerona s úvodem k četbě spisů Ciceronových vůbec a jeho řeči zvláště (1881); Stručná nauka o řečnictví s příklady (1881); Čím dál tím hůř (D 1882); Zajímavé črty ze života našich slavných mužů a žen 19. století (1883); O básnické činnosti P. J. Šafaříka a Fr. Palackého (1885); Z našich dob vlasteneckých (1886); Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové 1 (1886); Na obranu proti některým Masarykovcům a Gebauerovcům (stať, 1887); Několik rozprav o F. L. Čelakovském (1887); Přehled dějin písemnictví českého doby nejnovější (1887, 2. rozšíř. vyd. 1898 s tit. Přehled dějin písemnictví českého z let 1848–1898, 3. rozšíř. vyd. 1899); A jen se řežme! Rozprava (1888); Rukopis královédvorský a zelenohorský ve světle pravděpodobném (1888); Jak znamenitým učencem byl by padělatel Rukopisu královédvorského a zelenohorského (1889); K dějinám stolice jazyka českého při pražské univerzitě (1889); Kněží katolíci o písemnictví novočeské zasloužili (stať, 1890); Obrázky z dob našeho probuzení (P 1890, pseud. Dr. Fr. Černý); Stručné dějiny písemnictví starořeckého s popisy a obsahy nejdůležitějších plodů jeho (1893); Výklad, že jsou pochybeně vydána všechna vydání Babičky Bož. Němcové (1906); Stručné dějiny písemnictví českého (1906, pseud. J. Procházka). — *Práce mluvnické*: Oprávce poklesků mluvnických v jazyce českém neboli Brus jazyka českého (1879, 2. rozšíř. vyd. 1880, 3. rozšíř. vyd. 1882); Stručné dějiny řeči a pravopisu českého (1880); Latinský pravopis, jehož dbáti jest gymn. žákům s upozorněním na některé bohemismy v latině (1880); Pomůcky ku snadnějšímu zapamatování rozličných věcí z latinské a řecké mluvnice (1881); Slovníček latinské-řecký ku Kořínkově Mluvnici latinské (1881); Praktický návod k českému pravopisu (1883,

2. rozšíř. vyd. 1906 s tit. Učebnice českého pravopisu a mluvnice); Nové výzkumy a návrhy ve příčině české mluvnice (1885); Slovníček opravených chyb pravopisných... (1886); Kdy jest psátí v češtině na počátku slov písmena veliká (1887, šifra F. B.); Mluvnické rozpravy k užítku všem, kdož jakkoliv obírají se mluvnici českou vůbec, a brusičům zvláště (1889). — *Ostatní práce*: Jak sázeti do loterie, abychom zcela jistě vyhráli (1882, pseud. Vlastimil Benátský); Rady a pokyny našemu studentstvu (1883); Národní obětiny (navštívenky), jejich vznik, rozvoj, význam a úspěchy i podniky příbuzné (1887); Studující, nedostudovavši gymnázium aneb reálku a školy vysoké, které povolání si voliti mohou (1890); Slovník cizojazyčný, obsahující výklad cizích slov v češtině užívaných aneb české náhrady za ně (1890); Zrušte kněžské bezženství (1894, pseud. J. Baborovský). — Mimoto: Ukazatel k Životu Řeků a Římanů od F. Velišského (1876), Ukazatel ku prvním 10 ročníkům Osvěty 1871—81 (1881), Doplnky a opravy k Riegrovu slovníku naučnému A — Gythonové (1890). ■ KORESPONDENCE: Představenstvu v Chotusicích z 1873, rodičům z 1875, budoucí choti M. Pochohradské z 1875—77, E. Lešehradovi z 1900, F. Cajthamlovi-Liberté z 1894 (in sb. Dr. F. B., 1928). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Studentské listy (1881—84, 1889/90), Literární obzor (příloha Studentských listů, 1882/83), České listy (1887, 1889/90), Literární věstník (1889/90), Literární zprávy (1898); *sborník*: Album původních prací literárních českého studentstva (1882); *kalendáře*: Kapesní kalendář studujících škol středních (1887/88—1907/08). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Vít. Hála Epištoly k našemu studentstvu (1882); J. K. Tyla Kde domov můj? s dějinami hymny té a pozdějšími přídávky a překlady (1883, s R. Růžickou); J. Kollár: Slávy dcera (1885); K. H. Mácha: Máj (1886); P. J. Šafařík: Tatranská Múza s lýrou slovanskou (1886); J. Kollár: Sebrané drobné básně (1887); Novočeský archiv literární (1888—89); Básně P. J. Šafaříka a F. Palackého (1889); Prostonárodní říkadla (1890, pseud. J. Procházka); Pohádky B. Němcové (5 sv., 1893—94); Sto pohádek (1904, pseud. J. Procházka); Pohádkové večery (70 sv., b. d.). ■

BIBLIOGRAFIE: Spisovatelem a vlastním nakladatelem (soupis knižních publikací a edic, in sb. Dr. F. B., 1928). ■ LITERATURA: sb. Dr. F. B. (1928). ■ ref. Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové (seš. i kniž. vyd.): Kovář, Athenaeum 1885; B. Čermák, NL 26. 2. 1885; T. Škrdl, Vlasť 1885; an., Květy 1885 ■; R.: Desítiletá spisovatelská činnost F. B., Lit. listy 1886; F. Bílý: ref. Několik rozprav o F. L. Čelakovském, Lit. listy 1887; J. V. Novák: ref. Obrázky z doby našeho probuzení, Lit. listy 1890; P. Hrubý: ref. Stručné dějiny písemnictví staročeského, LF 1897 (s poznámkou J. Krále); ■ ref. Přehled dějin písemnictví českého: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 1898; J. Vlček, LF 1899; A. Procházka Nové knihy

kritické a literárně historické, Moderní revue 1899 ■; ■ nekrology: F. V. Vykoukal, Osvěta 1909; an., Máj 1909; an., Zlatá Praha 1909 ■; A. Klášterský in Vzpomínky a portréty (1934).

vř

Karel Bačkovský viz in Alexandr Bačkovský

Gustav Bach viz Budislav Třemšínský

Martin Bacháček z Nauměřic

* asi listopad 1541 *Nauměřice* (Neuměřice) u Slaného

† 16. nebo 17. 2. 1612 *Praha*

Rektor pražské univerzity, organizátor českého školského života, autor pedagogických spisů a učebnic, vydavatel kalendářů.

Psal se též Bacháček Nauměřský, Nauměřic, Bacháček Naumierzicius à Naumieric, Bacchacius, Bachacius Naumierzicenus, Bachacius Naumierziczius à Naumierzic, Bachatius. Pocházel ze selské rodiny. Z poddanosti byl propuštěn 1590 a přídomek „z Nauměřic“ spolu s erbem dostal od císaře Rudolfa 1591. Základního školního vzdělání nabyl ve Slaném, v Táboře, v Praze a v Klatovech, vysokoškolského na pražské univerzitě, kde spatřoval svůj vzor především v P. Codicillovi. Pro B. další vědeckou dráhu mělo význam, že se naučil německy, a to ve Znojmě a pak ve Vídni, kde byl zaměstnán jako krasopisec u biskupa A. Brusa z Mohelnice; nabyl tu i malířské dovednosti. Touha po vzdělání ho vedla brzy po návratu do Prahy (po 1560) znovu za hranice: nejprve na lipskou univerzitu, potom do Altdorfu u Norimberka a do Wittenbergu (1567).

Na svých cestách poznal mnoho význačných učenců. Po návratu do Čech (asi 1570) vyučoval na různých školách (Žatec, Slaný, Tábor, Klatovy, Pardubice, Praha) a působil též jako domácí učitel v šlechtických rodinách. Dosáhl hodnosti bakaláře a 1582 i gradu magistra. Nejvýznamnější bylo jeho profesorské působení na pražské univerzitě od 1583. Zastával skoro všechny univerzitní úřady fakultní a kolejni: 1586, 1587, 1594 a 1595 byl děkanem filozofické fakulty, 1598—1600 a od 1603 do smrti byl rektorem, 1591, 1593 a 1597 prorektorem. Řadu let (od 1584) byl rovněž proboštem koleji (Laudovy, Karlovy a Václavovy, kde sám bydlel).

B. byl jedním z nejvzdělanějších mužů své doby v Čechách. Pěstoval hlavně matematiku, zeměpis, astronomii a kosmografii. Stýkal se osobně nebo korespondoval s mnoha vrstevníky, jejichž jména představují špičky tehdejší vědy (např. J. Kepler, Tycho de Brahe, A. Huber, T. Hájek, J. Jessenius, V. Budovec). B. činnost byla nejvýraznější a nejzáslušnější v oblasti organizační a pedagogické. Kladně působil i svými povahovými rysy, např. svým demokratismem a důsledným hájením pravdy (zásah proti zákazu uvedení Campanovy hry Bretislaus). Usiloval o rozvoj českého školství, zvláště partikulárních škol, podílel se na sepsání školního řádu pro vzornou nižší školu a opatroval také učební pomůcky; jeho zásluhou řídila pražská univerzita obsazování skoro všech městských škol v Čechách a zčásti i na Moravě. Pro snahu o sjednocení a povznesení českého školství je B. pokládán za jednoho z předchůdců J. A. Komenského. Má také zásluhy jako vydavatel (např. P. Codicillovi pořídil a vydal *Epitaphia*) a po léta publikoval minuce, pranostiky a kalendáře. Mnozí přátelé mu dedikovali svá díla a úcta k němu se projevila i sborníkem epitafií, který vydala pražská univerzita spolu se žateckou školou, a sborníkem norimberských přátel při jeho úmrtí.

KNIŽNĚ: (*Česky* — díla s autorským a vydavatelským podílem:) Kalendář hvězdářský k psaní ku položení země české řádně spravený a vydaný ... k létu Páně 1593 ... (1592); *Minucii a pranostika učení pražského* ... (1592, 1606); Kalendář hospodářský a kancelářský ... (1594 — výt. nezjišt., 1595); Kalendář hospodářský ku potřebě ouředníků, písařům ... kupcům, historikům ... (1605, 1606). — (*La-*

tinsky.) *Donati declinationum paradigmata adiecta puerili interpretatione in usum puelorum et discipulorum. Lat., Bohem. et Germ.* (1591); *Paradigmata coniugationum* ... *Lat. et. Bohem.* (1594); *Classes quinque in academia Pragensi pro pueris et adolescentibus* ... *erectae* (1609, an.); mimoto drobné spisy úředního rázu (ohlášení bakalářských promócí, pozvání k rektorské volbě, univerzitní vyhlášky a programy apod.) a většinou obdobné příspěvky v pracích jiných autorů. ■ **VYDAL:** *Epitaphia* ... M. Petri Codicilli a Tulechova ... (1589); *Reverendi viri* ... M. Ioannis Rosacii Suticensis ... *Trochaicum dicolon tetrastrophon rhythmicum* ... (1591); *Rudimentorum cosmographicorum Ioan. Honteri Coronensis libri IV cum elegantissimis tabellis geographicis* ... (1595). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 922—929; Rukověť human. básnictví 1 (1966). ■ **LITERATURA:** F. Palacký: O pranostikách a kalendářích českých, zvláště v 15. století, ČČM 1829; V. V. Tomek: Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka (1598—1612), ČČM 1845; A. Rybička: Pomůcky k životopisům ..., Lumír 1856; J. Jireček: Rukověť 1 (1875); F. Dvorský: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1878; Z. Winter in Děje vysokých škol pražských (1897) + in O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje (1899) + in Život a učení na partikulárních školách v Čechách 15. a 16. století (1901); J. Glücklich: Václava Budovce z Budova korespondence, Hist. archiv ČAVU 1908; K. Hrdina: Humanistický básník Pavel z Jizbice, LF 1923; J. Kubálek—J. Hendrich—F. Šimek in Naše slabikáře (1929); G. Gellner in Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků (1938); F. M. Bartoš: Rektor M. B. z N., in Bojovníci a mučedníci (1939); H. Kunstmann in: Die Nürnberger Universität Altdorf und Böhmen (Köln-Graz 1963); J. Hejnic: Humanistica, LF 1965; J. Hanzal: M. B. z N. a městské školy ve středních Čechách před Bílou horou, Středočes. sb. historický 1975.

zdt

Mikuláš Bakalář

* 2. polovina 15. století

† po 1514

Český tiskař slovenského původu, první výrazná osobnost českého knihtiskařství.

Pův. rodinným jm. Štětina. Sám uvádí, že se narodil v Uhrách, studoval na krakovské univerzitě (neznámo kdy) a dosáhl tam bakalářství (užíval pak výlučně jména Bakalář; 1533—34 tiskl v Plzni Tomáš B., asi jeho syn). Mezi 1487—93 se M. B. usídlil v Plzni; 1493 už tu byl usedlým měšťanem (s domem, který nejspíše vyženil), 1494 byl vdovcem, 1495 se znovu oženil. Není známo, kde se vyučil tiskařství. Bohatá katolická Plzeň poskytovala jeho živnosti výhodné prostředí.

Dochovalo se na třicet jeho tisků z 1498—1513. Od 1506 spolupracoval s norimberským tiskařem J. Hölzlem a od té doby se jeho původně jednoduché tisky povznesly výzdobou na úroveň raně renesančního středoevropského knihtisku. Vydával — výhradně český — vedle různých kalendářových prací zábavné, naučné i nábožensky vzdělávacelné spisy. Jeho tisky jednak znovu uváděly do oběhu starší domácí tvorbu (Podkoní a žák, asi 1498, české znění Barlaama a Josafata), jednak seznamovaly s oblíbenými cizími naučnými spisy (Traktát o zemi svaté a Život Mahomedův Bernharda z Breitenbachu, 1498) a s novými poznatky o světě (Spis o nových zemích a o Novém světě, asi 1503—04). 1501 vydal sborník překladů V. Kornela ze Všehrd a Ř. Hrubého z Jelení s programem českého národního humanismu, 1511 latinsko-český slovník J. Vodňanského, navazující na tento program. Šíří vydavatelského programu a kvalitou vydávaných děl je B. prvním českým tiskařem, jehož produkce, zaměřená na široký okruh českého čtenářstva, podávala ve zkratce obraz dobového stavu národní literatury. Pravděpodobně byl i překladatelem a upravitелеm prací, které vycházely z latinských předloh.

Z TISKAŘSKÉ PRODUKCE: B. Breidenbach: Život Mahomedův (1498) + Traktát o zemi svaté (1498); Tomáš Kempenský: O následování Krista (1498); Kronika sedmi mudrců (1501); A. Vespucci: Spis o nových zemích a o Novém světě (1503—1504); J. Mandeville: Knížka o putování po světě (1510); J. Bosák Vodňanský: Vokabulář Lactifer (1511); Kronika o narození velikého Alexandra Macedonského (1513).

LITERATURA: J. Kocáb: Vývoj knihtiskařství a české prvotisky (Plzeň 1880); J. Strnad: Knihotiskaři plzeňští v 15. a 16. stol., Památky archeologické a místopisné 1887—89; Z. V. Tobolka: Plzeňský tiskař M. B. (Písek 1927, též slovensky, Žilina 1942); sb.

M. Bakalár Štětina, štúdie a materiály o živote a diele slovenského prvotlačiaru v Plzni (Bratislava 1966, se soupisem B. tisků od F. Horáka); M. Bohatcová: ref. sb. M. Bakalár Štětina, LF 1967; P. Kneidl in Spis o nových zemích a o Novém světě (1981).

jk

František Karel Bakule

* 12. 2. 1861 *Sudoměřice u Tábora*

† 27. 8. 1941 *Praha*

Autor moralistních a sociologických úvah, beletrista.

Dostalo se mu jen nejzákladnějšího školního vzdělání; jeho žena byla spřízněna s rodinou kapelníků a komponistů Komzáků. V rodišti působil jako hostinský a venkovský muzikant (housele, klavír, flétna), 1887 si najal hospodu v Bechyni, záhy se však přestěhoval do Prahy. Zde měl zprvu malý obchod, od 1889 až do svého penzionování pracoval jako úředník Zemské banky. Svému synu K. H. Hilarovi pomáhal při vydávání Moderní bibliotéky, po jeho smrti usilovně pečoval o uchování jeho umělecké památky (vyvolal v život Hilarovu společnost, zasloužil se o inscenaci raného Hilarova rukopisu Adamův sen v Národním divadle, citoval ho ve svých spisech). Agilní byl rovněž v propagování vlastních názorů (též jako ředitel Etické společnosti a vydavatel Edice ušlechtilé četby). Pohřeb se konal v krematoriu v Praze-Strašnicích.

Jádro B. literární činnosti tvoří úvahy a pojednání, jimiž chtěl autor přispět k reformě společenského života. Odchován myšlenkovým kvasem 90. let, pojímal krizi moderní společnosti jako krizi jedincova vztahu k ní; klíč k nápravě shledával v mravním zdokonalení člověka, v nastolení světského evangelia krásy a lásky, jež by nahradilo vyžilé náboženské ideologie a umožnilo člověku dosáhnout duševní harmonie. Po zjištění, že takovému cíli brání zejména rozvrat erotického a sexuálního života, začal se B. zabývat výhradně ženskou otázkou a dějinami lásky i jejích institucionálních forem. Svě eklektické, diletující úvahy

podpíral četnými citacemi a parafrázemi beletrie i odborné literatury a provázel častými exkursy do minulosti. Próza, již B. svou literární činnost uzavřel, není víc než beletrizací jeho stálých námětů a řešení; postavy a děje jsou v ní koncipovány jako následováníhodné příklady a praktické morální rady jsou přímo vtělovány do dialogů.

• PŘÍSPĚVKY in: *Moderní život* (1902). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Rozkošné povídky „vyjasnění“ (1930); *Apoštol nové lásky* (R 1939). — *Ostatní práce*: Zkoumání a posuzování povahy života lidského (1901); *Žena a její kouzlo* (2 sv., b. d., 1902); *Člověk a doba moderní* (1903); *Lži a ideje* (1904, pokračování předchozí kn.); *Kouzlo ženy v zápase sociálním a erotickém* (1923); *Rozmary erotismu* (1925); *O umění žítí* (1925); *Osudy krásných žen a zvláště mužů v dějinách lásky* (1929). ■ REDIGOVAL *knižnici*: Edice ušlechtilé četby (od 1925). ■

LITERATURA: Ž: ref. *Žena a její kouzlo*, Zvon 1902/03; G. R.: ref. *Osudy krásných žen*, Signál 1929; kp: Spisovatel B. mrtev, LidN 29. 8. 1941.

jo

Jan M. **Balák** viz in Jaroslav **Balák**

Jaroslav **Balák**

* 1. 9. 1880 Kolín

† 5. 10. 1935 Praha

Autor veseloher a operetních libret, divadelní kritik, publicista.

Podepisoval se též Jaro Balák. Jeho nevlastní bratr byl historik a politik Zdeněk Tobolka (1874—1951). Otec, novinář a autor, překladatel i pořadatel humoristické literatury Jan M. Balák (1848—1900), byl začátkem 70. let redaktorem Humoristických listů a vídeňských

Humoristische Blätter (vyd. K. V. Klíč), později vydavatelem a redaktorem mladočeských novin zaměřených na místní záležitosti: v Praze 1874—75 řídil listy Vyšehrad a Hospodář, poté 1876—85 v Kolíně Kolínské noviny (a satirický časopis Drak), po návratu do Prahy založil na sklonku 1885 další tzv. předměstské noviny, nazvané zprvu Neodvislé listy a krátce nato přejmenované na Vinohradské listy. Jejich vydavatelství i redakci převzal po smrti J. M. Baláka syn Jaroslav, v období 1898—1902 posluchač právnické fakulty v Praze, a po čase je proměnil z mladočeského listu v „nezávislý orgán volné kritiky“. Psal do nich politické články, fejetony a především divadelní kritiky. (Podstatně zapůsobil na to, že Občanská záložna ve Vršovicích koupila 1928 Havlíčkův rodný dům v Borové a věnovala jej Havlíčkovu fondu Jednoty čs. novinářů, který v něm zřídil muzeum.) Krátce po B. smrti, koncem 1935, původní Vinohradské listy zanikly.

B. debutoval sbírkou sentimentálně milostných básní, později se věnoval především divadlu. Jeho satirické komedie a veselohry, založené na situační komice, se zaměřují na kritiku protekcionářství a kariérismu (*Terna*) nebo se vysmívají konzervatismu a oceňují lásku jako jeden z nejdůležitějších životních kladů (*Zlatý Jiří*). Psal také operetní libreta (o libretu *Slovácké princezky*, které bylo údajně zcela přepracováno E. Novotným, se soudil s R. Piskáčkem a novým autorem textu a bylo mu přiznáno 30 % tantiém). Úzce spolupracoval s ochotnickými soubory (zejména z Vinohrad) a pomáhal jim zvyšovat jejich uměleckou úroveň. Překládal z němčiny.

ŠIFRY: -á-, J. B. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Divadelní kalendář* (1904, 1908, 1909); *Máj* (1913); *Nár. listy* (1902); *Vinohradské listy*. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: První kniha básní (BB 1900); *Terna* (D 1907, i prem.); *Jeho žena* (D 1912, i prem.); *Vetřelec* (D 1914, i prem.); *Zlatý Jiří* (D 1920, i prem., s B. Vrbským). ■ SCÉNICKY. *Hry*: *Marelektryón* (1923); *Šestý smysl*. — *Operetní libreta*: *Bonbónový král* (1913, hudba A. Provazník); *Slovácká princezka* (1918, hudba R. Piskáček). — *Překlad*: J. Wassermann: *Obrácení lorda Hamiltona* (1913). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Vinohradské listy* (1900—35). ■

LITERATURA: ■ ref. *Terna*: O. Theer: *Národní divadlo*, Lumír 1906/07; -sa-, *Máj* 1906/07, č. 40; J. Karásek: *Divadlo*, *Moderní revue* 1906/07, č. 10—11; Nemo (K. B. Mádl), *Zlatá Praha* 1906/07, č. 38; M. A. Š. (Šimáček): *Obzor divadelní-Činohra*,

Osvěta 1907, 2. díl, č. 7 ■; K. (F. V. Krejčí): ref. Bonbónový král, PL 29. 1. 1913; H. Jelínek: ref. Obrácení lorda Hamiltona, Samostatnost 27. 2. 1913; ■ ref. Větrlec: M. (M. Majerová), PL 17. 9. 1914; O. Fischer: S povděkem vítáme ..., Čes. revue 1914/15, č. 4 ■; an: Divadlo (ref. Zlatý Jiří), Jitřenka 1921, č. 9; ■ nekrology: -š- (F. S. Procházka), Zvon 1935/36; an., Vinohradské listy 1935, č. 38 a č. 41–42 ■; K. Balák: Redakční vzpomínání, Vinohradské listy 2. 12. 1939.

sb

Karel Balák

* 28. 1. 1898 *Lobzy* (Plzeň—L.)

† 8. 8. 1962 *Praha*

Dramatik píšící hry zejména pro ochotnické scény, autor operetních libret, kabaretních výstupů, her pro mládež, prozaik, novinář.

Narodil se jako syn železničního strojníka. V souvislosti s otcovým zaměstnáním měnil místa bydliště, žil v jižních Čechách, v Železném Rudě, v Protivíně. V Písku vystudoval reálku (mat. 1917), rok byl na vojně v Benešově a v Linci; převratové události 1918 prožil v Písku. Již na reálce vydával časopis a hrál divadlo v ochotnických kroužcích. 1919 začal studovat na pražské dramatické konzervatoři (s O. Korbelářem, J. Borodáčem aj.). 1921 odešel s J. Borodáčem a A. Bagarem na Slovensko, kde hrál divadlo v rámci družstva pro vybudování Slovenského národního divadla (v Košicích, Banské Bystrici, Martině, Bratislavě a Žilině). 1923 přešel do divadla v Čes. Budějovicích; zde se oženil s herečkou J. Šárovou. 1929 přijal místo redaktora Švejdova divadelního nakladatelství v Praze; v důsledku hospodářské krize však 1933 ztratil zaměstnání a probíjel se jako příležitostný publicista, dramatik a loutkoherec. V té době spolupracoval s ochotnickým souborem loutkoherců J. Malíka v libeňském Sokole. 1939 se stal redaktorem Vinohradských listů, od 1940 působil jako loutkoherec u J. Skupy až do Skupova zatčení 1944. 1945–47 pracoval opět se Skupou, 1947–58 byl redaktorem deníku Mladá fronta.

B. rozsáhlá tvorba je žánrově i tematicky velmi rozmanitá. Jako divadelní praktik napsal řadu lidových veselohr (k některým složili hudbu J. H. Bareš, K. Moor, O. Sedelmaier aj.), určených zejména ochotnickým scénám. Obměňoval v nich oblíbená dějová schémata (záměna jednotlivých postav, konflikt z nedorozumění apod.). Jak ve fraškách, tak v sólových kabaretních výstupech, kupletech a humor- ných scénkách užíval parodistických prvků. Jeho pokusy o vážná dramata se opírají o tradiční náměty venkovské literatury (protiklad mezi láskou a majetkem, generační rozpory, osudy výměnkářů). Ve společenských dramatech z pražského prostředí se spokojoval s vnější ilustrací zběžně motivovaného konfliktu. — Znalost jevištních efektů usiloval B. uplatnit i ve hrách pro mládež s tradičními postavami Kašpárka, Honzy aj. Oficiální ideologii zpracovával zejména v oslavných scénách určených pro slavnostní akademie (scény k 28. říjnu, o M. R. Štefánikovi apod.). Pro potřeby školních a sokolských besídek vydával tematické sborníky se scénkami, básněmi a slavnostními proslovy k vánocům, jmeninám aj. S tím souvisejí i jeho příležitostné práce pro společenské a zájmové organizace (sokolstvo, hasiči). Časově poslední okruh jeho tvorby, která si kladla vyšší umělecké cíle, tvoří románové práce *Rozdavači smíchu* z prostředí cirkusového a loutkářského a *Zaváté cesty* z pražského divadelního prostředí ze začátku 20. stol. Součástí B. díla jsou publicistické práce (fejetony, epigramy, úvodníky, kult. a polit. články, glosy aj.) v denících a revuích.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Lupen, B. A. Láček, Emil Kolář, Karel B. Lak, Karel Jiřina, K. Karbala, Pavel Hora, Václav Klen; -ák, bk, blk, K.-ák, K. B. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy venkovské rodiny; Čes. slovo; Českosl. novinář; Díkobraz; Div. list Jihočes. nár. divadla; Divadlo (1926–27); Hlas revoluce; Jihočes. dělník; Jihočes. sportovní týdeník; Kytice románů, povídek, básní a rad (1938/39, román Smrt pod šibenicí); Libeňské noviny; List našich dětí; Milevský kraj; Mladá fronta; Mladé Slovensko; My 47–51; Nár. politika; Naše obrana (Příbram); Nová Praha; Nová vesnice; Paleček; Pionýrské noviny; Písecké listy; Pohraniční a vnitřní stráž (1953–59); Práce; Práce mladých; Právo lidu; Republikán; Stachanovec; Stráž lidu; Svět v obrazech; Švejdův div. věstník; Tvorba; Večerní Praha; Vinohradské listy (1939–41); Vlasta; Zeměd. noviny; Zpravodaj Blovicka. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (větš. b. d.); Dobrosrdečný šejdř (D 1926); Radikál Tsum — Tsum (D 1926);

Následky rozvodu (D 1927); Nové ráno (D 1927); Zakletá princezna aneb Jak se Jirka králem stal (D pro ml., 1927); Hloupý Honza mezi čerty (D pro ml., 1928); Kašpárek a hloupý Honza (D pro ml., 1928); Kašpárek čarodějem (D pro ml., 1928); Noční dobrodružství (D 1928); Cestou lásky (D 1929); Děvče z krčmy (D 1929); Honza a královna víl (D pro ml., 1929); Jak Kašpárek strašil Kubu (D pro ml., 1929); Jak Kašpárek zachránil očarovaný mlýn (D pro ml., 1929); Kašpárek a Honza na dobrodružných cestách (D pro ml., 1929); Kašpárek v začarovaném lese (D pro ml., 1929); Dolary strýčka Johna (D 1929); Kašpárek mezi loupežníky (D pro ml., 1929); Kašpárek, šelma mazaná (D pro ml., 1929); Kašpárek vítězem nad čarodějnicí (D pro ml., 1929); Kouzelný džbán aneb Jak Kašpárek rozesmál smutnou princeznu (D pro ml., 1929); Pohádka o vánočním stromku (D pro ml., 1929); Stín osudu (D 1929); Trosečníci lásky (D 1929); A Kašpárek zase vyhrál... (D pro ml., 1930); Cesta k svobodě (D 1930); Dobrý voják Breburda (D 1930, opr. vyd. 1933); Jak Kašpárek z komedie zmařil krále Obrobije (D pro ml., 1930); Jakou si kdo zpívá (kabaretní výstup, 1930); Kašpárek a kmotr Rambousek (D pro ml., 1930); Kašpárek a žabí král (D pro ml., 1930); Kašpárek jde vandrem s Pikslou Alexandrem (D pro ml., 1930); Kašpárkův proslov před pohádkovým představením (1930); Kořenovský grunt (D 1930); Mikulášská nadílka (scéna, 1930); Podařená rodina (D 1930); Pohádka o mamčině srdéčku aneb Jak Kašpárek potrestal zlého Jeníka (D pro ml., 1930); Prolog ke každému kabaretnímu večeru (1930); Revoluce na faře (D 1930); Sekanina čili Bohopusté zpívání v míchaných rytmech pro dva zpěváky (kuplet, 1930); Silvestrovský proslov (1930); Štědrovečerní pohádka (D pro ml., 1930); Vítězný prapor (scéna, 1930); Ztřeštěná historie (D 1930); Lepší dobré srdce nežli milión (D 1931); Drama na statku (D 1931); Frajtr Kacbunda — neštěstí kumpanie (D 1931); Kašpárkovo nejkrásnější vítězství (D pro ml., 1931); Kdo nekrade? (D 1931); Obžínky, obžínky... (scéna, 1931); Na Kašpárka nikdo nevyzraje! (D pro ml., 1931); Nohýl a Dudelsack jsou ve při (D 1931); Silvestr je vlastně švindl (kabar. výstup, 1931); Tyršovou stopou (scéna, 1931); Země česká — domov můj! (scéna, 1931); Ať zhyne prohibice! (kabar. výstup, 1932); Hádky pro hubičku (kabar. výstup, 1932); Hledá se pacient... (scéna, 1932); Kaprál Půlpalec „dělá vojnu“ (D 1932); Konference národů (kabar. výstup, 1932); Lapení ženich (D 1932); Mikuláš vám nadělí (scéna, 1932); Smolaři (kabar. výstup, 1932); To je vinna vláda (kabar. výstup, 1932); Tři ukruté mordy (kabar. výstup, 1932); Zpívejte všichni! (kabar. výstup, 1932); Kašpárek a Švanda dudák (D pro ml., 1932); Dělejte do politiky (kabar. výstup, 1933); Dueto silně politické (kabar. výstup, 1933); Dva proslovy k josefským večírkům (1933); Fredy a Poli (kabar. výstup, 1933); Kašpárek, hrdina veliký, obelstí snadno dva vodníky

(D pro ml., 1933); Kašpárkovy povídky (proslovy, básně, scény, 1933); Kašpárkovy taškařinky (4 jednoaktovky pro ml., 1933); Když štěstí přijde (D 1933); Moje písně (kabar. výstup, 1933); Naše svoboda (sb. básní a proslovů pro ml., 1933); Není odkaz jako odkaz (D 1933); Noviny a lidé (kabar. výstup, 1933); Páni Pici — obchodníci (kabar. výstup, 1933); Píchneš nožem, píchneš slovy, proto pozor na přísloví! (kabar. výstup, 1933); Pozor na lásku! (kabar. výstup, 1933); Prolog klaunův (1933); Sportovní fanoušek (kabar. výstup, 1933); Střepinky (4 recitace pro kabaret, 1933); Ten náš starý zupák... aneb Vojna jako řemen (D 1933); Tři dcery (kabar. výstup, 1933); Tři nejnovější silvestrovské proslovy (1933); U panského dvora (D 1933); Venca Kisna ze Žižkova (kabar. výstup, 1933); Veselí besedníci (výstupy a scény pro ml., 1933); Ze starého roku do nového (scéna, 1933); Zvony štědrovečerní... (D pro ml., 1933); Anton, nezlob! (D 1934); Ať žije nový rok! (kabar. výstup, 1934); Česká legenda (scéna, 1934); Čeští muzikanti (kabar. výstup, 1934); Haló! Sportovci, pozor! (kabar. výstup, 1934); Hoši, pozor na děvčata! (kabar. výstup, 1934); Tulák Straširybka (kabar. výstup, 1934); Hrstka přání (1934); Madlenka z kovárny (D 1934); Masopustní starosti (kabar. výstup, 1934); Není opice jako opice (kabar. výstup, 1934); Nešťastný šafářův dvoreček (D 1934); Pan Vozembouch uvažuje (kabar. výstup, 1934); Prolog kabaretní (1934); Profesor Vykus o ženách (kabar. výstup, 1934); Případ flašinetáře Bezkočky (D 1934); Spolknutá desetikoruna (D 1934); Národní písnička (scéna pro ml., 1934); Venca Pták — landverák (D 1934); Zakleté království aneb Kašpárek a černokněžník Kanafas (D pro ml., 1934); Zbudovský mučedník (D 1934); Zločin na periferii... (D 1934); Zpěváci ulice (D 1934); Dětský Mikuláš (sb., 1935, rozšíř. vyd. 1947); Černý kříž v poli... (D 1935); Kašpárek a vládce Vzдорohlav (D pro ml., 1935); Kedlubnův Silvestr (kabar. výstup, 1935); Kdo je vlastně blázen? (D 1935); Člověče, zaplať dluhy své! (D 1935); Mateřská láska (D pro ml., 1935); Pan Babouk řeší krizi... (D 1935); Pan Fogltanc vypráví o Praze (kabar. výstup, 1935); Rezoluce starých panen (kabaret. výstup, 1935); Srdíčko z lásky (D 1935); Dědek pod pantoflem (D 1936); Druhému prezidentu republiky (4 scény pro ml., 1936, autor 4. scény M. Veselý); Hanička z Podlesí (D 1936); Kašpárek na roztrhání (D pro ml., 1936); Milan Rastislav Štefánik (4 scény pro ml., 1936, autor 4. scény M. Veselý); Probrannost národa (sb. pro ml., 1936, s J. Kubičkou); Tatínek prohrál (D 1936); Trampoty tulákovy (kabar. výstup, 1936); V požáru dýmu (D 1936); Za hrbitovní zdí... (D 1936); Za lásku — smrt (D 1936); Zpěváček ulice chudý... (D 1936); Anča Vonásková (kabar. výstup, 1937); Já chci jenom Pepička (kabar. výstup, 1937); Josef — to je jméno! (kabar. výstup, 1937); Mrzout a stará panna (kabar. výstup, 1937); Něco z přírodopisu (D 1937); Nešidíte Emánka (D

1937); „Nos půl futra“ (kabar. výstup, 1937); Pepíci, Pepíci (kabar. výstup, 1937); Poslouchejte rádio! (kabar. výstup, 1937); Pražské zelenářky (kabar. výstup, 1937); Románek krásné cikánky (D 1937); Silvestr pod lucernou (kabar. výstup, 1937); Šplechty zlodějské (kabar. výstup, 1937); Veselá vdovička (kabar. výstup, 1937); Budem žít navěky (D 1938); ... odpouštíme našim viníkům ... (D 1938); Pro naši svobodu (scéna, 1938); Svátek národa (scéna, 1938); Ve svornosti síla! (D pro ml., 1938); Veselý tramp Kubásek (kabar. výstup, 1938); Až se ucho utrhne (D 1939); Cesta za českou písničkou (slavnostní výstup, 1939); Český humor (proslav k večírku, 1939); Nešťastné stvoření (kabar. výstup, 1939); Paní Řepíčkové povídání „o páté“ (kabar. výstup, 1939); Ta česká muzika (kabar. výstup, 1939); Za matkou (D 1939); Aby to uteklo (kabar. výstup, 1940); Hospodská hamletiáda (kabar. výstup, 1940); Jak zuby léčiti (D 1940); Karty mluví pravdu (kabar. výstup, 1940); Naše zlatá Katy (D 1940); Památník staré panny (kabar. výstup, 1940); Seděti a chytati (kabar. výstup, 1940); Srdece na prodej (kabar. výstup, 1940); Starosti mládí (kabar. výstup, 1940); Špatné těsnění (D 1940); Tyhle houby (kabar. výstup, 1940); U naší kapličky ... (D 1940, opr. vyd. 1940); Ubohé manželky (kabar. výstup, 1940); Literární čtvrtrodinka (kabar. výstup, 1941); Není nad reklamu (kabar. výstup, 1941); Píseň veskrze študácká (kabar. výstup, 1941); Pojem relativity (kabar. výstup, 1941); Princezna z cirkusu (D 1941); Pryč s mužskou něžností (kabar. výstup, 1941); Romance akademická (kabar. výstup, 1941); Romány ušlechtilých pacholat (kabar. výstup, 1941); To je rozdíl (kabar. výstup, 1941); Traktát o studentském humoru (kabar. výstup, 1941); Vy nic necítíte? (kabar. výstup, 1941); Její princ (operetní libreto, 1943, s hudbou R. Piskáčka); Rozdavačí smích (R 1945); Zaváté cesty (R 1947); aj. — *Ostatní práce*: V posvátné půdě Vyšehradu (průvodce historický a místopisný, 1946). — *Úprava*: E. Raupach: Mlynář a jeho dítě (D 1934). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Svátek matek (sb. programových čísel, 1932, rozšíř. vyd. 1938); Vánoce, vánoce ... (výstupy, scény, básně pro ml., 1933, rozšíř. vyd. 1940); Veselá dětská beseda (básně, písně, scény pro ml., 1. a 2. sv. 1933, 3. sv. 1940); Památce padlých ... (sb. proslovů a recitací, 1938); Svátek práce (sb. programových čísel, 1938, s R. J. Vonkou); Husova oslava (sb., 1938). ■

LITERATURA: zak.: Vzpomínka na člověka (k 80. výr. narození), MF 27. 1. 1978.

zt

Miloslav Baláš

* 22. 10. 1907 *Křivé* (Podlesí — K.) u Valašského Meziříčí

† 31. 10. 1983 *Nový Jičín*

Beletrista usilující o básnickou prózu, překladatel z arabštiny, francouzštiny, perštiny, turečtiny a bulharštiny, autor vlastivědných prací.

Pocházel z šesti dětí vesnického řemeslníka a továrního dělníka. Obecnou školu vychodil v rodišti, gymnázium ve Valašském Meziříčí (od 1919) a v Holešově (mat. 1930); koncem 20. let začal publikovat pod patronací V. Martínka v Moravskoslezském deníku, a to zejména v jeho večerním vydání (Ostravský deník) a v literární příloze Besedy. 1930—34 studoval na UK orientalistiku, od 1934 práva (doktorát 1946). Zájem o literaturu a umění ho během studií přivedl do styku s mnoha spisovateli (B. Četyna, F. Horečka, M. Jahn, F. Karas, V. Martínek, M. Matulová, A. C. Nor, F. Tábořský), výtvarníky (A. Zábranský, O. Kubín-Coubine) i hudebními skladateli. 1933—35 podnikl několik cest na Balkán a do Turecka; od 50. let znovu po různých evropských zemích a po Egyptě. Po základní vojenské službě (1936 až 38) pracoval jako úředník okresního úřadu, 1942—45 jako archivář a muzejní pracovník ve Valašském Meziříčí, kde byl rovněž činný v bibliofilském Kroužku knihomilů; 1943 se oženil. Po osvobození se přestěhoval do Nového Jičína (1946), kde nepřetržitě pracoval jako právník ONV až do důchodu (1968).

Od počátku je pro B. tvorbu charakteristické tíhnutí k básnicky organizovanému textu, jak o tom svědčí nejen autorovy počáteční veršové pokusy, ale především jeho prózy, usilující o sevřený a stylisticky vytříbený výraz (*Stínohry ze tmy*). Situoval je do české minulosti (*Hlas a mlčení*) nebo do orientálního (*Vějíř nocí*) a antického (*Zlatý věk*) prostředí. Zaujetí pro básnický výraz rozhodovalo i o výběru B. překladů, zejména z orientálních jazyků (překlad rýmované prózy arabského básníka al Hamadáního) a z francouzštiny (překlad Apollinairových Kaligramů). Vedle prozaické a překladatelské tvorby se B. intenzívně věnoval i vlastivědné a folkloristické činnosti, směřující k hlubšímu poznání Valaška a Novojičínska. Regionální zaměření má proto i část jeho prací beletristických (román

z Valašska *Mezi sousedy*, reportáže z Novojičínska *Vodě neunikneš*).

PŘÍSPĚVKY in: Ahoj na neděli (1935); Besedy (beletr. příl. Mor. slez. deníku, 1928–34); Červený květ (1960–64); Čes. slovo (1939–41); Čes. dělník (1940); Jednota (Daruvar, Jugoslávie, od 1966); Kult. zpravodaj města Val. Meziříčí (1970–76); Kult. zpravodaj Novojičicka (1959–63); Lid. demokracie (1964–75); Lid. deník (1931–34); Mor. orlice (1928–29); Naše Valašsko (1942–45); Niva (beletr. příl. Nového lidu, 1925–26); Nové Valašsko (od 1970); Oasa (1935–36); Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově (1936); Ostravský deník (od 1927; 1928 román *Mezi sousedy*); Rozkvět Novojičínska (1959–73); Svět práce (1946–48); Svobodné slovo (1947–49); Venkov (od 1933). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* Stínohry ze tmy (PP 1936); Hlas a mlčení (PP 1944); *Válečná ironie Čechů* (anekdoty, 1945); *Vějíř noci* (P 1946); *Cestovní knížka* (FF 1960); *Vodě neunikneš* (RpRp 1967); *Zlatý věk* (P 1969); *Kouzelný kvítek. Vyprávěnky z Valašska* (1979); *Osamělý vůz na východní trase* (R 1984). — *Překlady:* Badí az-Zaman al Hamadání: *Beseda mosúlská* (1943); G. Apollinaire: *Kaligramy* (1948, s K. Balášem). — *Ostatní práce:* *Turecko včera a dnes* (1940); *Topografie Nového Jičína v 16. a 17. století* (1960); *Od Beskyd do Poodří* (2. sv., 1965–66); *Kulturní místopis Novojičínska* (1967); *Město na křižovatce* (průvodce po Novém Jičíně, 1968); *Z minulosti tiskařské výroby ve Valašském Meziříčí* (1972). ■ **REDIGOVAL časopisy:** *Věstník spolku Radhošť* (1931–33), *Pravda* (Val. Meziříčí, 1945); *knížnice:* *Edice mladých autorů* (1936), *Novojičko, vlastivěda Ostravského kraje* (1960–66), *Knihovna Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně* (1965–70); *sborník:* *Vlastivědný sborník okr. Nový Jičín* (1967–72). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** *Vánoční pastýřská hra* (folklorist. záznam, 1944); *Cesta staletími k socialistickému rozmachu. Výstava 650 let Nového Jičína* (katalog, 1963). ■

LITERATURA: ■ ref. *Stínohry ze tmy:* B. Slavík, *LidN* 13. 4. 1936; sl. (J. Strnadel), *Ranní noviny* 22. 10. 1936 ■; A. Sivek: *Literární život Nového Jičína*, sb. *Čtení o Novém Jičíně* (1957); ■ ref. *Kulturní místopis Novojičínska:* B. Četyna, *Nová svoboda* 4. 1. 1968; A. Závodský, *Lid. demokracie* 3. 2. 1968 ■; JD (J. Demel): *Z galerie významných rodáků a občanů města. M. B., Kult. zpravodaj města Val. Meziříčí* 1970, č. 10.

os

Bohuslav Balbín

* 3. 12. 1621 *Hradec Králové*

† 29. 11. 1688 *Praha*

Historik, autor vlastivědné encyklopedie *Čech*, který svým odborným dílem i pojednáním o dobovém úpadku českého národa zahájil myšlenkově obranný boj proti politickým a národnostním důsledkům Bílé hory; básník a dramatik, teoretik literatury, dramatu a řečnictví, pedagog, hagiograf.

Jmenoval se Bohuslav Ludvík Alois, latinsky se psal Balbinus. Jeho prapraděd Jan B. Škornice či Škornička (* kolem 1520 Hradec Král., † 16. 2. 1570 Praha) byl právník a humanistický básník z okruhu J. Hořejšovského; získal dědičný šlechtický přídomek „z Vorličné“ (psáno též „z Orličné“). B. B. byl nejmladší ze sedmi dětí Lukáše Škornice B. z V., královského purkrabího na Pardubicku. Po jeho smrti (1622) vzal zchudlou rodinu k sobě do častolovického zámku hejtman královéhradeckého kraje Otto z Oppersdorfu. Na výchovu tělesně slabého B. měla největší vliv matka, která na něj působila v duchu protireformačního katolicismu (B. byl po celý život přesvědčen, že ho před smrtí zachránila pomoc P. Marie Staroboleslavské, již ho matka obětovala). 1631 začal chodit do latinské školy u benediktinů v Broumově a po roce přešel na jezuitské školy: v Jičíně, od 1633 v Praze a od 1635 v Olomouci. Prefekt zdejší koleje Polák M. Lęczycki (Lancicius) se stal B. rádcem a přítelem až do své smrti. Pod jeho vlivem vstoupil B. do jezuitského řádu (počátkem září 1636 v Brně novicem, 1638 první řeholní slib). Humanitní studia dokončil v jezuitské koleji kladského hrabství 1639, filozofii vystudoval v Praze (1642). Již v té době se zabýval historií Čech a studiem poezie; psal také básně a překládal antická díla. Po absolvování filozofie provázal španělského jezuitu R. Arriagu, dozorce řádových studií, na jeho cestě po Čechách a poznával přitom fondy mnoha knihoven a archivů. Jako magistr filozofie (mistr svobodných umění) začal učitelskou dráhu na nižších řádových školách. 1645 mu bylo řádem uloženo studovat teologii; studium skončil 1650, ale už 1649 byl vysvěcen na kněze, 1654 vykonal řeholní sliby vyššího stupně. 1650–53 působil jako misionář v jižních a východních Čechách. Ač v této funkci získal mnoho lidí pro katolictví,

byl 1653 poslán opět učit na jezuitských kolejích (Kladsko, Český Krumlov, Praha, Brno, 4 roky Jindřichův Hradec, Jičín); učitelské praxi se věnoval celkem 13 let. Dala vzniknout jeho vysokoškolským latinským učebnicím z teorie řečnictví a z poetiky a původní tvorbě dramatické (povinností profesora rétoriky bylo složit ročně alespoň jednu hru). Na místech svého působení shromažďoval B. archivní materiál k studiu české historie a studoval práce domácí i zahraniční (patrně nejvíc vytěžil z fondů v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a v Třeboni). Průpravou k vlastnímu dějepisectví byla pojednání o historii mariánských poutních míst (o kladské Vartě, moravských Tuřanech a české Svaté hoře), vydávaná od 2. pol. 50. let. V 60. letech byl B. v Praze v klementinské koleji a mohl se věnovat výhradně historické práci; vykonal přitom řadu studijních cest po Čechách a Moravě, pobýval také ve Vídni a v Uhrách. Řádem doporučený úkol sepsat dějiny jezuitského řádu v Čechách nedokončil. 1669 měl přichystán k tisku spis *Epitome historica rerum Bohemicarum seu Historia Boleslaviensis* (Výtah z dějin českých aneb Historie boleslavská), v němž opustil hagiografický rámec, vyprávění o staroboleslavském mariánském obraze odsunul do závěru a věnoval se především dějinám Čech. Vydání díla, schváleného řádovou i arcibiskupskou cenzurou, bylo zastaveno na zákrok nejvyššího purkrabího B. I. z Martinic, který v knize našel nacionalistické a protidynastické tendence. B. byl provinciálem řádu S. Schürerem, svým odpůrcem, poslán z trestu do Klatov. Tady napsal (asi 1672–73) své nejproslulejší dílo, později nazvané *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica* (Obrana jazyka slovanského, zvláště českého). Za pomoci B. příznivců, vysokých státních úředníků J. M. z Lamberka a F. O. Kinského, a po souhlasu vatikánské a vídeňské cenzury (1674, učený císařský knihovník, P. Lambeck-Lambecius) byl spis *Epitome* ... schválen k tisku, vyšel však po úpravách až 1677. Předtím byl B. na znamení znovu získané důvěry odvolán z Klatov (1674) a poslán do opavské koleje a 1676 mu bylo dovoleno vrátit se do Prahy, kde se však nadále musel bránit útokům skrytých i zjevných nepřátel. Oporou mu byla ochrana mocných příznivců (kromě jmenovaných též arcibiskupa J. B. z Valdštejna) a podpora přátel (T. Pešina, Marcus Marci, J. Crue-

rius, J. Tanner, J. Kořínek, J. Weis, M. Bolelucský, básnířka M. B. Pichlerová aj.). Od 1679 vydával velké dílo vlastivědné *Miscellanea historica regni Bohemiae* (Rozmanitosti z historie Království českého). Rozvrhl je do 2 dílů (každý o 10 svazcích), za svého života vydal 8 knih 1. dílu a 2 knihy 2. dílu. Na spisu pracoval za pomoci písařů i v době, kdy byl raněn mrtvicí (1683 a znovu 1687) a téměř oslepl. Byl pohřben v kryptě kostela sv. Salvátora v Praze.

Těžisko B. obsáhlého latinský psaného díla je v pracích historických a vlastivědných, které jsou založeny na pečlivém pramenném studiu. Byl k němu veden poznáním, že se ztrácí kulturní svět, v němž vyrostl, a došel k názoru, že pobělohorská doba znamená pro Čechy úpadek, neboť vedle náboženství existují i jiné hodnoty, zejména vlast, jejíž kritickou situaci nemůže rekatolizace vyvážit. Prostředí, v němž působil, i osobní přátelství se šlechtou však pevně určily B. příslušnost k ideologii vládnoucích vrstev, ačkoliv jeho národní citění vyvolalo na jedné straně jeho sympatie k exulantské kultuře, zvl. ke Komenskému, na druhé straně i účastný vztah k osudu venkovského lidu. Dílo *Epitome historica rerum Bohemicarum* ... popisuje českou historii s vlasteneckým zaujetím a vyvrací věcně zlovlné urážky českého národa vyslovené cizinci. V dosavadním českém dějepisectví znamená pokrok po heuristické stránce (znalost pramenů), nikoli v kritice a interpretaci pramenů. Dobu vzniku přerostl soubor *Miscellanea historica* ..., jenž je první vlastivědnou encyklopedií Čech. Dílo mělo podat obraz minulosti a současnosti Čech po všech stránkách. V prvním dílu seznamuje s českým přírodopisem (1. kniha), s osídlením země od nejstarších dob (2. kn.), s místopisem a polohopisem Čech, zvyky obyvatelů, s jazykem a krojem (3. kn.), se světcí (4. kn.), se stavem duchovenstva v Čechách (5. kn.), s biskupy a arcibiskupy (6. kn.), s českými panovníky (7. kn.), s úředními listinami papežů, císařů, králů a knížat týkajícími se českých zemí (8. kn.), s učenci a umělci Čech, Moravy a Slezska a s dějinami pražské univerzity (9. kn., zvaná *Bohemia docta*) a s úřady království českého, se stavovským zřízením, vojenským životem (10. kn., zvaná *Liber curialis*). Druhý díl měl obsahovat úplnou českou genealogii. Hodnota *Miscellaneí* je v shromáždění a dochování namnoze unikátního historického materiálu; dílo podněcovalo pozdější, zvláště obrozené

studium v oboru politické, literární a právní historie a sloužilo mu jako pramenné východisko. Kniha *Bohemia docta* (Čechy učené) a *Liber curialis* (Kniha správní), vydané až v poslední třetině 18. stol., měly vliv i na národně obrodný proces. Politicky nejvýznamnější dílo B., jeho *Obrana* (jejíž původní obšírný latinský titul zní v českém překladu: *O šťastném kdysi, nyní zuboženém stavu Království českého...*), nabyla vpravdě epochálního významu za obrození, kdy také prvně vyšla tiskem. Z ní vycházely četné obrozené obrany českého jazyka. Význam B. básníka z velké části souvisí s jeho činností teoretickou: prakticky zkoušel, co teoreticky formuloval. Z jeho prací o rétorice a poetice se dnes nejvíce cení *Verisimilia humaniorum disciplinarum* (Nástin humanitních disciplín, 1666), zejména pro některé už moderní názory na básnickou tvorbu (důraz na básnickou individualitu, na mnohovýznamnost básnického sdělení apod.).

KNIŽNĚ: *Legatio Apollinis coelestis ad Universitatem Pragensem* (1646); *Poëma de Imagine B. Virginis S. Lucae* (Brno 1646); *Sodalis Marianus* (Olomouc 1653); *Latinitatis fugiens et parvus Cicero. Comaediae duae...* (b. d.); *In naufragio incendium...* (Olomouc 1653); *Diva Wartensis seu Origines et miracula Magnae Dei hominumque Matris Mariae...* (1655); *Diva Turzanensis seu Historia originis et miraculorum magnae Dei Matris Mariae* (Olomouc 1658); *Examen melissaeum seu Epigrammatum libri 5...* (1663); *Vita venerabilis Arnesti I. archiepiscopi Pragensis* (1664); *Diva montis sancti seu Origines et miracula magnae Dei... Matris Mariae...* (1665); *Syntagma historicum, quo... comitum de Guttenstein origines exhibentur. — Vita Beati Hroznatae* (1665); *Přepodivná matka svatohorská...* (1666); *Verisimilia humaniorum disciplinarum seu Iudicium privatum de omni litterarum... artificio* (1666); *Dissertatio historico-politica...* (1668); *De martyrio P. Joannis Ogilbaci* (1671); *Epitome historica Rerum Bohemicarum seu Historia Boleslaviensis* (1677); *Quaesita oratoria seu Eloquentiae praecepta* (1677); *Miscellaneorum historicorum Bohemiae decad. I* (liber 1, qui historiam naturalem complectitur 1679, liber 2 popularis seu De Bohemiae populo et veteribus et novis incolis 1680, liber 3 topographicus et chorographicus... 1681, liber 4 hagiographicus seu Bohemia sancta 1682, liber 5 parochialis et sacerdotalis 1685, liber 6 archiepiscopalis 1648, liber 7 regalis seu De ducibus et regibus Bohemiae historia 1687, liber 8 epistolaris 1688, sv. 1); *Miscellaneorum historicorum Bohemiae decad. II* (liber 1 proemialis ad stemmatographiam Bohemiae 1687, liber 2 Tabularium stemmatographicum 1687); *Brevis tractatio*

de amplificatione oratoria (1688); přispěl asi 12 články do díla W. Gumpenberga *Atlas Marianus* (Mnichov 1673); — posmrtně: *Vita... P. Nicolai Lancicii...* (1690); dále viz EDICE. ■ VYDAL: *Auxilia Poëticae seu Epitheta J. Bucellini* (Videň 1637, Praha 1659); *Tractatus de jure coronandi Reges Bohemiae a Moguntino ad Pragensem Archiepiscopum translato...* (1677). ■ EDICE: *Syntagma Lobkowiczianum* (b. d.); *Syntagma... familiae comitum de Kolovrat* (1767, ed. J. Diesbach); *Tabularium...* i. e. *Genealogicae Tabulae* (1770, ed. J. Diesbach); *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica praecipue Bohemica* (1775, ed. F. M. Pelcl); *Bohemia docta* (3 sv., 1776—80, ed. R. Ungar, 1777 ed. P. Candidus); *Addimenta ad praefationem in libros erectionum* (1792, ed. V. M. Rokos); *Liber curialis seu De magistratibus et officialis curialibus Regni Bohemiae* (1793, ed. J. A. Riegger); *Relatio progressus in extirpanda haeresi, 1661—1678* (ed. A. Rezek), *Věstník KČSN* 1892; — (*překlady do češtiny*): *Život s. Jana Nepomuckého...* (1684, přel. asi J. I. Dlouhoveský); *Život s. Jana Nepomuckého...* (1698, překladatelé neznámi); *Obrana jazyka slovanského, zvláště českého* (1869, přel. E. Tonner, 1923, přel. J. Dostál); *Verisimilia humaniorum disciplinarum. Nástin humanitních disciplín* (1969, přel. B. Ryba); — (*ukázky*): F. Žák: *Z epigramů B. Balbína T. J.*, *Vlast* 1907/08; Z. Kalista in *České baroko* (1941, dva listy, ukázky z Otázek řečnických, z Obrany, ze svatojanské legendy a ze životopisu Arnošta z Pardubic); *Krásy české země* (1970, z *Miscellaneí* 1, přel. H. Businská). — (*Korespondence*): Ch. A. Peschek: *Briefwechsel zwischen Christ. Weisse und B. B., Neues Lausitzisches Magazin* 1833; A. Patera: *Dopisy B. B. ke Kristianu Weissovi z 1678—88*, *Věstník KČSN* 1888; A. Patera: *Dopisy B. A. Balbína k opatu tepelskému Raimundu Wilfertovi a knězi téhož kláštera Aloisovi Hackenschmidtovi z let 1664—1667*, *Věstník KČSN* 1888. ■

BIBLIOGRAFIE: J. Truhlář: *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum* (1906); A. Rejek: P. B. Balbín T. J. Jeho život a práce (1908); J. V. Šmák: *Zpráva o literární pozůstalosti B. B. uložené v knihovnách kanonie strahovské a Muzea Království českého*, *Věstník ČAVU* 1915; *Knihopis č. 939—947*. ■ LITERATURA: S. Vydra: *Leben und Wirken Bohuslav Alois Balbíns* (1788); A. Rejek: P. B. Balbín T. J. Jeho život a práce (1908); J. Pelikán: *Balbínovy pomůcky a prameny* (1936); V. Ryneš: *Vyhnanství P. Bohuslava B.* (1940); K. Krofta: *O B. dějepisci* (1938); J. Strakoš: *B. B.* (Brno 1939); Z. Kalista: *B. B.* (Brno 1939, 2. rozšíř. vyd. 1947). ■ F. M. Pelcl in *Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten...* (1786); K. Havlíček Borovský: *Bohuslava B. Obrana národu slovanského, obzvláště českého*, *Slovan* 20. 5. a 29. 5. 1850 → *Politické spisy* 3 (1900—03) a *O literatuře* (1955); J. Tonner in *B. B.: Obrana jazyka slovanského...* (1869); A. Rybicka:

Balbinové, jinak Škornicové z Vorličné, ČČM 1871; J. Jireček: Rukověť 1 (1875); F. Menčík: B. B., ČČM 1888 + B. B. Životopisný nástin, Světozor 1888 + Petr Lambeck a Balbínova Epitome, Věstník KČSN 1889; J. Truhlář in Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894); F. Lepař: Doplnky životopisné a knihopisné z Balbinova spisu Historia collegii Giczinensis societatis Jesu, ČČM 1895; J. Hanuš: B. Balbína Bohemia docta, ČČH 1906; A. Pražák in Christian Weisse a jeho vztah k Čechám (1907); J. Hanuš: ref. A. Rejzek: B. B., ČČH 1909; J. Hanuš in Mik. Ad. Voigt (1910); J. Morávek: Schmidl, Balbín a Ware. Příspěvek k jezuitské historiografii v Čechách, ČČH 1913; J. Truhlář: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1913; J. Hanuš in F. M. Pelcel (1914); J. Salaba: B. B., Lid 1921, č. 232–234; J. Herben: Balbínství, Čes. slovo 6. 7. 1923; J. Dostál in B. B.: Obrana jazyka slovanského... (1923); J. Prokeš: Osudy prvního vydání Balbínovy Obrany jazyka českého, ČČM 1925; B. Ryba: Literární činnost Karla Kolčavy, ČMM 1926; O. Květoňová-Klímová: Styky B. B. s českou šlechtou pobělohorskou, ČČH 1926; F. M. Bartoš: Zapadlý spisek B. B. o sv. Václavu, ČČM 1927; J. Volf: Balbínova Rozprava na obranu českého jazyka, Kult. zpravodaj 1927; O. Brambora: B. a Havlíček, Zvon 1928/29; E. Kubíček: Národní vědomí českých jezuitů až po dobu B., 17. výr. zpráva čes. arcibiskupského gymnázia v Praze XIX. za šk. rok 1929/30; W. Bobek: Estetické záujmy a barokové elementy v díle B. B., Sborník Matice slovenskej 1930 + B. B., Sborník fil. fak. Univerzity Komenského, Bratislava 1932; J. Muk: Jindřichův Hradec v životě a díle B. B., Ohlas od Nežárky 1935; J. Vašica in České literární baroko (1941); Z. Kalista in České baroko (1941); A. Pražák in Národ se bránil (1945); V. Ryneš: B. B. a Kladsko, Vyšehrad 1945/46; J. Brambora: Úkoly bádání o B., Slovesná věda 1947/48; K. Pletzer: B. excerpta z českobudějovické kroniky, Jihočes. sb. historický 1955; in sb. O barokní kultuře (Brno 1968); F. Svejkský: B. B. jako teoretik divadla, Čs. rusistika 1968; M. Kopecký in Dvě kapitoly o českém a polském řečnictví, SPFF Brno 1968; A. S. Myřnikov: K voprosu o formach projavlenija slavjanskogo samosoznaniya v češskom obščestve XVII v., Slavia 1970; K. Krejčí: Obrany českého jazyka ze stanoviska literárního druhu, AUC Praha, Philologica 2–4, Slavica Pragensia 1970; H. Businská in B. B.: Krásy české země (1970); V. Hanýk: B. B. v Jičíně, Pochodeň 18. 12. 1971; J. Hrabák: Velký obránce české řeči, Tvorba 1971, č. 50; J. Kadlec: B. B., Katolické noviny 1971, č. 48; Z. Kalista: B. B., Lid. demokracie 4. 12. 1971; J. Kříž: B. odkaz národu, Rovnost 3. 12. 1971; E. Petruž: B. B. literárně-historický, Studia Comeniana et historica 1971; J. Hejnic: B. cesta za antikou, LF 1974; in sb. Antika a česká kultura (1978).

zdt

Aleš Balcárek

* 21. 2. 1840 Šumvald u Uničova

† 1. 5. 1862 Praha

Předčasně zemřelý lyrický básník, publicista.

Vl. jm. Alexandr B. Pocházel z rodiny vesnického hostinského. Brzy po narození mu zemřela matka a jako patnáctiletému i otec. Od té doby se B. udržoval na studiích kondicemi a až do konce života existenčně strádal. V osmi letech byl dán na výměnu do blízké německé vesnice, odkud docházel do triviální školy v Uničově (1848–51), další rok navštěvoval hlavní školu v Olomouci a od 1852 tamější gymnázium (jako zpěvák fundatista u Sv. Mořice). V Olomouci se národnostně uvědomil a účastnil se různých vlasteneckých akcí; pro konflikty s ředitelem ústavu odešel před maturitou 1860 do Vídně, kde chtěl dostudovat. Pro bídu se mu to však nepodařilo; živil se opisováním not a podomním obchodem s českými knihami. 1861 získal přispěním nakladatele Vilímka místo korektora v jeřábkovské tiskárně v Praze a dal se zapsat na pražskou techniku. Již po roce však — se zdravím podlomeným životními a existenčními útrapami — podlehl ve všeobecné nemocnici úrazu, který si přivodil v poblouznění pádem z Koňské brány. B. pohřben na Olšanském hřbitově, kde zpíval Hlahol a obřady vykonal V. Štulc, se stal smuteční slavností mladých Moravanů v Praze; jejich péčí byl také B. hrob označen pomníkem s nápisem Zhynulá naděje. Svým tragickým osudem se B. stal pro literární generaci 60. let romantickým symbolem předčasně zlomeného talentu a uctívaným ideálem básníka bouřliváka.

B. psal básně od 1859, publikovat začal v době vídeňského pobytu. Výchozí slovanské nadšení a vznícený vlastenecký idealismus se v jeho verších promítá do kultu staré moravské slávy a jednoty Čechů, Moravanů a Slováků; po výrazové stránce zde B. navazuje na kollárovskou znělku nebo na lyriku Rukopisu královédvorského. Vedle idealizujícího patosu jeví však jeho poezie i silný smysl pro sociální skutečnost, bídu a národnostní útlak své doby (zřetelným zdrojem tu byl básníkův osobní úděl). Podstatnou část B. básnického odkazu tvoří subjektivně laděné verše filozofující o hořkosti života a lidského osudu (*Stesky osi-*

řelého), v nichž B. překonává kollárovske idealizování a směřuje k modernějšímu básnickému projevu, jak jej tehdy představovali Neruda a májovci; sblíží je tak moravské literární snahy s novými vývojovými tendencemi básnictví. — Kromě poezie psal B. i zprávy o soudobých událostech do moravských časopisů a kompilační poučné články.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Moravan, Slavomír Pustimský, Slavomír Pustinský; α, Aleš B., B., Sl., Sl. B. P., Sl. P., S. P. ■ PŘÍSPĚVKY in: alm. Dunaj (1861); Hvězda (od 1861); Lípa slovanská (Videň, od 1861); Lumír (od 1862); Moravan (od 1862); Pěstoun moravský (od 1862); Slavnostní album Cyril a Metoděj na rok 1863; Větec (Olomouc, od 1860). ■ KNIŽNĚ (posmrtně). *Beletrie*: A. B. Pozůstalé básně (1862, usp. F. Brzobohatý); Moravana A. B. Zůstalé básně (1874, usp. F. A. Urbánek); Básně Moravana A. B. se zbytky jeho deníku a korespondence (1913, usp. M. Hýsek). — *Výbor*: Výbor z díla A. B. (1937, usp. B. Slavík. ■

LITERATURA: sb. Zhynulá naděje (1940, usp. M. Rusinský). ■ J. Neruda: A. B., Rodinná kronika 1862 + Básně A. B., Hlas 26. 8. 1862, obojí → Literatura I (1957); Sl. B. (V. K. Šembera): A. B., Hvězda 1862; Autobiografie básníka A. B., Světozor 1873; J. Tauer: Zmařený květ, Vesna 1882; M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849—1885 (1911) + in Básně Moravana A. B. (1913); Pamětní list světlé památce A. B., zvl. příl. Mor. venkova 8. 6. 1912; F. W.: Úmrtí den moravského spisovatele A. B., Pozor 1912; B. Slavík in Výbor z díla A. B. (1937); M. Hýsek in Ztrhané struny zvuk (1940); E. A. Hruška in Romantické Olšany (1940); B. Václavek: Zhynulá naděje, LidN 21. 1. 1940 → Literární studie a podobizny (1962); jh. (J. Husička): Elegický idealista, sb. Litovelsko (1947); J. Koudelák: Balcárek Slovan, Stráž Moravy 1947, č. 10; J. Polák: Básník bojovník, sb. Severní Morava (1963).

ll

Obecnou školu vychodil B. ve Vizovicích, reál. gymnázium v Holešově (1919—28), na filoz. fakultě UK v Praze vystudoval češtinu a latinu (abs. 1932). Učil od 1934 na reál. gymnáziu v Místku a 1936—52 na gymnáziu a průmyslových školách ve Zlíně (Gottwaldov); 1941—45 byl vězněn gestapem. 1952—68 působil jako krajský školní inspektor v Gottwaldově a Brně, na odpočinku žije v Gottwaldově. Spolupracoval s brněnským a ostravským rozhlasem, na zlínském kulturním životě se podílel jako člen divadelní rady Divadla pracujících (od 1946) a blízký spolupracovník časopisů Meziaktí (1940—46) a Tep kulturního Zlína (1946—48).

V přírodní lyrice vyšel B. z citové rozbouranosti a formální uvolněnosti expresionismu a dospěl k zbásňování abstraktních témat viny, hrůzy a trestu. V posledních dvou sbírkách se B. křečovitý výraz oprostil a zjednodušil: cyklus *Město* oslavil průmyslovou práci a baťovské budovatelství, ve verších z koncentračního tábora (*Zpěvy ticha*) vyústily záznamy vlastního utrpení do myšlenek na budoucí pomstu. Časopisecky uveřejňoval B. též povídky, aforismy, články o kulturních a politických událostech a literární recenze. Napsal i učebnici estetiky pro průmyslové školy.

ŠIFRA: bck. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čin (od 1932); Forum (od 1928); Hlas revoluce (od 1951); Lid. noviny (od 1935); Lit. kruh (od 1936); Meziaktí (od 1940); Nár. osvobození (od 1932); Naše pravda (Gottwaldov, od 1945); Odborná škola (od 1952); Rozhledy po literatuře a umění (od 1933); Tep kulturního Zlína (od 1946); Zvon (od 1931). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Spory a tvar (BB 1929); Ozvěny (BB 1932); Vyznání dne (BB 1936); Město (BB 1939); Literární estetika (učebnice, 1940); Zpěvy ticha (BB 1945). — *Ostatní práce*: Památník odboje na Ploštině (1975). ■

LITERATURA: B. V. (Václavek): Nové knihy (ref. Spory a tvar), Index 1930; J. V. P. (Pleva): Nové knihy (ref. Ozvěny), Index 1932; A. Kostohryz: ref. Vyznání dne, Rozhledy 1936; ■ ref. Město: B. Slavík, LidN 30. 10. 1939; V. Hrbek (Z. Kalista): Lyrická tříšť, Lumír 1939/40. ■

pb

Jaroslav Josef Balcárek

* 23. 3. 1907 Vídeň

Lyrický básník, publicista.

Vl. jm. Josef Balcárek. Jeho otec pracoval před první světovou válkou jako dělník ve Vídni.

Milena Balcarová

* 24. 10. 1905 *Praha*† 4. 3. 1945 koncentrační tábor *Ravensbrück*

Autorka divadelních a rozhlasových her převážně veseloherního žánru, prozaička.

Provd. Fischerová, manželka filozofa Josefa Fischera. Studovala na reál. gymnáziu a obch. akademii v Praze (mat. 1924), pak herectví u členky Vinohradského divadla A. Iblové. Nejprve působila několik sezón v avantgardním Divadle Na slupi, v jehož čele tehdy stál J. Frejka, později jako hlasatelka a recitátorka Čs. rozhlasu v Praze. 1936–39 měla profesionální angažmá v divadle Akropolis na Žižkově a zároveň působila jako host na vinohradské scéně Městských divadel pražských. 1940 byla lektorkou v literárním oddělení Čs. rozhlasu. 1941 byla zatčena pro ilegální činnost, od 1942 vězněna v koncentračním táboře v Ravensbrücku, kde zemřela v plynové komoře; i její manžel J. F. byl popraven nacisty.

Kromě jediného románu (*Můj bratr Giulio*), vyprávějícího o svízelné cestě herečky za poznáním smyslu života i vlastní umělecké tvorby, spadá celé dílo B. do oblasti dramatu. Jde o tři jevištní komedie, které se na sklonku předmnichovské republiky a počátkem okupace hrály na pražských scénách sice s úspěchem, nepřekračovaly však rámec tehdy běžné komediální produkce, vycházejíce vstříc dobovému vkusu jak volbou aktuálně přitažlivých námětů, tak způsobem zpracování, budujícím účín převážně na komice situací; v *Olympijském vítězi* se navíc uplatnila i komika jazyková. Druhý pól dramatického slohu B. představuje rozhlasová hra (uvedená až po květnu 1945) *Zlatý pramen*, rozvádějící pohádkový námět o matce, která s nově získanou krásou prostřednictvím zázračného pramene ztrácí lásku milovaného syna.

PŘÍSPĚVKY in: Hvězda (1934–40); Lada; Pestré květy (od 1928); Studentský časopis (od 1927); Ženský svět. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Babička nekandiduje (D 1937, i prem.); Olympijský vítěz (D 1940, i prem.); — posmrtně: Můj bratr Giulio (R 1945). ■ SCÉNIK-KY. *Hra*: Pokušení po přeslici (1939). ■

LITERATURA: A. M. P. (Píša): ref. Babička nekandiduje, Večerník PL 24. 4. 1937; A. M. B. (Brou-

sil): ref. Olympijský vítěz, Venkov 7. 9. 1940; an.: Umučení a popravení, Divadlo 1945/46, s. 94; I. Lišutin: Interpretka moderního ženství, Div. zápisník 1945/46; ■ ref. Můj bratr Giulio: kd (E. Konrád), Svob. noviny 31. 1. 1946; J. S., Akord 1945/46 ■; F. Hais in Městská divadla pražská za okupace, sb. Theater-Divadlo (1965).

vk

Jiří Balda

* 4. 8. 1890 *Chrudim*† 8. 3. 1968 *Praha*

Dramatik, autor tzv. lidových veseloher a operetních libret, divadelní publicista, upravovatel cizích divadelních předloh, překladatel z francouzštiny a němčiny.

Na B. vývoj měl rozhodující vliv jeho poručník dr. K. Pippich (1849–1921), známý chrudimský divadelník. Po ukončení gymnázia v Kutné Hoře nastoupil B. v dubnu 1909 u divadelní společnosti J. K. Bittla v Kouřimi. Byl jedním z prvních členů Svazu českého herectva (stavovská organizace založená 1909) a později jeho dlouholetým funkcionářem. Než 1926 trvale zakotvil v Praze, prošel celou řadou angažmá u kočovných divadelních společností, kde působil i jako režisér a příležitostný autor. Zvlášť významné kapitoly jeho hereckého života znamenalo angažmá u České činohry, dále pak období kladenské a angažmá v Brně. V Praze byl B. dramaturgem v řadě činoherních a zpěvoherních divadel, po 1945 působil též v divadle v Plzni a v Karlových Varech (1947–50). V 50. letech pracoval v kádrovém oddělení ministerstva kultury (sociální postavení herců). Pro nemoc odešel 1957 do důchodu, zemřel po srdečním záchvatu a byl pohřben v Praze.

Autorem divadelních her se B. stal shodou okolností, když divadelní společnost, u níž právě působil, neměla dostatek vhodného repertoáru; proto začal B. zpracovávat pro divadlo cizí náměty i texty. Z prací napsaných a uvedených před 1914 měly největší ohlas hry

Dobrodružství detektiva Franka a Junáci Černé Hory, aktuální zejména v letech balkánských válek. Těžiště B. divadelně dramatické tvorby leží však v letech meziválečných a v protektorátním období. Tato B. produkce zahrnovala komické výstupy, skeče a jednoaktovky, stejně jako hry celovečerní, mezi nimiž měly zřetelnou převahu lidové veselohry, situační frašky a hry se zpěvy a tanci. B. látkový a tematický rejstřík byl rovněž široký: sahál od her, které se dotýkaly dobových politických problémů — revoluční aktivity lidových mas počátkem 20. let (*Internacionála smrti; Žaluji*, podle Barbussova Ohně), legionářské legendy (*Nevěsta legionářova*), ohrožení republiky nacistickou agresí a boje proti páté koloně (*Nám je hej*) —, až po jevištní hříčky, které chtěly jen rozesmát a pobavit nenáročného publikum. Od počátku 30. let patřil B. k nejúspěšnějším a nejvyhledávanějším operetním libretistům (některá libreta napsal ve spolupráci s jinými zkušenými divadelníky — J. Kohoutem, J. Sedláčkem, A. Fenclem aj.), na jeho texty komponovali hudbu téměř všichni tehdejší skladatelé českých operet: R. Piskáček (B. první spolupracovník v oboru operetní hudby), J. Beneš, J. Jankovec, K. Moor, J. Stehlíský, V. A. Vipler, R. L. Vašata aj. Převážná část B. zpěvoherní produkce byly v podstatě frašky se zpěvy, psané většinou nakvap, obměňované nejen na zkouškách, ale i po premiéře. Na jejich počátku stál vtíp, situační i slovní, a kolem něho byl obvykle zosnován příběh s postavami operetních stereotypů (první milovnícký pár, naivka, mladokomik, starokomik, komická stará atd.); právě tímto důrazem na komickou stránku se B. spolu s ostatní českou operetní produkcí nejvíce lišil od svých zahraničních příkladů a vzorů.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: RIX, Tom Rix; J. B. ■ PRÍSPĚVKY in: Čes. scéna (od 1933); sb. Čes. herec (1940); Divadelní svět (od 1920); Divadlo (od 1924); Lid. jeviště (1947—48); Pracovník umělecké a kulturní služby; Svoboda (Kladno, 1925—28). ■ KNÍŽNĚ. *Beletrie*: Nevěsta legionářova (D 1919, i prem.); Děvčátko se zlatými vlasy (D b. d., 1920); Neodolatelná Olga (D 1921, prem. 1920; 2. vyd. 1923 s tit. Bobeček z ministerstva, prem. 1922, hráno s tit. Není nad protekci); Karel Poslední (D 1922); Můj mužíček je anděl (D 1922); Víra, naděje, láska (D 1922); Ta naše valůta (D 1922, i prem.); Žaluji (D 1922, prem. 1921, na motivy Barbussova románu Ohně, hráno pod tímto tit.); České děvče — srdce zlaté (D

1923, hráno též s tit. U zklamaného milence); Divočká Mařka (D 1923, i prem.); Filmový nápadník (D 1923, hudba J. G. Renner); Pod závojem temné noci (DD 1923, i prem.); Tři hubičky v tunelu (D 1923); Boženčino štěstí (D 1924, i prem.); Dobrý člověk a silní jedinci (D 1924, prem. 1925); Firma Píškot, Čaplin a spol. (D 1924, i prem.); Kolo dokola se točí (D 1924); Novoroční sen (D 1924); Pan Švejk se žení (D 1924, i prem.); Revoluční převrat (D 1924, prem. 1925); Slečinka s mikádem (D 1924, i prem., hráno též s tit. Dolarový strýček, hudba E. Starý); Stíny minulosti (D 1924); V ženě se nevyznáš (D 1924, i prem.); Andulka šafářova (D 1925, i prem., hudba E. Starý); Armáda špásu (D 1925, i prem.); Český Kašpárek aneb Jak Kašpárek s Honzou čerta vyplatili (D 1925, i prem.); Dědička pěti miliónů (D 1925); Děti práce (D 1925, hudba K. Moor); Internacionála smrti (D 1925, hráno též s tit. Život proletáře); Já se ženit nebudu (D 1925, i prem.); Komu patří ta kráska (D 1925, prem. 1924); Panenka pro štěstí (D 1925, i prem., hudba K. Moor); Politická legitimace (D b. d., 1925); Pozor na muže (D 1925, i prem., hráno též s tit. Kdopak může hlídat dnešního muže, hudba J. A. Ridley); Radiová princeznicka (D 1925); Růže z hor (D 1925, prem. 1924, hudba F. Havelka); Šíml (D 1925); Univerzální dědic (D 1925, i prem.); Všechny ženy jsou stejné (D 1925, prem. 1926); Zlaté tele (D 1925, i prem.); Známost z veletrhu (D 1925); Ženich se zaječím srdcem (D 1925); Česká srděčka (D 1926, i prem.); Čertisko (D 1926, i prem., hráno též s tit. Čertova holka); Do Nového roku (D 1926); Hloupé děvče z naší vesnice (D 1926, i prem., hudba E. Starý); Irenčino vítězství (D 1926, i prem., hráno též s tit. Venoušku, ožeň se!); Jarka svěhlavička (D 1926, prem. 1925); Jeden si ji musí vzít (D 1926); Křižník Potěmkin (D 1926); Mlsné kočičky (D 1926, i prem.); Muž a žena v manželství (D 1926, hudba K. Moor); Pod praporem síly (D 1926); Tisíc a jedna hubička (D 1926, prem. 1925); Ty ani nevíš, jak tě mám ráda (D 1926, i prem., hudba J. Jankovec); U božích muk (D 1926); V zajetí křížovců (D 1926, i prem.); Vše pro dítě (D 1926, i prem.); Všemi zbožňovaná Lenička (D 1926, i prem., hráno též s tit. Lenička z lesa); Záhada jednoho dne (D 1926); Zámorský strýček (D 1926, i prem., hráno též s tit. Dolarová nevěsta); Hružostrašná silvestrovská noc (D 1927, hráno též s tit. Starý novému musí ustoupit); Krejčovic Fanynka (D 1927, i prem.); Mamka Baculka (D 1927); Milionářem snadno a rychle (D 1927); Není Mikuláš jako Mikuláš (D 1927); Páně manželův zástupce (D 1927, prem. 1928); Panna, která řekla ano! (D 1927, i prem., s E. Brožíkem a J. Armandem = pseud. A. Fencla, hudba R. Piskáček); Papínkova nová ženuška (D 1927, hudba E. Starý); Slečna obchodvedoucí (D 1927); Sváteční lovci (D 1927); Ševče, drž se kopyta! (D 1927, i prem.); Toniček ze vsi (D 1927, hráno též s tit. Když láska zbloudí); Tři dceryšky na vdávání (D 1927, i prem.); Vesničtí pali-

čáci (D 1927); Ženy světem vládnou (D 1927, prem. 1926); Do třetice všeho dobrého (D 1928); Když jsme byli ještě dětmi (D 1928); Komtesčin pasáček (D 1928); Lásky Rudolfa Valentina (D 1928, i prem.); Mír, mír, mír! (D 1928); Něco o těch světových katastrofách (D 1928); Rozluštění (D 1928); Široká žádá strýce Sama (D 1928); Dům „U tří chlapečků“ (D 1929); Děvčátko se zlatými vlásy (D 1929, i prem., hudba E. Starý); Nad první lásku v světě není (D 1929, prem. 1928, hráno též s tit. Vždyť jen ta Praha...); Plavky na Olze (D 1929, hráno též s tit. Že by Olinka...?); Pod policejním dohledem (D 1929); Princezna z pastoušky (D 1929); Tatínkovy mozoly (D 1929); V sedmém nebičku (D 1929, i prem.); Český voják na frontě (D 1930); Od rána do večera (D 1930, hráno též s tit. Zas nová aféra!); Čím dobude-me lásky žen (D 1930, i prem., hráno též s tit. Srdce v zajetí); Justinčin omyl (D 1930, hráno též s tit. Je pan Silvestr Luňáček vinen?); Miss Czechoslovakia (D 1930, prem. 1931, hráno též s tit. To je ta, kterou hledám); Naše zlatá babička (D 1930, i prem.); Nejhezčí nožky z republiky (D 1930); Nepřítel v domě (D 1930); Novoroční případ Benjamina Baťulína (D 1930); Papouščí nemoc (D 1930, i prem., hráno též s tit. Papoušek a Capoušek); Počkej až na Mikuláše (D 1930); Podkrovní světnička (D 1930); Policie je na stopě (D 1930); Slunéčko k nám přišlo (D 1930); Sňatkový podvodník (D 1930); S troškou do mlýna (D 1930); Tajemství „Blažené studánky“ (D 1930, i prem.); V cizím kabátě (D 1930, prem. 1929); Za pět minut svoji! (D 1930, s F. Vratislavem); Černá maska (D 1930); Děvče na roztrhání (D 1931, prem. 1930, hudba K. Moor); Firma se nám kazí (D 1931, i prem.); Dvě srdce ve tři čtvrtě na sedm (D 1931); Ideální manželství ševce Šidla (D 1931, hráno též s tit. Silvestrovské námluvy); Když má teta nebezpečná léta (D 1931); Lidé zlatí — já jsem milionář! (D 1931, i prem., hudba J. Vařata); Madame, já vše platím (D 1931, i prem., s E. Brožíkem, hráno též s tit. Potrestaný Anatol); Ožeňte se, bude vám líp (D 1931); Počkám až na Nový rok (D 1931); Pro každé srdce něco (D 1931, i prem., hráno též s tit. Srdce ve varu); Prodaná babička (D 1931, i prem.); Románek z české vesničky (D 1931, i prem., hudba K. Moor); Starý a mladý Mikuláš anebo Co se stalo naší Dáše, když čekala Mikuláše (D 1931); Zločin matky Bernáškové (D 1931, prem. 1930); Amor ve vojenské uniformě (D 1932, prem. 1931, hráno též s tit. Život vojenský, život veselý); Sedm děvčat v uniformě (D 1932, prem. 1931); Kašpar, Melichar, Baltazar na námluvách (D 1932); Kašpárek a zlý čaroděj Muncifinus (D 1932); Na roky podmíněčně (D 1932, i prem., hráno též s tit. Revoluce v rodině, hudba E. M. Vo-dička a A. Jiřka); Kampak s ohněm na hasiče (D 1934, s J. Borovcem); Mužičku, nezlob se! (D 1934, i prem.); Na sv. Annu (D 1934, i prem., s J. Slávikem, hudba J. Jankovec); Na Svatém Kopečku (D 1934, prem. 1933, s R. Nižkovským, hudba V. A. Vipler);

Pokání sv. Bolfánka (D 1934); Lojzička (D 1935, prem. 1934, s J. Kohoutem a J. Slávikem, hudba J. Jankovec); Jen ty a já (D 1936, prem. 1935, s R. Nižkovským, hudba J. Jankovec); Kudy, kudy cestička (D 1936, i prem., s R. Nižkovským, hudba V. A. Vipler); Kukačka (D 1936, i prem., s E. Kašparem a J. Chlumeckým, hudba J. Jankovec); Odtroubeno (D 1936, i prem., s R. Nižkovským, hudba J. Jankovec); Pro tebe, maminko! (D 1936, i prem., s J. Kohoutem, hudba E. Fiala); Cikánská princezna (D 1937, prem. 1936, s J. Kohoutem s R. Nižkovským, hudba J. Jankovec); Vrabčák (D 1937, i prem., s E. Kašparem, hudba J. Jankovec); Nám je hej! (D 1938, i prem., s J. Kohoutem, hudba J. Stelibský); Děvče z přístavu (D 1940 i prem., s K. Melíškem, J. Chlumeckým a V. Sýkorou, hudba J. Jankovec); Co Čech, to muzikant (D 1941, prem. 1940, hudba R. L. Vařata); Pěšinka do nebe (D 1942, i prem., s E. Vrbou); Pět dní u nebe (D 1957, s L. Baldovou, hudba A. Sklenář); Jeden den v pekle (D 1958, hudba E. Fiala); Muzikantská Liduška (D 1960, i prem., s O. Šafránkem, hudba J. Fiala). — *Překlady a adaptace*: Pýcha předchází pád (1920, hráno též s tit. Kletba mamonu, podle F. Židlického); Dáma v šedém úboru (1923, podle G. Ohneta); Vrah své ženy (1923, podle A. Bissona); Enšpígl aneb Každou chvíli jiná čtveráctví (1926, podle J. N. Nestroye a J. K. Tyla); Ve stavu obležení (1927); Perle panny Serafinky (1929, podle J. K. Tyla, s E. Brožíkem, hudba R. Piskáček); Tajemství májového jitra (1932, podle J. Snížka); Poslední desetník (1941, podle J. K. Tyla, s V. Vránou, hudba R. Piskáček). ■ **SCÉNICKY**. *Hry*: Dobrodružství detektiva Franka (1912); Junáci Černé Hory (1912); U Svatého Antoníčka (1932, s A. Fenclem, hudba J. Beneš); Hanáctí dragouni (1934); Na šťastné planetě (1939, s K. Melíškem); Píseň domova (1939, s L. Bromem, hudba J. Beneš). ■ **REDIGOVAL časopisy**: Česká scéna (1933); Divadlo (1934–43, s J. M. Kvapilem a B. Stejskalem); Pracovník umělecké a kulturní služby (1947, s L. Kraftem); Lidové jeviště. Měsíčník kladeckého divadla (1947–48); *knižnici*: Krupičkova knihovna lidových divadel (1926); *sborníky*: Český herec. Sb. Svazu čes. herectva 1909–1939 (1940, s A. Mazačem a V. Novákem); První celostátní konference Svazu zaměstnanců umělecké a kulturní služby, 14. a 15. června 1947. Zpráva o činnosti ROH Svazu umělecké a kulturní služby (1947). ■

LITERATURA: M. M. (Majerová): Hry pro naše ochotníky (ref. Internacionála smrti), RP 12. 4. 1925 + Křižník Potěmkin na jevišti, RP 23. 11. 1926; rf. (R. Fleischer): Lidové divadlo v Juliánově (ref. Oheň), Dělnická rovnost 10. 5. 1931; -jk-: ref. inscenace Na Svatém Kopečku, Haló noviny 1933, č. 49; J. M. Kvapil: J. B. je už padesátníkem, Divadlo 1939/40; L. Pacák in Opereta. Dějiny pražských operetních divadel (1946); Opereta 62. Sb. statí a příspěvků ke konferenci o hudebně zábavném divadle v Praze 1962 (1962); R. Budiš in Nápad monsieur

Offenbacha (1970); V. Kudělka in Perly paní O. Úvod do studia české operety (1976).

vk

Vojtěška Baldessari Plumlovská

* 17. 4. 1854 Plumlov

† 31. 3. 1934 Olomouc

Autorka divadelních her pro děti a mládež i her pro loutková jeviště, spojujících pohádkový námět s ušlechtilým mravním naučením a radostným vztahem k životu.

Vl. jm. V. Baldessariová. Pocházela z česko-německé rodiny úředníka, působícího na různých místech rakousko-uherské monarchie. Od 1872 žila v Černovicích v tehdejší Bukovině, kde po soukromém studiu dosáhla na učitelském ústavu aprobace pro německé školy. Po návratu na Moravu vyučovala nejprve 2 roky na německé škole v Rýmařově, později 7 let ve Šternberku a od 1881 v Kroměříži, kde setrvala až do svého penzionování (1906); teprve tam po odborné zkoušce z češtiny začala vyučovat na české dívčí obecné škole. Sem spadají i počátky její literární a divadelně dramatické činnosti: povzbuzována zájmem Spolku divadelních ochotníků v Kroměříži začala psát hry pro děti; první z nich (*Svatoň a Milena*) uvedla Sukova divadelní společnost 20. 11. 1889. Řadu her napsala B. přímo pro kroměřížské jeviště (svědčí o tom mj. skutečnost, že se v nich vyskytují zmínky o konkrétních osobách, které tehdy v Kroměříži žily). Od penzionování až do smrti žila na odpočinku v Olomouci.

Mladistvé práce, verše ovlivněné příkladem Hálkovým a Rubešovým, byly pouze průpravou k pozdější rozsáhlé produkci divadelně dramatické, v níž nezapřela učitelku snažící se do každé z her vložit mravní ponaučení, popřípadě rady do života. Tyto hry, jichž během své literární činnosti napsala několik desítek, vznikly většinou jako pohotové adaptace pohádkových předloh, ať už přímo folklórních, nebo zpracovaných dříve jinými autory; počí-

taly nejenom s dětským publikem, s jeho vnímavostí, fantazií a rozumovými schopnostmi, ale také s dětskými interprety. Jen sporadicky se B. pokoušela též o hry pro dospělé (např. volná adaptace Andersenovy pohádky *Matka*, uvedená v sezóně 1921–22 na jevišti Městského divadla v Olomouci). Většina divadelních textů se dočkala jevištního provedení i knižního vydání, některé byly dokonce přeloženy i do francouzštiny, němčiny, srbocharvátštiny a slovinštiny. Pro B. bylo charakteristické prolínání pohádkových a realistických prvků; poměr obou složek nebyl ve všech hrách stejný. Na přechodu od her pohádkových k obrazům ze života je hra *Sen vánoční* s motivem lidské bídy a mateřské lásky a se záměrem oslavit matku jako zakladatelku i obnovovatelku všech mravních hodnot a zdůraznit význam nejmladších generací v národní pospolitosti. Řada her vznikla příležitostně pro potřebu každoročních oslav Svátku matek (*Záchrana matek — záchrana národa*, *Svátek matek*, *Matka* aj.) nebo různých výročí (*Babička v zámku*, *Prodaná nevěsta* aj.). Pohádková hra v pojetí B. byla zpravidla féerií bohatě prostoupenou zpěvy a tanci; téměř všechny texty těchto zpěvních vložek byly složeny na nápěvy národních písní, které děti dobře znaly ze školních hodin zpěvu. Poučena odkazem her Tylových snažila se B. o výchovu dětského diváka, zdůrazňujíc úctu k matce a k práci, smysl pro povinnost a poctivost, lásku k vlasti, k pravdě a k svobodě. S odkazem Tylovým ji sbližovala i výrazová a představová prostota, vmlouvavá srdečnost a jadrnost slovního projevu.

PSEUDONYMY: B. Plumlovská, V. B. Plumlovská.
■ PŘÍSPĚVKY in: Malý čtenář (1911–12). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (větš. pro ml.): Národní pohádky (1895); Svatoň a Milena (D 1899); Honza v zakletém zámku (D 1900); Sůl nad zlato (D 1901); Sněhurka (D b. d., 1902); Nová přání našim dětem a říkání vánoční, k primicím a svatbám (1903); Zahrada sudíček (D 1903); Honza pán (D 1905); Sen vánoční (D 1907); Zlatá husa (D 1908); Krakonoš (D b. d., 1909); Bílá růže (D 1910); Zlatá nit (D 1912); Jura (D 1913); Vánoční hra (D 1916); Zvířátka na cestách (D 1918); České srdce (D 1918); Ječmínek (D 1919); Pohádková princezna (D 1921); Matka (D 1921); Věno (D 1921); Maticka vlast (D 1921); Blaničtí rytíři (D 1921); Mikeš, Lomidrevo (D 1922, s Q. M. Vyskočilem); Horymír (D 1922); Záchrana matek — záchrana národa (D 1923); Probuzení (D 1924); Nespokojená Káča (D 1924); Zvířátka a Petrovští (D 1924, s Q. M.

Vyskočilém); Nejdraší matčin šperk (D 1926); Dukátová semena (D 1927); Honza a Kašpárek na cestách (D 1929); Svátek matek (D 1929); Přemysl a Libuše (D 1930); — posmrtně: Nejkrásnější řeč na světě (D 1938); Pohádka o třech princeznách (D 1939). — *Dramatizace a adaptace*: Babička v zámku (1912, podle B. Němcové); Prodaná nevěsta (b. d.). ■ SCÉNICKY. Hry: Pasákova košile; Štědrý večer. ■

LITERATURA: Jc. (J. Jakubec): Literatura pro mládež (ref. Honza v zakletém zámku), Naše doba 1900/01; -r (R. J. Kronbauer): ref. Sněhurka, Hlas národa 5. 12. 1904; ■ ref. Jura: jv (J. Vodák), Venkov 10. 12. 1919; Z. Hásková, Cesta 1919 ■; O. Janovský: K jubileu V. B. P., Pozor 1924; J. B. (J. Zyka-Borotínský): Divadlo pro děti, Venkov 24. 4. 1924; W. Ethen in Portréty a siluety 2 (Prostějov 1936); ev (E. Valenta): ref. Pohádka o třech princeznách, LidN 21. 11. 1939; L. Páleníček: Dětské hry V. B. P., sb. Ženy na Moravě. 52. ročenka Dobročinného komitétu v Brně (1940); B. Vybíral in Přinos olomouckého kraje české literatury (Olomouc 1940); J. Springer in Co dala Haná české literatuře (Olomouc 1947); O. Zukal: Lidová pohádka v buržoazním pojetí, Štěpnice 1951/52.

vk

jako překladatel E. Barrett-Browningové (Aurora Leigh, Portugalské sonety), R. Browninga (Pipa jde mimo) a R. W. Trina (V souzvuku s nekonečnem). V letech první světové války uvedl do české literatury dílo R. Thákura (Sádhaná, Gitándžali, Zahradník, Král temné komnaty). První B. filozofický esej *Tajemství* vyšel 1912 v Novině F. X. Šaldy; většina esejů a fejetonů vznikla pak ve válečných letech a byla publikována ve Vídeňském deníku. Hlavním předmětem B. úvah byly otázky moderní etiky, humanismu a postavení člověka v soudobém světě (*Nikdy víc, Vždycky znova, O člověku tvůrčím* aj.), problém podstaty českého národa (*Jsmeli národem, Čech a Slovák, O vídeňském češství* aj.) a otázky české literární a hudební kultury (*O zdravé hudbě, O Foerstrově českosti, Dvě Golgathy* aj.). Psal i beletristické črty s výraznou sociální notou (*Zlaté péro, Pod hrotem zabiti*). Jeho eseje (*O nového člověka, Kniha fejetonů, Filozofická varia a eseje*) vydal J. S. Machar v rámci Spisů F. B.

PŘÍSPĚVKY in: Novina (1912); Oesterr. Zeitschrift (1910); Vídeňský deník (1915–16). ■ KNIŽNĚ. *Původní práce — souborné vydání*: Spisy F. B. (6 sv., Kladno 1920–26, usp. J. S. Machar). — *Překlady*: R. W. Trine: V souzvuku s nekonečnem aneb Dlouhý mír, moc a blahobyt (1907); E. Barrett-Browning: Aurora Leigh (1912) + Portugalské sonety (Kladno 1919); R. Browning: Pipa jde mimo (Kladno 1920); R. Thákur: Gitándžali (Kladno 1921) + Sádhaná (Kladno 1921) + Zahradník (Kladno 1921) + Král temné komnaty (Kladno 1921, s V. Lesným). ■

LITERATURA: J. Brambora: Bojovník za lepší lidství (Nový Bydžov 1928). ■ K. Scheinflug in Spisy F. B. 1 (Kladno 1920); J. Vodák: Esejista mravouk, Čas 20. 6. 1920; A. Novák: F. B., Venkov 14. 6. 1920; J. Brambora: Kvapil a B., Kult. politika 1947/48.

eh

František Balej

* 29. 9. 1873 Kounice u Českého Brodu

† 4. 11. 1918 Praha

Překladatel z angličtiny, autor filozofických esejů a právní teoretik.

Otec byl strojník a básník-samouk. Od 1883 studoval F. B. v Praze gymnázium, 1892–97 právnickou fakultu. Byl aktivním účastníkem studentského hnutí v realistické straně. Od 1897 pracoval jako právník ve státní službě zprvu v Praze, 1901–09 ve Dvoře Králové nad Labem a 1909–12 ve Slaném. Byl ve styku s J. S. Macharem, J. Herbenem, F. X. Šaldou, Z. Fibichem aj. 1912 byl přeložen do Vídně na ministerstvo vnitra, 1917 se vrátil na místodržitelství do Prahy, kde se připravoval k habilitaci z filozofie práva.

V kulturním životě se stal známý nejdříve

Václav F. Bambas

* 5. 10. 1822 Černošice u Prahy

† 16. 1. 1904 Praha

Filolog, překladatel proticírkevní literatury; proslul tlumočením tzv. krvavých historických románů a knih ze zákulisí panovnických dvorů.

Žil v Praze a živil se pravděpodobně překladatelstvím. (Blížejší biografické údaje nezjištěny.)

Své voluntaristické představy o jazyce a o etymologii slov, opírající se o myšlenku ideálního všeslovanského jazyka a snášející k tomu doklady o příbuznosti a totožnosti kořenů různých řečí, promítal zprvu i do svých překladů; jeho první dílo, přetlumočení Věčného žida od E. Suea, se hemží umělé vytvářenými neologismy a vysvětlujícími poznámkami k nim, takže se stalo takřka nečitelným. V následujících pracích B. od tohoto postupu upustil a ve svých nejvýznamnějších překladech z němčiny, angličtiny a francouzštiny dospěl k jazykově vyrovnanému stylu (E. Renan, J. Michelet, G. P. R. James, A. Smetana). Avšak již na sklonku 60. let začal překládat s řemeslnou zručností a se zřetelem na finanční úspěch bezcennou beletrii, nahlížející do zákulisí evropské politiky i do soukromí vládců, jak ji tehdy psala německá spisovatelka L. Mühlbachová (= pseud. K. Mundt). V 70. letech ve spolupráci s nakladatelem Z. Bensingrem produkoval mnohasvazková díla, údajně překlady anonymních dobrodružných historických románů se spleťtým dějem plným intrik a vražd, v němž se střetává i spolupracuje nejvznešenější společnost se světem lidské spodiny. Bez oprávnění není domněnka, že je psal B. sám: svědčí pro to i anticírkevní tendence v líčení praktik inkvizice a panovníků s ní spjatých. Pro odpor, který tyto práce vyvolaly, se B. v 80. letech odmlčel.

ŠIFRY: Václav B-s, V. B. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. věla (od 1846); Hlas (1864); Pražské poštovské noviny (1864). ■ KNIŽNĚ. Překlady: E. Sue: Věčný žid (1850–51); G. P. R. James: Kardinál Richelieu (1852); A. Smetana: Zápisky z církve vyobcovaného kněze (1863); E. Renan: Život Ježíšův (1864); H. F. O. Abel: Legenda o sv. Janu Nepomuckém kriticky objasněna (1864); Ogiński: Zločincové v Polsce aneb Tajnosti varšavské (1864); J. H. Michon: Jeptiška (1864); J. Michelet: Svaté písmo člověčenstva (1865); E. Caracciola princeza di Forino: Tajnosti klášterů neapolských (1865); L. Mühlbach (K. Mundt): Císařovna Josefina (1866) + Marie Antoinette a její syn (1866) + Cár Alexander a jeho doba (1867) + Bedřich Veliký a jeho dvůr (1868) + Císař Ferdinand I. a jeho doba (1869) + Oběti náboženského fanatismu (1871) + Císař Josef II. a krásná zpěvačka (b. d., 1874); Tisíc osmset šedesát šest aneb Custozza a Králové Hradec (1867); A. Storch: Mexiko čili Re-

publika a císařství (1867) + Zákeřníci ve fraku (1867); Císař Josef II. a nepřátelé světla (1869); J. Cornard: Tajemná nevěsta (1870); C. Reinfels: Krásná kajicnice (1871); E. A. König: Zakuklený princ čili Pařížská náměstnice (1873–74); Krvavá svatba aneb Mořský loupežník benátský (b. d., 1874); Vyhnancův syn aneb Židovy peníze (b. d., 1875); Dáblova žena čili Řádění tajných lupičů (b. d., 1876); Tajný zlosyn aneb Boj o dědictví (b. d.); Dr. Rafael: Princezna a kardinál (1877) + Kníže dobrodruh aneb Kletba zrazené lásky (1877) + Tuláková dcera aneb Strašidlo na zámku Eberstein (1878); G. G. Füllborn: Král moře a spanilá Senta (b. d., 1880). — *Ostatní práce*: Das Sprachgeheimnis enthüllt und praktisch dargethan (1849); Krátký úvod k rodosloví jazyka slovanského (1854); Tvarosklad jazyka slovanského ... (1861). ■ SCENICKY. Překlad: J. F. A. Bayard: Vikomt z Letorièru (1869). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Osudové Čechů po bitvě bělohorské (výbor ze souvěkých pamětí, 1864). ■

LITERATURA: H.: ref. Věčný žid, Věla 1850; Fr. V-k (F. L. Vorlíček): Stručný přehled nejnovějších beletristických překladů, Pražské poštovské noviny 2. a 3. 1. 1852; an.: Kritika české literatury, NL 30. 11. 1867.

zp

Gustav Bambas Miškovský

* 2. 9. 1842 Praha

† 25. 1. 1901 Praha

Dramatik a překladatel divadelních her, publicista.

VI. jm. Gustav Bambas. Již v jinošském věku se věnoval divadlu a vystupoval na ochotnických scénách. Účastnil se také činnosti studentských literárních spolků 60. let (Čechoslovan). Kolem 1868 navštěvoval přednášky na pražské filoz. fakultě; studií patrně zanechal a kolem 1869 vstoupil do zaměstnání jako korektor v knihtiskárně H. Fuchse, kde pracoval až do své smrti. Byl pohřben na Olšanských hřbitovech. G. B. patřil od 1863 k stálým spolupracovníkům Humoristických listů, kam nejprve přispíval do rubriky anekdot Granáty

a kde později vystupoval i s většími humoristickými příspěvky. Psal také proslovy k nejruznějším příležitostem pro různé vlastenecké spolky.

Hlavním působištěm G. B. se v 60. letech stalo divadlo. Znalost franštiny, italštiny a němčiny mu umožnila překládat nejnovější divadelní hry, hlavně veselohry a frašky, pro něž nacházel uplatnění v divadelních edicích nakladatelství Mikuláš a Knapp. Největšího úspěchu dosáhl jeho překlad larmoyantní osudové tragédie německého dramatika E. B. S. Raupacha Mlynář a jeho dítě; zaznamenal několik vydání a byl po léta hrán na řadě profesionálních a ochotnických scén. Překlady G. B. však nepřekročily průměrnou úroveň tehdejších módních divadelních textů. Původní hra *Růže smrti aneb Dvě lékařů chilských*, napsaná 1868, nevyšla tiskem ani se nehrála. Jako drama B. volně zpracoval báseň J. E. Vocela Labyrint slávy. Úpravy spočívaly v tom, že zachoval ve zkrácené podobě přímé řeči Vocelových postav, vypustil popisné pasáže, autorskou řeč a dějové prvky, jež se nedaly převést na jeviště, a stejně tak i filozofickou trest' hry, reflexe o víře a národnosti, přírodě a světoobčanství. Skladbu podstatně zkrátal i vynecháním faustovských motivů putování hlavního hrdiny Jana Kutenského po stopách dávných Slovanů. Z celého díla se soustředil na dramaticky nosné dějové prvky až k jejich vyvrcholení, k vynálezu knihtisku v Mohuči, jímž chtěl světem bloudící hrdina proslavit svou vlast.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Gustav B. Miškovský, G. Miškovský, Miškovský, Onufri Sardelka; G. Bs., X-Fix. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedník (1862); Česká Thalia (1868); Humorist. listy (od 1863); Paleček (1880). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Labyrint slávy aneb Po bitvě u Lipan (D 1868, podle J. E. Vocela, s nápěvem ke sboru K. Bendla). — *Překlady her*: E. B. S. Raupach: Mlynář a jeho dítě (1865); G. Putlitz: Damoklův meč (1868); P. Thyse, M. S. Germain: Tři Kuriatové (1868); Veselý švec aneb Proměněné ženy (dle vlašského, b. d., 1868). ■ SCÉNICKY: Zápisky Donjuanovy (prem. 1867); R. Benedix: Něžné příbuzenstvo (prem. 1868); Račte dovolit, milostpaní, anebo Podivínové (prem. 1868). ■

LITERATURA: -k (F. V. Jeřábek): Divadlo, NL 30. 5. 1868; ■ nekrology: an., NL 26. 1. 1901; an., Humorist. listy 1. 2. 1901; an., Hlas národa 1. 11. 1901 ■; Č. Zíbrt: Literární společnosti z let šedesátých, ČČM 1911.

zp

Zdeněk Bár

* 19. 1. 1904 Štramberk u Příbora

† 17. 7. 1980 Ostrava

Básník a prozaik, v jehož díle převažuje tematika slezského domova; regionální kulturní pracovník, literární historik, literární a divadelní kritik.

Syn řídícího učitele, po maturitě na reál. gymnáziu v Příboře (1923) studoval na UK v Praze krátce práva, potom na filoz. fakultě obor čeština, francouzština (abs. 1927); žák M. Hýska. Ještě za studií (1926–27) učil na reformním reál. gymnáziu v Praze, potom na reál. gymnáziu v Hlučíně (1927–36) a v Ostravě (1936–46), 1946–49 působil jako lektor češtiny na univerzitě v Grenoblu ve Francii. V 50. letech byl vězněn, poté byl úředníkem, 1967–73 ředitelem Kulturního domu v Hlučíně.

B. první lyrické sbírky jsou tvárně pod vlivem poetismu a procházejí vývojem od okouzlení barvami a exotikou dalek přes deziluzi z poznání Paříže k výrazu hořkosti a osamělosti. Z vlivu Nezvalova přešel postupně k poetice horovské a tomanovské. V polovině 30. let se dopracoval samostatnějšího vyjádření melancholické erotiky a lásky k slezskému domovu. B. první prózy se vyznačují silným lyrismem. Pozdější romány, situované vesměs do Slezska, zachycují neklidné, vnitřně nepevné povahy, podlamované hladem po majetku a marně hledající štěstí v cizině či v milostném vztahu. B. se vrací do minulosti rodného kraje a sleduje jeho industrializaci (*Než zahoukla sířena*), čerpá z partyzánských bojů (*Mstitelé*), nevyhýbá se ani kriminálním námětům (*Jednoho pozdního večera*). — V literárněhistorické práci se B. soustředil hlavně na tvorbu vzniklou na Ostravsku: vydával periodické přehledy literatury širšího ostravského regionu a v populárně koncipovaných monografiích šířil znalosti o životě a díle P. Bezruč a V. Martínka; věnoval se rovněž literární a divadelní kritice.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Karel Rank; -zb-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1926); Černá země (od 1929); Českosl. demokracie (1947 detektivní román Noci nad krajem); Čin (od 1931); Host (od 1926); Index (od 1929); Iskra (od 1932); Kampaň; Kritika (od 1926); Lid. noviny (od 1925); Lit. noviny (od 1932);

Lumír (od 1929); sb. Vojtěch Martínek (1977, studie Redakční a redaktorská činnost V. M.); Měsíc; Mor. noviny; Mor. slez. deník (1926 román Kolotoč); Nár. osvobození (od 1925); Niva (od 1929); Nová svoboda; Nové Opavsko; Ostravský kult. měsíčník; Ostravský večerník; Polední ostravský deník; Postup (slov.); Práce; Ročenka Kult. rady pro širší Ostravsko (od 1934); Rozpravy Aventina (od 1929); Salón; Selské listy; Sever a východ (od 1926); Slezský sborník (od 1936); Středisko (od 1930); Studentský časopis; Svobodné noviny; Štafeta (Prostějov); Topičův sborník (od 1926); Tvar (od 1927); Venkov (od 1937); Země (od 1927); Zprávy Spolku čes. bibliofilů (1980). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Chléb a víno (BB 1926); Zrcadlo modrých stínů (BB 1928); Melodie (BB 1929); Hořký dech (BB 1931); Srdce a domov (BB 1932); Čeští spisovatelé z Hlučínska (1933); Literatura jednoho roku na Ostravsku (sv. 1—5 1934—38, sv. 6 1940 s tit. Literatura posledních dvou roků na Ostravsku); Jaro a dým (BB 1935); Marnost loučení (BB 1937); O Petru Bezručovi (1937, přeprac. vyd. 1945); Ztracený domov (PP 1938, rozšíř. vyd. 1945); Hvězdy nad domovem (R 1940); Sen ve stínu (BB 1940); Než zahoukla siréna (R 1941); Píseň pod Beskydami (BB 1941); Mrtví mluví (R 1941); Krev a pluh (PP 1942); Ďábel z hor (R 1943); Jednoho pozdního večera (R 1943); O kováři Jankovi (pohádka, 1944; spolu s pohádkou F. Směji Chytrý Martin); Hornická pohádka (B pro ml., 1945); Ztracená píseň (BB 1945); Vojtěch Martínek, člověk a dílo (1948); Mstitelé (R 1948); Mimo domov (BB 1968); Literatura Ostravska v roce 1975 (Ostrava-Vítkovice 1976); Literatura Ostravska v roce 1976 (Ostrava-Vítkovice 1977); Literatura Ostravska v roce 1977 (Ostrava-Vítkovice 1978); Literatura Ostravska v roce 1978 (Ostrava-Vítkovice 1979). — *Překlad*: H. de Balzac: Plukovník Chabert (1948). — *Ostatní práce*: Štramberská a okolí v odboji (1961). — *Výběry*: Linie roků (BB b. d., 1975); Návraty (výbor z poezie a prózy, 1980, usp. M. a K. Blahynkovi). ■ REDIGOVAL *knižnici*: Návrat (1940—46); *sborníky*: Kopřivnice (1938), 600 let města Štramberska (1959), Slezské hlasy (1970, s M. Rusinským a F. Smějou). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Květy naší země (pohádky moravských autorů, 1944). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Rusinský in Hledání domova (1969). ■ LITERATURA: M. Rusinský: Hledání domova (1969). ■ H. (J. Hora): ref. Chléb a víno, RP 17. 10. 1926; B. Václavek: ref. Zrcadlo modrých stínů, Index 1929, č. 3 + ref. Melodie, Index 1930, s. 6; L. Kraus: Melancholický tulák, Středisko 1930/31; F. Neužil in Pět v kruhu (1932); V. Hrbek (Z. Kalista): ref. Srdce a domov, Lumír 1932/33; ne (A. Novák): ref. Čeští spisovatelé z Hlučínska, LidN 24. 8. 1933; -or. (A. C. Nor): ref. Literatura jednoho roku na Ostravsku, Rozhledy 1934, s. 88; B. Václavek: ref. Jaro a dým, Index 1935, s. 113; tk (F. Trávníček): ref.

O Petru Bezručovi, LidN 19. 12. 1937; K. P. (Polák): ref. Ztracený domov, Nár. práce 9. 2. 1939 + ref. Hvězdy nad domovem, Nár. práce 28. 2. 1941 + ref. Než zahoukla siréna, KM 1942; Ns (J. Nečas): ref. Píseň pod Beskydami, Čtème 1942, s. 117; kp. (K. Polák): ref. Krev a pluh, Nár. práce 14. 5. 1942 + ref. Mrtví mluví, Nár. práce 15. 12. 1942; V. T. (Tichý): ref. Jednoho pozdního večera, Nár. práce 12. 12. 1943; K. P. (Polák): ref. Ďábel z hor, Nár. práce 8. 2. 1944; V. Pazourek: ref. O kováři Jankovi, LidN 2. 12. 1944; ■ ref. O Petru Bezručovi: C. Vymetal, SISb 1945; F. Benhart, Lid. kultura 1947, č. 36 ■; ■ ref. Ztracená píseň: AMP (A. M. Píša), Práce 4. 4. 1946; A. Závodský, SISb 1949, příl. Slezská tvorba ■; bt: ref. Mstitelé, Tvorba 1949, č. 25; A. Závodský: Dopisy P. Bezruče Z. B., SPFF Brno 1964, ř. D, č. 11; ■ k 65. narozeninám: J. Urbanec: Proměny lyrismu u Z. B., Čas. Slez. muzea 1969, série B, č. 1; M. Rusinský, Ostravský kult. zpravodaj 1969, č. 1 ■; ■ k 70. narozeninám: M. Rusinský, Ostravský kult. zpravodaj 1974, č. 1; A. Závodský: Listy PPB 1974 ■; M. Rusinský: ref. Linie roků, Ostravský večerník 18. 8. 1975; M. Blahynka: Výročí Z. B., Ostravský kult. měsíčník 1979, č. 1 + in Z. B.: Návraty (1980); V. Fícek: nekrolog, Vlastiv. listy 1981, č. 1.

et, šv

Josef Barák

* 25. 1. 1833 Praha

† 15. 11. 1883 Praha

Básník, novinář, redaktor, osvětový pracovník, organizátor kulturního a spolkového života, představitel národně a demokraticky uvědomělé inteligence.

Elementární farní školu vychodil v Praze u Nejsvětější Trojice, vystudoval německé piaristické gymnázium (mat. 1854). S nadšením sledoval události 1848, jako student gymnázia byl vyšetřován pro položení věnce u hrobu J. Jungmanna (1852). Po maturitě poslouchal na univerzitě historické a národohospodářské přednášky a byl zaměstnán u knihtiskaře Mercyho, vydávajícího noviny Prager Morgenpost; v nich B. postupně publikoval krátké zprávy i pojednání o literatuře. Patřil ke skupině autorů, kteří za vedení J. V. Friče vydali almanach Lada-Niöla (1855), 1857 spolu s J. Ko-

lářem předal za družinu V. Hankovi ručně psané album na jeho počest. V témže roce byl zvolen předsedou Akademického čtenářského spolku. Výrazně se podílel na vydání almanachu *Máj* na r. 1858, do kterého přispěl povídkou *Kříž pod Petřínem*, a stal se jeho oficiálním redaktorem. Zároveň usiloval o vydávání beletristického týdeníku *Praha*. 1858 byl pro články v *Morgenpostu* vyslýchán policií (spolu s K. Sabinou); za organizaci studentské demonstrace proti policejnímu řediteli A. Paümanovi byl 1860 zatčen a internován postupně na různých místech (Kouřim, Štýrský Hradec, Ehrenhausen u Mariboru a Hradec Králové). Po sedmiměsíčním vyhnání se vrátil 1860 do Prahy a vstoupil do redakce *Krásava deníku Čas*. Koncem 1861 pro nesouhlas s prorakouským stanoviskem listu z *Času* odešel a vstoupil (od 1. 1. 1862) do státoprávního listu *Hlas*. Jako zpravodaj polské revoluce 1863 byl zatčen v Krakově a 6 týdnů vězněn. Začátkem 1864 opustil *Hlas* a stal se tajemníkem Královského českého zemského divadla v Praze, od října 1864 též spolupracovníkem politického obdeníku *Svoboda* (spolu s K. Rankem). Po zániku *Svobody* odešel B. do Plzně jako tajemník městského divadla, zároveň spolupracoval s *Plzeňskými listy*. Koncem 1865 se vrátil do Prahy a spolupracoval s *Národními listy*. Za pruské okupace Prahy (1866) odpovídal za nezákadný obsah českých novin a divadla (povolil mj. 18 let zakázaného Tylova *Jana Husa*). 15. ledna 1867 vyšlo první číslo B. politického čtrnáctideníku *Svoboda*, ve kterém vedl ostrý protirakouský a protiklerikální boj. V červnu 1867 byla *Svoboda* na 3 měsíce zastavena, B. vydával *Pravdu*. Za novinářskou činnost byl 18 měsíců vězněn (červenec 1868 až leden 1870); po návratu vedl *Svobodu* až do listopadu 1873, kdy ji předal A. Štátnému. Na dělnickém táboru 1871 byl B. zvolen redaktorem vznikajících *Dělnických listů*, které vedl do 1872, kdy přešly do rukou sociální demokracie. 1873 (když se vzdal vydavatelství *Svobody*) vstoupil na Grégrovu žádost znovu do *Národních listů*; od 1. 10. 1874 až do své smrti byl jejich zodpovědným redaktorem. — Ve své době B. proslul především jako neohrožený novinář, obětavý organizátor a aktivní účastník společenského, kulturního, literárního, politického a spolkového života. V duchu hesla „Osvětou a prací k svobodě“ byl v 60. a 70. letech nejvýraznějším organizátorem různých

organizací a spolků (Akademický čtenářský spolek, Umělecká beseda, Hlahol, Sokol, Dělnická beseda, Spolek českých žurnalistů, Ústřední matice školská, Matice divadelní atd.). Patřil mezi oblíbené řečníky na studentských a dělnických schůzích a táborech, proslavil několik stovek přednášek. Řešení dělnické otázky viděl v osvětě, ve spolčování a v dobytí politické svobody národa. Při založení mladočeské strany (Národní strana svobodomyslná) se stal členem jejího výboru a patřil k radikálnímu křídlu.

Kromě novinových článků se literární činnost B. v užším smyslu omezila na období 1857 (básnická prvotina *Naše písně* v *Lumíru*) až 1863, kdy publikoval poezii v jednotlivých ročnících almanachu *Máj* a v řadě časopisů. Jeho poezie, vycházející z poetiky a melodie lidové písně, byla tematicky věnována třem oblastem — lásce, přátelství, vlasti — a vyjadřovala touhu po svobodě a ideálních lidských citech. Knižní vydání se za B. života neuskutečnilo. Za hradecké internace (1860) přeložil do češtiny Schillerovu hru *Der Parasit*, Molièrovu *Le cocu imaginaire* a do němčiny Nerudovu hru *Ženich z hladu*, hranou 1860 v Hradci Králové Knisplovou německou společností (překlady nejsou dochovány). V *Lumíru* 1854 uveřejnil B. svou vůbec první literární práci, překlad povídky *Královská bariéra* od francouzského autora E. Nyona, dále v *Obrazech života* 1859 překlad epizody *Napoleon a farao* z *Impressions de voyage* A. Dumase st. a tamtéž anonymní příběh z francouzštiny *Vyléčený milovník*. — V souvislosti se stým výročím almanachu *Máj* na r. 1858 byly vysloveny (O. Králíkem) pochyby o autorství B. veršů a povídky *Kříž pod Petřínem*. Výsledky zkoumání metodami matematické lingvistiky a literární historie však B. autorství potvrdily.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Barakovský, Jaroslav Zásnecký (Obrazy života, Lumír, ručně psané album na počest V. Hanky, Dalibor); B (Prager Morgenpost), -b (Prager Morgenpost), J. B. (Prager Morgenpost, Besedník, Hlas), -k (Prager Morgenpost). ■ PŘÍSPĚVKY in: Akademické listy (1879–81); Besedník (1861); Čas (1860–61); Českomor. pokladnice (1860–62); Dalibor (1858–60); Dělnické listy (1871–72); Divadelní listy (1880); Hlas (1862–64); Hlasy vysokých škol (1883); Lumír (1854–58); alm. Máj (1858–62); Nár. listy (1866, 1874–83); Obrazy života (1859, 1861); Plzeňské listy (1865); Prager Morgenpost (1854–58); Pravda (1867); Rodinná

kronika (1863); alm. Růže (1860); Svoboda (vyd. K. Rank, 1864–65); Svoboda (vyd. J. B., 1867–73); Tagesbote aus Böhmen (1858); alm. Vínek (Chrudim, 1861). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Báseň u příležitosti odhalení pomníku V. K. Klicperovi (leták, 1861); Španělská inkvizice (přednáška, 1879); — posmrtně: Přednášky J. B. (1884–85, 1. O Karlu Sladkovském, 2. O pěvci Máje — O F. L. Čelakovském, 3. O B. Němcové — O B. Jablonském, 4. O K. J. Erbenovi — O V. Hálkovi, 5. O P. Chocholouškově — O G. Pflergru Moravském, 6. O Augustinu Smetanovi, 7. O Jeronýmu Pražském, 8. Meč, kniha, rádl — K rolníkům o národním vzkříšení; ed. J. Podlipný a V. Řezníček); Vzpomínky J. B. (1905); Z doby Májů (Olomouc 1958, ed. O. Králík). ■ KORESPONDENCE: K. Svoboda: B. dopisy příteli (O. Jedličkovi z 1862–64), Čes. revue 1925. ■ REDIGOVAL *periodika*: Pravda (1867), Svoboda (1867–73), Dělnické listy (1871–72), Nár. listy (1874–83), Akademické listy (1880–81); *almanachy*: Máj (na r. 1858), Horník (Kutná Hora 1862); *knižnice*: Osvěta lidu (1871–76), Dělnická bibliotéka (1872). ■ USPOŘÁDAL: sb. Besedník 1 (1861, s H. Přerhofem a J. R. Vilímkem); Hlahol (zpěvník, 1861, s H. Přerhofem a J. R. Vilímkem). ■

LITERATURA: O. Jedlička: J. B. (Roudnice 1883); J. Arbes: Památce J. B. (1885); L. Jandásek: J. B. (1933); sb. J. B., osobnost a dílo (1933, usp. K. Slaviček); J. Novák: J. B. (1933); S. J. Růžoleský: Památce věrného bojovníka za svobodu a osvětu dělnictva československého (b. d.); V. Žáček: J. B. (1983). ■ V. Hálek: J. B., Květy 1869; J. Neruda: J. B., Humorist. listy 1879 → Podobizny 1 (1951); J. Anýž: Přátelský večer na počest J. B., NL 12. 12. 1882; J. V. Frič: Epizoda ze života J. B., Hlasy vysokých škol 1883 → Paměti (výbor, 1963); A. S. (Šnajdauf): J. B., Ruch 1883; F. Chalupa: J. B., Květy 1883; C. L. Frič: J. B., Slavín 3 (1885); J. Arbes: Z veršů J. B., Dámské besedy 1900 → Literaria (1954); O. Sklenářová-Malá: Vzpomínky na dva mrtvé přátele, Zvon 1901/02 → Z mých vzpomínek (1912); L. Quis in Kniha vzpomínek 2 (1902); A. Novák: Vzpomínky J. B., Přehled 1904/05; A. Heyduk in Vzpomínky literární (1911); S. Heller in Upomínky a zápisky (1916); J. Holeček in Pero (1. 1922, 2. 1923); A. Stašek in Vzpomínky (1926); E. Krásnohorská in Co přinesla léta (1928); J. Holeček in Má svépomoc (1931); A. Pražák: J. B., novinář a řečník, Čes. slovo 25. 4. 1936 → Míza stromu (1940); M. Schererová: Neruda a B., Slovesná věda 1948/49; O. Králík: Neruda a B., SVŠP Olomouc, Jazyk a literatura 3 (1956) + Svědectví Anny Holinové, HD 1956 + Neruda nebo B., LitN 23. 11. 1957; F. Vodička: Ještě jednou: Neruda nebo Barák, LitN 25. 1. 1958; O. Králík in sb. Z doby Májů (1958) + Almanach Máj a jeho redaktor, SISb 1958; M. Novotný: Ještě k otázce Neruda — B. — Králík, Lid. demokracie 15. 10. 1958; O. Králík in Křižovatky Nerudovy poezie (1965); P. Vašák: Vztah mezi děl-

kou a funkcí věty v Nerudových Arabeskách, ČLit 1971 + Metody ustanovení sporného avtorstva, Prague Studies in Mathematical Linguistics 1972; O. Králík: Problém B. autorství, ČLit 1973; P. Vašák: B. autorství jako problém, ČLit 1974; E. Macek: Králík kontra B., Lit. archiv 1974 (1978); P. Vašák in Metody určování autorství (1980); E. Macek: Nová barákovská monografie, ČLit 1984.

pv

Barlaam a Josafat viz in Tomáš ze Štít- ného

Jan Barner

* 3. 2. 1643 Jičín

† 25. 4. 1708 Kutná Hora

Kazatel, překladatel náboženských děl.

V lednu 1663 vstoupil v Brně do jezuitského řádu, působil pět let jako učitel řádových škol, pak jako kazatel; od 1695 byl kazatelem v Kutné Hoře.

Po smrti M. V. Šteyera 1692 upravoval text pro vydání Svatováclavské bible, překládal z němčiny, francouzštiny a latiny náboženské spisy N. Caussina, N. Fontaina, G. Scherera, z latiny hospodářský spis K. Fišera.

KNIŽNĚ: Summarie na všechna čtení a evangelium jak nedělní, tak i sváteční přes celý rok (1711, posmrtně). — (*Překlady*.) N. Fontaine: Příběhové písemní Starého i Nového zákona... (1697); N. Causin: Dvůr svatý aneb křesťanská naučení ve všelijakých duchovních cvičeních a ctnostech... (2 sv., 1700 a 1705); G. Scherer: Kázání na nedělní evangelia přes celý rok... (1704); K. Fišer: Knihy hospodářské... (1706); — posmrtně: G. Scherer: Kázání na sváteční evangelia a o umučení Páně přes celý rok... (1724). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 977, 1 500, 2 551 až 52, 15 351–52. ■ LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875).

jk

Ilja Bart

* 17. 5. 1910 *Chrudim*† 11. 11. 1973 *Praha*

Autor patetické politické poezie, jenž se později přiklonil k intimní lyrice; reportér, prozaik, dramatik a překladatel z ruštiny a španělštiny.

Vl. jm. Julius Bartošek. Syn středoškolského učitele, vyrůstal od 1919 v Duchcově, kde 1928 maturoval na gymnáziu. V Praze vystudoval práva (doktorát 1933) a pracoval postupně v několika advokátních kancelářích. 1934 odjel do SSSR (odměnou za lit. cenu v mezinárodní soutěži proletářských spisovatelů), odkud se vrátil po déle než ročním pobytu. 1936 byl vyslán Rudým právem do Španělska a účastnil se tam občanské války nejen jako válečný dopisovatel v Madridu a Valencii, ale nejprve také aktivně na aragonské frontě (viz *Kráter se otevírá*). Po návratu do Prahy (ještě téhož roku) zůstal bez stálého zaměstnání, které získal až 1938 v jednom z podniků Živnobanky. Za okupace byl 1940–43 pro ilegální činnost vězněn, 1943–45 totálně nasazen v zemědělství v Lysolajích u Prahy. Po válce nejprve působil v kulturním a propagačním oddělení KSČ, později ve Svazu protifašistických bojovníků, 1946 nastoupil na uhelnou brigádu v severočeském revíru. 1947–49 pracoval v oblastní úřadovně ministerstva kultury a informací v Ústí n. L., 1949–50 v redakci Rudého práva v Praze. Pak se věnoval literatuře, přitom byl 1952 zaměstnán v redakci ČTK, 1961–68 v ústředním výboru Svazu zaměstnanců pro hornictví a energetiku, od podzimu 1968 do jara 1969 v Úřadu pro tisk a informace.

Největší část B. tvorby představuje politická poezie, vyrovnávající se s aktuální historickou problematikou z hlediska třídního zápasu proletariátu. Tematicky nejzajímavější jsou protimilitaristické básně z období meziválečného a básně reagující na události španělské občanské války. Po řečnickém patosu a bojovném optimismu této poezie přišel radikální zlom v pozdních B. verších (počínaje sbírkou *Vráska*). Autor si v nich zčásti podržel důvěřivě dychtivý vztah ke světu, ztlumil jej však pocitem smutku a zklamání. Převládla intimní tematika, a ve výrazném protikladu k předchozímu údobí je formální sevřenost a bohatá me-

taforičnost těchto básní. — B. próza má buďto vzpomínkový (zážitky ze Španělska) nebo reportážní charakter. B. překládal z ruštiny (hl. sovětskou poezii) a ze španělštiny.

PSEUDONYM: Ilja Hlučák. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čin (od 1933); Elk (od 1936); Haló noviny; Květy; Kultura doby (od 1938); Levá fronta (od 1931); Lid. kultura (od 1937); Lit. noviny (od 1936); Mladá garda; Nár. osvobození (od 1935); Nový život; Plamen; Práce; Právo lidu (od 1935); Rudá zář (od 1935); Rudé právo (od 1931); Středisko (od 1934); Studentský časopis (od 1925); Tvorba (od 1931). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Slunce nad blátivým jarem (BB 1927, pseud. Ilja Hlučák); Vzpoura na křižníku „De Zeven Provinciën“ (báseň I. B. a deník J. Solvina, b. d., 1933); Nádraží (B 1934); Písň s náhubkem (BB 1936); Gejzír (B 1936); Matka a syn (BB 1938); Duňte, hrany (BB 1945); Dny života (vzpomínky, 1945, podp. Ilja Bárt, přeprac. vyd. 1975 s tit. Na gestapu); Písň zaživa zazděného (BB 1946); Španělské rytmy (BB 1950, rozšíř. vyd. 1957); Lidé z Viktorky (D 1950, prem. 1951, prem. pův. verze s tit. Uhlí doluje člověk 1949); V zákopech míru (BB 1952); Kamarád horizont (BB 1954); Uhelň kraj (BB 1957); Kráter se otevírá (P 1957); Navracené dálky (BB 1956); Zásnuby smrti (P 1959); Astronauti hlubin (RpRp 1961); Dny života (další kn. vzpomínek, 1966); Vráska (BB 1970); Silokřivky (BB, Duchcov 1970); Tři lidé (B 1971); Kde (BB 1972); Zrcadlení (BB 1973); — posmrtně: Já jsem ten šachový král (BB 1976); Můj sever (BB 1977); Směšné smutky (BB 1980); Magnetická alej (výbor, 1981). — *Překlady*: D. Bědnýj: O smyslu básnictví (1933, s výběrem poezie); Mladá sovětská lyrika (1936); A. S. Puškin: Básně (1937); F. García Lorca: A v Kordobě umírat ... (1937); K. Simonov: Přátelé a nepřátelé (1949, s M. Jarišem); N. Adujev: Akulina (1951); K. Krapiva: Skřivánci zpívají (1952, s V. Bartovou); D. B. Kedrin: Jaké prostorné nebe (1959, s M. Marčanovou a L. Fikarem). — *Výbory*: Kamarád horizont (z poezie napsané před 1945, 1954, usp. autor); Zvony a hvězdy (1960, usp. autor). ■ REDIGOVAL sb. Hlásíme příchod (poezie z zářadí a koncentračních táborů, 1945). ■ USPOŘÁDAL: Slovo míru (protiváleč. sovětská poezie, většinou též přeložil, 1951). ■

LITERATURA: B. V. (Václavěk): ref. Nádraží, Středisko 1924; Kc. (J. Kunc): ref. Písň s náhubkem, Rozhledy 1936; V. Černý: Hrst lyrických knížek (ref. Gejzír), LidN 24. 5. 1937; R. Jakobson: A. S. Puškin: Básně (rozbor překladu), SaS 1937; B. Polan: ref. Duňte, hrany, KM 1936; re (R. Patera): ref. Dny života, Lidová kultura 1946; G. (F. Götz): Verše z vězení (ref. Písň zaživa zazděného), Nár. osvobození 6. 6. 1946; J. K. (Kopecký): Havířská čest (ref. Lidé z Viktorky), LidN 6. 2. 1951; O. Rafaj: I. B. — básník (ref. Španělské rytmy), Nová svoboda 14. 1. 1958; F. Hejl: V zákopech míru, Průboj 1953; M. Červenka:

Kamarád horizontu, NŽ 1955; A. Jelínek: Člověk v těchto dnech (ref. Navrácené dálky), RP 3. 2. 1957; I. Skála: Poezie hornického severu (ref. Uhelný kraj), RP 27. 4. 1957; al (V. Šašek): Nad Španělskem není mraků (ref. Kráter se otevírá), Mladá fronta 8. 2. 1958; J. Hájek: Iljovi Bartovi k padesátinám, in I. B.: Zvony a hvězdy (1960); M. Červenka: Třetí pokus I. B., HD 1961; J. Opelík: Chuděrka reportáž (ref. Astronauti hlubin), Kultura 1961, č. 48; M. B. (Blahynka): ref. Kde, Tvorba 1973, č. 4; Š. Vlašín: ref. Zrcadlení, Tvorba 1973, č. 47; ■ nekrology: (rsk). (M. Borský), Práce 14. 11. 1973; J. Pelc, Tvorba 1973, č. 47; jam. (J. Marek), Hlas revoluce 1973, č. 48; V. Vávrová, Květy 1973, č. 50 ■; ■ ref. Na gestapu: (rsk). (M. Borský), Práce 28. 12. 1975; -bam-, Tvorba 1976, č. 11 ■; J. Hájek in I. B.: Já jsem ten šachový král (1976); ■ ref. Já jsem ten šachový král: (vv). (V. Vodák), Lid. demokracie 17. 9. 1976; M. Blahynka, Tvorba 1977, č. 8 ■; Š. Vlašín in I. B.: Můj sever (1977) + in I. B.: Směšné smutky (1980).

pb

Jan Bárta

* 27. 2. 1883 *Dubňany* u Hodonína

† 22. 3. 1959 *Lednické Rovně* u Púchova

Prozaik, autor lidových románů ze slovenských dějin a ze sklářského života a odborných prací z dějin sklářství.

Narodil se v nevelké osadě Jaronovice. Do české obecné školy chodil v Hodoníně, potom absolvoval 4 třídy německé reálky v Kroměříži. Když jeho otec, sklářský úředník, těžce onemocněl (brzy pak zemřel), nastoupil B. 1898 jako praktikant ve sklárně v Lednických Rovních na Slovensku, kde prošel tvrdou školou u věhlasného sklářského odborníka J. Schreibera. V 18 letech se stal vedoucím leptárny, kde mohl uplatnit své malířské nadání při navrhování dekorů leptaného skla pro export do celého světa. Oženil se 1909; za první světové války narukoval 1916 a sloužil na několika místech v Čechách. Svě funkce ve sklárně se vzdal počátkem 50. let, pak působil jako zástupce vedoucího; i jako důchodce pracoval ve sklárně dále až do konce svého života. Po-

hřben byl v Lednických Rovních. V obci se účastnil kulturního a společenského ruchu — maloval dekorace pro ochotnické divadlo a hrál menší role, zakládal knihovny, působil v různých institucích (Robotnícky potravný spolok, Robotnícka telocvičná jednota, Občiansky vzdelávací kruh), sestavil obecní kroniku, byl členem kulturních institucí v Martině (Muzeálna spoločnosť slovenská, Matica slovenská).

B. začal psát německy (1901 básně pro německý hektografovaný humoristický časopis, vydávaný ve sklárně, kolem 1905 divadelní hra pro ochotníky), avšak již od 1902 se pokoušel o českou prózu, od 1906 o romány; touhu stát se spisovatelem v něm podnítila četba Sienkiewiczze. Jeho pracím se dostalo zveřejnění většinou až řadu let po jejich vzniku, a to zásluhou J. Herbena. Nejstarší (z období 1906—09) byly práce ze sklářského prostředí. Autobiografický ráz má vyprávění *V soumraku ideálů*, ličící hrdinovo vystřízlivění ze snů a ideálů ke klidné, užitečné práci. Osobitou atmosféru života ve sklářské huti podává *Román hloupého Honzy* s ústřední postavou svérázného ředitele sklárny, který přes počáteční nepochopení úřednictva i dělnictva svými jedinečnými schopnostmi povznese upadající podnik k prosperitě. Romantické soustředění na hrdiny výrazně stojící nad svým okolím schopnostmi i mravní výší vyvrcholilo v historických románech tematicky čerpajících ze slovenských dějin (k zájmu o ně B. přivedla Vlčková Literatura na Slovensku). Román *Vítěz* (autorovi tanul na mysli jako vzor Flaubertův román *Salambo*) je situován do doby Matúše Čáka Trenčianského a podává v postavě nepřemožitelného českého reka romantický ideál rytířství, *Rákóczyho pochod* se pokouší skloubit historické reálie protihabsburského povstání na počátku 18. stol. s romaneskním příběhem potomka českoobratrských emigrantů. Další B. beletristické práce nevyšly nebo nebyly dokončeny. Od konce 20. let se B. věnoval především odbornému zpracovávání historie sklářství v českých zemích i na Slovensku; celkový obraz svérázného patriarchálního života na zapadlých starých hutích podal ve svéžte psaných fejetonistických statích *Život na staré huti*. V rukopise zůstaly jeho obsáhlé *Dějiny sklářského průmyslu na Slovensku*.

PŘÍSPĚVKY in: Čas (od 1921; 6.—23. 2. 1921 autobiografie Jak jsem začal spisovat, 1921 Vítěz, 1922 Román hloupého Honzy s tit. Smutný hrdina); Nár. osvobození (1924); Lid. noviny (1938); Večerník Práva lidu (1929). Mimoto ve 20.—50. letech četné odb. příspěvky a fejetony (hl. z historie sklářství) v čes. i slov. technických a přírodověd. časopisech a sbornících, nejvíce ve Sklářských rozhledech (1928—48). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Vítěz (R 1922); Román hloupého Honzy (1923); Rákóczyho pochod (R 1926); V soumraku ideálů (P 1934). — *Ostatní práce*: Týden na Slovensku (cestovní příručka, 1921); Das Leben auf einer alten böhmischen Glashütte (Coburg 1931); Die alten böhmischen Glashandlungsgesellschaften (Nový Bor 1933); Der alte Schreiber (Coburg 1933); Život na staré huti (1935); Alte Glasmachergeschlechter in Böhmen (3 sv., Coburg 1936, 1937, 1943). ■

LITERATURA: O. Š. M. (Štorch-Marien): ref. Román hloupého Honzy (o film. zpracování), Rozpravy Aventina 1926/27, s. 83; ■ ref. Rákóczyho pochod: J. G. (L. Nádaši-Jégé), Slov. pohľady 1926; vz (V. Zima), Zvon 1926/27 ■; B. Mendl in J. B., Život na staré huti (1935); J. B. 50 let ve sklářství, Čs. sklářská revue 1948, s. 190; K. R. (Rosenbaum): Zomrel J. B., Kultúrny život 1959, č. 14; A. Bieberle: J. B., spisovatel téměř zapomenutý, Lid. demokracie (Brno) 16. 7. 1976 + J. B. — spisovatel zapomenutý?, Malovaný kraj 1978, č. 3.

pp

je též autorem rozhlasových dramatizací povídek (K. V. Rais, B. Benešová) a několika školních příruček.

KNIŽNĚ. *Beletrie*: Rožmberský regent (R 1941); Tři pověsti o rybníkáři Kubovi (1944); — posmrtně: V panské službě (R 1946). — *Ostatní práce*: Podkarpatská Rus (zeměpisný přehled, 1932); Druhému prezidentu ČSR (příručka k oslavám na školách, 1936); Slovanským národům (příručka k oslavám na školách, 1936); Spráteleným národům (příručka k oslavám na školách, 1936). ■ USPOŘÁDAL: Vysíláme ... (pásmo k oslavám na školách, 1937). ■

LITERATURA: O. S. (Srbová): Památce Boženy Benešové (ref. rozhl. dramatizace pov. B. B. Nesplacený dluh), Nár. práce 5. 4. 1941; ■ ref. Rožmberský regent: -c-, Zvon 1940/41; V. T. (Tichý), Nár. práce 1. 8. 1941; Z. Hájek, LidN 21. 9. 1941 ■; V. T. (Tichý): ref. Tři pověsti o rybníkáři Kubovi, Nár. práce 11. 2. 1945; jk (J. Kunc): ref. V panské službě, Knihy a čtenáři 1945/46; ■ nekrology: an., Svob. slovo 8. 7. 1945; an., Svob. Československo 10. 7. 1945; an., Lid. demokracie 11. 7. 1945. ■

dh

Josef Bartocha

* 21. 3. 1859 *Lověšice* (Přerov—L.)

† 3. 11. 1927 *Olomouc*

Historik kulturního života, zvl. moravského, literární historik, kritik a překladatel, dialektolog a editor.

Nejmladší ze tří dětí nezáměrného rolníka. Obecnou školu B. navštěvoval v Horní Moštěnici, potom studoval na nižším českém reálném gymnáziu v Přerově (1870—74) a na Slovanském gymnáziu v Olomouci (mat. 1878), kde jej ovlivnili dějepisec J. Sytko, ředitel J. E. Kosina a zvl. V. Prasek, který v něm vzbudil zájem o staročeskou literaturu a slovanské jazyky a podnítil ho ke sběru dialektologického materiálu. Účastnil se též studentského vlasteneckého a literárního ruchu. Na filoz. fakultě v Praze studoval klasickou filologii a češtinu (1878—82, zkoušky dokončil 1884), přičemž J. Gebauer jej vedl k systematickému bádání o rodném nářečí. Vojenskou službu vykonal B.

Jaroslav Bartl

* 2. 8. 1906 *Hradec Králové*

† 1. 7. 1945 *Praha*

Spisovatel historických románů z jižních Čech.

Učitel, později ředitel měšťanské školy v Praze. Zemřel tragicky po úrazu ve vlaku.

B. se ve své literární činnosti inspiroval dílem Z. Wintra. Výsledkem jeho rozsáhlého archívního studia byl soubor kulturněhistorického materiálu o životě v Třeboni za posledních Rožmberků, spojený v celek postavou rybníkáře J. Krčina (*Rožmberský regent*), a obraz života na Pacovsku v 17. stol., zachycený na osudu Martina Škvoreckého, správce na panství Černínů z Chudenic (*V panské službě*). B.

1879—80 v Praze a Josefově; učil na gymnáziu v Přerově (1882—89), na nižším českém gymnáziu na Starém Brně (1889—90), jehož ředitelem byl F. Bartoš, a na českém gymnáziu v Olomouci (1890—1908); 1908—26 byl ředitelem gymnázia v Uherském Hradišti (1908—14 byl též okresním inspektorem nad českými školami v městě). Oženil se 1893 s dcerou zlínského vlastence a veřejného pracovníka A. Minaříka; z manželství se narodil syn Rostislav B. (1896—1978), překladatel a kulturní pracovník. Za prázdninových pobytů u tchána ve Zlíně se B. ještě více sblížil s F. Bartošem, jemuž pomáhal při sběru materiálu a zvláště při tisku Dialektického slovníku moravského. Ve vídeňské nemocnici, kde byl na operaci, se 1912 spřátelil s J. S. Macharem (viz Macharovu Nemocnici a B. vzpomínku ve sb. Slovácko Macharovi). Na odpočinku žil v Olomouci, kde také zemřel; zpopelněn byl v Ostravě. Ve svých působitích byl B. intenzivně národně a kulturně činný: v Přerově v literárním odboru Čtenářského spolku, v Brně v Besedě starobrněnské (jednatel), v Olomouci v Pěvecko-hudebním spolku Žerotín (1891—1905 jednatel, pak do 1908 místopředseda) a ve Vlasteneckém spolku muzejním; v Uherském Hradišti byl předsedou Osvětového sboru pro župu hradištskou a od 1910 i členem obecního zastupitelstva a později městské rady. Vykonával množství přednášek v různých vzdělávacích spolcích. 1881 byl zvolen členem výboru Jednoty českých filologů, 1900 dopisujícím členem Matice české.

Ve své odborné činnosti tíhl B. k materiálovým pracím, jednak k lingvistickým studiím (popis dolnobečevského nářečí, jehož využili F. Bartoš i J. Gebauer; pronikání češtiny do listin, zemských desk a jiných úředních materiálů od 2. poloviny 14. stol.), jednak k literární, kulturní, případně i politické historii Moravy. Zde se zaměřil především na dobu národního obrození a na revoluční rok 1848 v Olomouci v souvislosti s působením univerzity a stavovské akademie a osobností s nimi spjatých, zvl. A. V. Šembery. (Tyto práce, vycházející v době zápasů o zavedení českého jazyka do úřadů a o zřízení české univerzity na Moravě, měly i aktuální význam.) Nejrozsáhlejším B. dílem je spis *Z pamětí a života F. Bartoše*, v němž na základě dlouholetého styku, studia dobových materiálů i podle Bartošových vzpomínek vyprávění podal v historickém kontextu

bohatý souhrn údajů, důležitých pro poznání životních osudů i osobnosti jednoho ze zakladatelů české vědy na Moravě. B. práce jsou pilným, někdy až přetíženým shromážděním materiálu, který však zpravidla není podroben pronikavější analýze. — Pro školskou praxi měla význam B. podrobně komentovaná školní vydání tří dramat Shakespearových v překladech Sládkových (zvl. Makbetha, kterého uvedl do našich škol). B. psal i popularizační články, fejetony a kritiky do různých časopisů, v olomouckých denících referoval i o koncertech. Redigováním Moravského kalendáře národního pomáhal vytlačovat z venkovských rodin kalendáře vydávané německými firmami.

ŠIFRY: Ach. Ot. Rab, Ach. Ot. Ráb (Pozor), Achatrab, J. B. (Pozor), J. Btcha (Zájmy Slovače). ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis Matice mor. (1900—13); Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (od 1902; 1928 studie Jan Vlk, národní buditel moravský); ČČM (od 1911); Hlídka literární (od 1887); Lid. noviny (od 1921); Listy filologické (od 1881; t. r. O starších překladech velebasní Homérových u nás); Lit. listy (od 1887); Mor. orlice (od 1886); Mor. slez. revue (od 1906); Mor. kalendář národní (od 1888); Nár. listy (od 1911); Náš domov (od 1893); Našinec (od 1882); Památník šedesátého výročí českého gymnázia v Olomouci (1927); Pozor (od 1882); Program c. k. českého gymnázia v Olomouci (od 1897); Rozhledy literární (od 1887); Selské listy (od 1892); Selský archiv (od 1902); sb. Slovácko Macharovi (1914); Věstník čes. profesorů (od 1906); Věstník Občanské záložny v Olomouci (1927); Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké (1927); Výroční zpráva c. k. českého vyššího gymnázia v Uherském Hradišti (od 1908); Výroční zpráva Pěvecko-hudebního spolku Žerotín v Olomouci (1891—1906); Zahrada Moravy (1927); Zájmy Slovače (1909—26).

■ KNIŽNĚ. *Práce z literární a kulturní historie*: Jan Kollár (1902); Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny české (1903); Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci (1905); František Bartoš (b. d., 1906); Chronologický přehled literární činnosti F. Bartoše (1906); Z pamětí a života F. Bartoše (b. d., 1907); Alois Vojtěch Šembera (1907; t. r. i jiná verze studie); Vzdělání jest moc (b. d., 1907); K dějinám Lípy slovanské v Olomouci r. 1848—1849 (b. d., 1914). — *Překlad*: Stvoření (oratorium J. Haydna, 1895). ■ REDIGOVAL: Památník šedesátého výročí českého gymnázia v Olomouci (1927, s A. Kubisem a V. Nešporem); Moravský kalendář národní (1888—89 a 1892—1902). ■ VYDAL: J. Gotthelf: Cyril, chudý čeledín (1894, úprava překl. J. K. Tyla a J. V. Rozuma); W. Shake-

speare: Makbeth (b. d., 1897) + Julius Caesar (1897) + Coriolanus (b. d., 1902; vesměs úpravy překladů J. V. Sládka). ■

BIBLIOGRAFIE: in Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, odd. B — společenské vědy IV, 1956/58. ■ LITERATURA: S. Souček: ref. Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci, LF 1906 (odpověď J. B. tamtéž 1907) + Odpověď p. prof. J. Bartochovi, LF 1907; M. Hýsek: ref. Z pamětí a života F. Bartoše, Lumír 1907, s. 430; Všk. (A. Vašek): J. B. ..., Čas. Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1909; ■ nekrology: S. Souček, Naše věda 1927/28; rb (R. Bartocha), LidN 5. 11. 1927; B. Vybíral, Čas. Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1928; F. Jilík: J. B., učitel a spisovatel, Výr. zpráva stát. reál. gymnázia v Uherském Hradišti za školní rok 1927/28 ■; R. Fischer in Olomoucký památník 1848—1918 (1938); J. Skutil: J. B. (1859—1927), Sborník Kraj. vlastivěd. muzea v Olomouci, odd. B — společenské vědy IV, 1956/58 + Z olomouckých styků F. Bartoše, Zprávy Kraj. vlastivěd. muzea v Olomouci 1957; R. Bartocha: O působení J. B. na hradištské školství, Zpravodaj města Uh. Hradiště 1969.

pp

prostředí, které poskytovalo řadu charakterových typů v pseudokonfliktních situacích (přehnaná žárlivost manželů, staromódní představy některých postav, muži utlačováni manželkami atd.). Základním prvkem B. her je situační humor budující na úmyslných či neúmyslných záměnách, na konfliktech z nedorozumění nebo na nejednoznačnosti výpovědí.

KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ideály manželství (D b. d., 1904); Pardon...! (D b. d., 1913); Nos (D b. d., 1913); Svatební cesta do Itálie (D b. d., 1913).

zt

Felix Bartoš

* 8. 4. 1885 *Praha*

† 9. 4. 1952 *Praha*

Dramatik, autor veseloher, operetních libret a her pro mládež, herec a režisér.

Bartoloměj z Chlumce viz Klaret

Eugen Bartoš

* 25. 11. 1880 *Krásná Hora* u Havl. Brodu

† 27. 11. 1961 *Praha*

Dramatik, autor veseloher a frašek.

Byl úředníkem evidence katastru pozemkové daně, později Zemské finanční správy v Praze.

Tvorba E. B., pokračující v tradici české frašky (F. F. Šamberk, J. Štolba, V. Štech aj.), se obrací k ochotnickým souborům. Děj svých her situuje B. do pražského maloměstského

VI. jm. Jan Brauner. 1904 nastoupil dráhu herce u různých divadelních společností. Před první světovou válkou odešel do Ruska za K. S. Stanislavským. Po návratu působil od 1914 v Pištěkově aréně na Vinohradech, 1916—18 v žižkovské Deklaraci, pak v Kladně spoluzakládal Socialistickou scénu v Lidovém dělnickém domě a pomáhal budovat městské divadlo. Přijímal příležitostná angažmá v menších pražských scénách (Urania, Adria) a hrál také v kladenském divadle. Po osvobození působil jako herec ve Vesnickém divadle (1946—48) a jako ředitel Divadla Umění lidu v Karlíně a Divadla na Fidlovačce.

Rozsáhlé dramatické dílo F. B. bylo určeno ochotnickým souborům a okrajovým profesionálním scénám, střídajícím operetní a veseloherní repertoár. Své náměty a situace odvozoval B. ponejvíce z tradičních a často užívaných schémat frašek a sentimentálních her (chudoba proti bohatství, chytrost proti moci a zvůli, nedorozumění, převleky, záměny osob apod.); motivicky čerpal také z her cizích. Osvědčoval dokonalou znalost divadelní praxe a řemeslnou obratnost jednoduchým rozvržením děje,